

Jakin187

azaroa-abendua
2011

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

.....

KULTURA SAILA

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

ZENBAKI HONETAN

7

GURE IRITZIZ

- 9** Euskarazko hedabideek erakundeen konpromisoa behar dute
Euskarazko hedabide ez publikoak

GAI NAGUSIA Euskal kultura 2011

- 15** ALBERTO BARANDIARAN
PAUL BILBAO
PANTXOA ETCHEGOIN
PATXI GAZTELUMENDI
ANDER ITURRIOTZ
XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU
XABIER MENDIGUREN ELIZEGI
LAURA MINTEGI
FITO RODRIGUEZ
ALLANDE SOKARROS
ANDRES URRUTIA
EGUZKI URTEAGA

LIBURUAK

- 99** Kiribilaren antzea
Joseba Sarrionandiaren liburu baten iruzkina
PRUDEN GARTZIA

© **Jakin**

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

Jakin

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia
Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07
jakin@jakingunea.com
www.jakingunea.com

2011ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	55 €	—
Ale arrunta	9,20 €	12 €
EUROPAN		
Harpidetza	70 €	—
Ale arrunta	11,70 €	15,50 €
EUROPATIK KANPO		
Harpidetza	85 €	—
Ale arrunta	15 €	18 €

SUMMARY

BASQUE CULTURE 2011

Twelve authors from the world of Basque culture provide us with critical comment about the cultural events that have taken place in 2011. Alberto Barandiaran provides several notes about issues related to literature, culture and politics; Paul Bilbao comments on different aspects related to the language policy pursued in the Basque Country; Pantxo Etchegoin describes to us the cultural activity being developed in the North Basque Country; Patxi Gaztelumendi comments on different aspects related to cultural activity and communication technologies; Ander Iturriotz reflects, among other things, on different aspects regarding the difficult situation concerning minority cultures and literature; Xabier Mendiguren Bereziartu analyzes the latest report issued by Kontseilua on the basic principles of a new and effective language policy; Xabier Mendiguren Elizegi reflects, among other themes, on the implications of the economic crisis both on cultural activity and policy; Laura Mintegi provides several notes about matters of politics, literature and communication; Fito Rodriguez reflects on various aspects of politics, literature and cultural policy; Allande Sokarros presents and analyzes different cultural activities from Zuberoa; Andres Urrutia, among other things, pays homage to two leading players from the world of Basque culture who passed away this year: Xabier Gereño and Jose Antonio Arana Martixa; and lastly, Eguzki Urteaga focuses on a critical analysis of the project involving the trilingual educational framework pursued by the Basque Government. **VARIOUS AUTHORS**

THE ART OF THE SPIRAL. COMMENT ON A BOOK BY JOSEBA SARRIONANDIA

Pruden Gartzia, corresponding member of Euskaltzaindia (Academy of the Basque Language), provides a critical reading of an essay by Joseba Sarrionandia *Moroak gara behelaino artean?* (Pamiela, 2010) —a book which, according to the author of the article, is Baroque, profound, non-systematic, full of contrasts and paradoxes, and a milestone in the evolution of Sarrionandia's literary style and poetic thought. PRUDEN GARTZIA

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 187. zenbakia da eta 2011. urteko azkena.

Urteroko ohiturari jarraituz, urtean zehar kulturaren alorrean gertatutakoaren balantzearekin gatoz azken zenbaki honetako *Gai nagusia* sailean. Horretarako, urteko hiruzpalau gai hautatzea eta horiei buruz gogoeta eginez artikulu arin eta freskoak egitea proposatu diegu hainbat idazleri. Hamabiren erantzuna jaso dugu. Mila esker, beraz, guztioi.

Alberto Barandiaran kazetariak literatura, kultura eta politika alorreko hainbat gai aztertzen ditu; Paul Bilbao Kontseiluko idazkari nagusiak, beste gai batzuen artean, Euskal Herriko lurraldeetan aplikatzen den hizkuntz politikari buruz egiten du gogoeta; Pantxoia Etchegoin Euskal Kultur Erakundeko zuzendariak Ipar Euskal Herriko aurtengo hainbat kultur gertakizun aurkezten dizkigu; Patxi Gaztelumendi kazetariak kultur gintzaren eta komunikazio teknologiaren esparruko zenbait gai iruzkintzen ditu; Ander Iturriotz Euskal Idazleen Elkarteko lehendakariak, beste gai batzuen artean, kultura eta literatura gutxituen egoeraz hausnartzen du, Galeuscaren urteko bileraren haritik; Xabier Mendiguren Bereziartu idazle eta itzultzaileak Kontseiluaren «Hizkuntza-politika berri eta eraginkorra» dokumentua analizatzen du; Xabier Mendiguren Elizegi idazle eta editoreak krisi ekonomikoa kultur gintzan zein kultur politikan izaten ari den eraginaz egiten du gogoeta, besteak beste; Laura Mintegi idazle eta irakasleak politika, literatura eta komunikazio alorreko gaiei buruzko zenbait ohar eskaintzen ditu; Fito Rodriguez idazle eta irakasleak politika, kultura eta kultur politikaren inguruko hainbat auziez dihardu; Allande Sokarros kazetariak Zuberoako euskalgintza eta kultur gintzan jartzen du arreta; Andres Urrutia euskaltzainburuak, beste gai batzuen artean, aurren hil diren euskal kulturako bi protagonista omentzen ditu: Xabier Gereño eta Jose Antonio Arana Martixa; eta, azkenik, Eguzki Urteaga sozio-

logoak Eusko Jaurlaritzak sustatutako hezkuntza marko hirueledunaren egitasmoaren azterketa kritikoa egiten du.

Bestalde, *Liburuak sailean*, Pruden Gartziak Joseba Sarrionandiaren *Moroak gara behelaino artean?* (Pamiela, 2010) saiakeraren azterketa kritikoa eskaintzen du, liburuak idazlearen literatur ibilbidean hartzen duen lekua azpimarratuz. Gartziaren iritziz, Sarrionandiak, saiakera sakon eta baroko honekin, mugarri berri bat jarri nahi izan dio bere literatur es-tiloaren eta pentsamendu poetikoaren bilakaerari. ¶

Euskarazko hedabideek erakundeen konpromisoa behar dute

Bederatzi hilabete badira euskarazko hedabide ez publikoak agerraldi publikoa eta kanpaina bateratua egin genituela, hiru helburu nagusirekin:

1. Sektorearen estrategikotasuna eta beharra azpimarratzea. Komunikazioaren eta hizkuntz normalizazioaren ikuspegitik ez ezik, ekonomia ikuspegitik ere estrategikoa eta garrantzi handikoa den sektore bati buruz ari gara hitz egiten.
2. Erakunde publikoei sektorearekiko konpromiso handiagoa eskatzen zitzaien, publizitate-inbertsio, bestelako inbertsio eta laguntza handiagoak, gaurtik bertatik hasita.
3. Horretaz gain, sektoreak egoeraren analisia egin eta analisi horretatik abiatuta ildo nagusiak erakundeekin lantzen hasteko konpromisoa hartu zuen.

2012. urtea ate-joka dugu, eta erakundeetatik sektoreari begira jasotzen ari garen mezuak kezagarriak dira, ikaratzeko modukoak.

1. 2012rako aurrekontu proposamenean jasota daudenak betetzen badira, Nafarroako Gobernuak euskarazko hedabideentzako zituen diru laguntzak ezerezean dira, 2012ko aurrekontuetatik erabat desagertuko da hedabideetan euskara

sustatzeko diru partida. Gainera, 2011ko bigarren epealdiko laguntzak desagertzeko arriskua ere handia da.

2. Eusko Jaurlaritzak aurkeztutako aurrekontuak onartzen badira, erakunde horrek aurten baino 400.000 euro gutxiago bideratuko ditu 2012an hedabideen diru laguntzetara. Urteetan, Eusko Jaurlaritzaren aurrekontu orokorrak goraka joan direnean, euskalgintzara eta euskarazko hedabideetara bideratutako diru sailak ez dira handitu; orain, aurrekontuetan estutasunak sortu direnean, ez dago gupidarik: lehendik estu daibilen sektore bati are kalte handiagoa egiteko aukera zabalduko da.

3. Gipuzkoako Foru Aldundiak 2011ko diru sailari eustea aurreikusi du —aurreko bi urteetan asko jaitsi da diru sail hori, eta ez du handituko—. Bizkaiko Foru Aldundia da 2012ra-ko bere aurrekontuetan diru saila handitzea aurreikusi duen bakarra —47.500 euro gehiago, %12ko igoera—.

4. Eta zer esanik ez Iparralderi buruz, non euskaldun hiztunen galera bizkorra (hizkuntza politika publiko baztertzaila-oren ondorioz) anbiziorik gabeko hizkuntza politika batekin paraleloan doan. Enpresa pribatuek euskarazko hedabide berriak sortzen dituzten bitartean, laguntza publikoak oraindik geldialdi berean mantentzen dira eta, aldi berean, botere publiko gehienek ez dituzte kontuan hartzen euskarazko hedabideak beren publizitate kanpaina ordainduetan.

Jakitun gara sektorearen etorkizuna gure lanaren baitan dagoela nagusiki. Guk geuk ere azertu behar ditugula gure indargune eta ahuldadeak, sektorean elkarrekin jardunda errazagoa izango zaigula garai zail honi aurre egitea. Zeregin horretan ari gara hilabete hauetan eta laster batean gure hausnarketa instituzioetako arduradunekin partekatu ahal izango dugu. Baina argi dugu aurrera egiteko ezinbestekoa dugula erakunde publikoen laguntza handiagoa, eta hori ari gara aldarrikatzen une honetan.

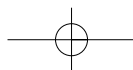
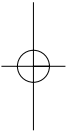
Gaur egungo erakunde publikoen dinamikak ez du asko laguntzen bide horretan, eta ezin dugu isilik geratu ikusten dugunean euskarazko hedabideen sektoreak ez duela erakunde

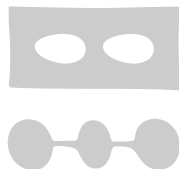
publikoen 2012ko aurrekontu proposamenetan behar eta me-rezi duen trataera jasoko, ustez denen begietara sektore ezin-besteko eta estrategikoa izan arren. Horregatik, erakundeei publikoki eskatzen diegu gaiaren garrantzia kontuan hartzeko eta aurrekontuak ahalik eta gehien egokitzeko, partidak handituz.¶

Euskarazko hedabide ez publikoak

Euskal kultura 2011

15 ALBERTO BARANDIARAN
PAUL BILBAO
PANTXOA ETCHEGOIN
PATXI GAZTELUMENDI
ANDER ITURRIOTZ
XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU
XABIER MENDIGUREN ELIZEGI
LAURA MINTEGI
FITO RODRIGUEZ
ALLANDE SOKARROS
ANDRES URRUTIA
EGUZKI URTEAGA

ALBERTO BARANDIARAN

Aurten ere ez

Aurreko su-etenaren garaian —benetako su-etenaz ari naiz, ez 2006ko *su-eten iraunkorraz*, baizik euskal gizartea adoretu eta piztu zuen 1998ko su-etenaz—, *Jakinen* idaztea egokitu zitzaidan bolada batez. Garai hartan gauza guztiak politikoa-goak ziren, denok politikoagoak ginen, edo horrela bizi ginen, edo horrela gogoratzen dugu orain; kontua da idazleek ere politikaz hitz egiten zutela, eta iritzia ematen zutela eta aldarria egiten zutela. Ba, garai hartako artikulua batean, aipatu nuen nola Bernardo Atxagak dei egin zion kultur munduko jendeari, erantzukizuna onar zezan. Begien aurrean agertzen hasia zen gizarte berriaren ardatz, kultura jarri zuen. Kultura, «herritarrok elkartu ahal gaituen bakarra» zela esan zuen.

Zenbat denbora pasa den, eta zer gutxi entzuten diren horrelakoak. Lizarra-Garaziko garaiak ziren, bertsolariek akordio hura posible egin zuten alderdien alde ahotsa altxatu zutenekoa —«haiek asko arriskatzen ari dira eta gu ere prest gaude pauso bat emateko»—; idazle talde esanguratsu batek publikoki eman zuen bere iritzia —«Espero dugu, desio dugu zuek ere, euskal herritar batzuenak bakarrik den Euskal Herritarrok, ondare unibertuala bihurtuko zaretela, gai izanen zaretela, zuen politikari esker, euskal herritar guztien zerbait izatea. Askatasunaren lexikoa handitu eta aberastuko duzuela espero dugu»—. Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak deklarazio bat onartu zuen esanez euskara gure gizarteari kohesioa eman eta bateratuko lukeen lokarria izango zela, «etorkizuneko erronka handiei denon artean aurre egiteko».

Zenbat denbora pasa den, eta zer bitxiak eta ausartak iruditzen zaizkigun orain horrelako agerraldiak. ETAk su eten behin betikoa eta egiaztagarria iragarri zuen arratsaldean bertan, Iruñeko kaleetara atera ginen berehala. Oso gogoan genuen aurreko hura, zer giro zegoen kalean, zer indar. Baina gu bakarrik aritu ginen urriaren 20an Alde Zaharrean ezer ospatzen. Betiko jendea zegoen betiko tabernetan, betiko egunkariak irakurtzen, betiko zerbezak edaten, eta betiko solasak tartean. Ez zegoen zer ospaturik, antza.

Zer berandu etorri den dena.

Imanol Muruak idatzi du garaiz iritsi dela komunikatua. «Berandu, baina garaiz». Hala izango da. Baina gu bakarrik ibili ginen behin betikoa omen den komunikatuagatik pozik kalean, ospatzen. Eta kultura ardatzean jarri beharra berriro nork aldarrikatuko zuen pentsatzen hasi eta ez zitzaigun ahots hori bururatu, ez zitzaigun mihi puntara izena etorri, ez genuen irudikatu nork egingo lukeen oihua, nork edukiko lukeen autoritate hori, batzen gaituena kultura dela esan eta erantzun zabala jasotzeko. Pentsakor itzuli ginen etxera, hitzorduarekin asmatu ez bagenu bezala, topaketa beste nonbait antolatu izan balute bezala. Eta gainera berandu zen, ospakizunak non ziren jakin izan bagenu ere ordurako jada denak erretiratuak izango ziren etorkizunaz eta amestsez luze jardun ondoren, pozik eta adoretzu hurrengo egunean argia desberdina izango zela erabat sinetsita.

Esku artean daukat Joseba Sarrionandiaren *Kartzelako poemak* liburuaren edizio berritua. Poema batean, inoiz mundua leunagoa egingen dela gure inguruan diosku, «eta nahinorantz abiatuko gara nahieran / eta maite ditugun lagunak besarkatuko ditugu / eta den edaririk bizigarriena edanen dugu / eta legeaz landako gure mintzairan solastatuko gara».

Ze gaizki egin dituzten gauzak. Zenbat ignorantzia, utzikeria, zenbat lardaskeria, zenbat inkompetentzia. Ze lotsa, kultura sailekoak Euskadi Sarien erabakien berri emateko erabilitako argudio argudiaezenak argudiatu nahian ikusi nituenean. Ze panorama dugun begi aurrean. Izan zen garai

bat pentsatu nuena ona zela kultura saila eskuz aldatzea. Onuragarria izango zela euskal kulturarentzat. Diruak eta egiturak kudeatu beharrak nahitaez bultzatuko zituela arduradun berriak arduraz jokatzera, eta euskal kultura euren ere egitera, ez baita gauza bera etxea kanpotik ikustea edo etxe barruan egotea; inor ez baita harrika hasten bere etxeko kristalen kontra, pentsatzen nuen.

Baina zer egin duten. Zer egiten ari diren.

Gogorra izan zen Euskadi Sarien emate ekitaldia. Gogorra izan zen Marije Sarrionandia anaiaren eskutitza irakurtzen ikustea. Gogorra izan zen Blanca Urgellekin trukatu zuen bostekoa. Ozena izan zen falta zenaren presentziarik ezaren oihartzuna. Pena eman zidan Ur Apalategiatik. Bere liburuagatik. Pena eman zidan Karlos Zabalagatik. Ivo Andritxen liburu zoragarriaren itzulpenak protagonismo gehiago merezi zuen. Mehmed-Pacha bisirrak agindutako zubiarekin hasten den epopeia Mendebaldearen eta Ekialdearen arteko borrokaren parabola bikaina da: printze germaniarrak eta erresuma turkiarra, kristauak eta musulmanak, serbiarrak eta otomandarrak, denak Vixegrad hiria banatzen duen Drina zubian borrokan, egungo Bosniaren eta Serbiaren arteko mugan. Ederra da zubiaren garrantziari buruzko metafora. Hilketak, matxinadak eta maitasun istorioak gorabehera, zubiak lortuko du azkenean ez erlijioak ez ideologiak, ez diruak ez aginteak, ez bisirrak ez enperadoreak lortu ez dutena: zubia izango da iraungo duen bakarra, lotura hautsezina.

Uste dut Atxagak horrelako zerbait proposatzen zuela 1998ko su-etenean kultura ardatzean jartzea proposatu zenean: goazen gure zubiaren bila. Han eseriko gara denok, ibaiez alde honetakoak eta bestaldekoak. Hor edango ditugu *rakia* botilak eta Vixegraderaino iristen diren bisitarien etorrera zainduko dugu. Gero, eguna erortzearekin batera, nor bere etxera joango da, nor bere otoitzak egingo ditu gauero bezala, eta bakoitzak bere ametsak gurtuko.

Zubiaren metafora ederra da. Eta badu nahikoa indar *Zubi bat Drinaren gainean* izeneko liburu ederra sortzeko. Ba-

du nahikoa indar Karlos Zabalak Ivo Andritxen literatura euskarara ekarri eta, berak ere sormen lan luze, nekagarri eta pozgarriaren ondoren beste liburu berri bat sortu eta harengatik saritua izan eta sari horrek gutxienez beste urtebetez itzulpengintzan lasai aritzeko aukera eman eta horrelako beste lan bati heldu ahal izateko.

Zubia metafora ederra da, baina metaforak motz geratzen dira errealitatearekin alderatzen ditugunean. Ez nuke esango gure herria zubi baten inguruan batzuetan bai besteetan ez batzen diren bi herrik osatzen dutela. Atxagak, orduko hartan, esplikatu nahi zuen euskal jendeak kontzientzia hartu beharra zeukala euskal gizartearen zati bat baino ez zela, eta jakin behar zuela beste muturrean dagoen komunitatearekin batera bizitzen. Pentsatzen dut gaur egun ere gauza bera sinatuko lukeela. Baina uste dut askoz errealagoa dela betiko ihesean dabilen horrek esaten diguna: berak ez duela zubirik behar, hizkuntza dela bere zubia. Urrun egonda ere, euskaraz hitz egiten duenean, euskaraz irakurtzen edo entzuten duenean, bere herrian sentitzen dela. Parisen Biarritzen baino euskaldun gehiago daudela. Nevadan, Erronkarin baino gehiago. *Aberria* hitza beteegi dagoela. Zafratuta dagoela, zikinduta, erabilia eta usteldua.

Atxaga telebistan ikusten ari naiz. Ez dira egun gutxi Fernando Aranburu idazleak salatu duela, beste behin, euskal idazleak ez direla askeak, diru laguntzen menpe bizi direla. 300-500 ale inguru saltzen dituztela. Gustu txarreko broma iruditu zait. Bostehun lagun, Otsagabia osoa izan liteke. Herri oso bat. Ederra da zure liburua herri oso batek erostea. Tristeia eta miserablea da idazle baten ahotik hori gutxiestea. Bestea, aske izatearena, ez da miserablea, patetikoa da. Atxagak ez zion erantzun nahi izan. Zaunka ari dira, beraz zamalkatzen ari garen seinale. Horrelako zerbait erantzun zuen. Baina diru-laguntzenak baditu bi buelta. Kultura subentzionatuta, diote. Simulakroa, esan zuen harako hark. Artifizioa!, oihukatu zuten. Aranburuk eta besteek gezurra diote, ondo asko baitakite gaur egun euskal kultura deitzen

dugun hori diru-laguntzarik gabe altxatu zutela askok askoren artean. Frankismo minean hainbat idazle egungo euskal literaturaren oinarriak jartzen hasi zirenean, nor joan zitzaizen diruarekin? Non zegoen dirua, *Argiako* jendea euskal prentsa euskaraz egiten dena zela aldarrikatu eta aldizkaria berriro bultzatzen hasi zenean? Ikastolek, ze diru jaso zuten hasi zirenean? Zenbateko diru-laguntzaz hornitu zuten *Egunkaria*, kaleratzen hasi zenean? Zenbat, Aranburu?

Nafarroako komunikabideek zero euro jasoko dute datozen urtean Nafarroako Gobernutik. Zero. Komunikabideak ez al dira ba gaur egungo komunitateek elkarren berri izateko duten bidea? Ez al dira leiho bat mundura? Herriek beren berri eman, komunitatea bera trinkotu eta munduaren oihartzuna jasotzeko bozgorailuak ez ote dira? Aranbururi ondo irudituko zaio noski komunikabide batzuek itxi behar izatea, edo txikiaren txikiaz azkenean desagertzea. Aurelio Artetari ere ez zitzaion iruditzen «galera objektiboki larria» euskara desagertzea, baina mundua askeago izango da nagusiak nagusitzen baldin badira? Askeago izango da bakarrik idazle batzuek argitaratu baldin badezakete? Askeak zer dira, handiak bakarrik? Boteretsuak? Hegemonikoak? Espainolak eta frantsesak askeagoak dira, Aranburu?

Sarrionandiari eta Atxagari behin baino gehiago entzun diet idazten hasi zirenean bakardade handian aritu zirela, begi urdineko zakurren gisara, leratik tiraka eta nora jakin gabe, izoztutako basamortuak zeharkatzen.

Noizko su-eten kulturala?, galdetzen nuen orduko artikuluan hartan. Aurten ere ez. Ez du ematen.¶

PAUL BILBAO

Euskal Herriko zurrunbiloa eta hizkuntza-gatazka

2011 urteak gure herria joko-zelai berri batean jarri du. Etorkizunari begira joko-zelai horretan gauza asko gertatuko dira eta euskalgintza ezin da ikusle hutsa izan. Izan ere, hizkuntzak ardatzen du herria, eta urte luzeetan Estatuek aplikatu dituzten politikek herri honetako berezko hizkuntzaren berreskurapenari galga besterik ez diote jarri. Euskaldunak duintasunez bizi behar du bere herrian, norberaren herrian berezko hizkuntzan bizitzea oinarrizko eskubidea delako. Gainera, jorratu nahi den ibilbide politikoan Euskal Herriko gizarte osoak zer esan eta zer egin baduelakoan gaude.

Munduan diren beste gatazka batzuetan ere ikusi ahal izan dugu hizkuntzak erdigunean hartutako garrantziaren araberako ondorioak izan direla: Hego Afrika, Irlanda... Hortaz, normalizazio politikoaren orubea prestatu behar badugu, nahitaez, hizkuntzaren aferan ere gutxienekoak edota marra gorriak zein diren zehaztu beharko dugu.

Egia da, bai, gure hizkuntzak aurrera egin duela azken hamarkadetan; baina egia ere bada gure hizkuntzaren normalizazio osoa galgatzten duten Estatuek bere horretan jarraitu dutela. Are gehiago, azken urteotan hizkuntza *Estatu gai* bihurtu dute beste behin. Espainiako Estatuko beste hizkuntza komunitate gutxiagotuek hainbatetan salatu dute Estatuak gero eta estuago jokatzen duela haien hizkuntza-politika modu burujabea garatu nahi izan dutenean.

Kontseiluak argi du elkarrizketan eta giza eskubideetan oinarritutako prozesuaren aldeko ahaleginetan pausoak eman

behar direla eta bilakabide horretan norbanakook zein gizar-te eragileok dagokigun protagonismoa izan behar dugula.

Bestalde, gatazka gainditzeko konponbidea herri honen eskubide indibidual eta kolektiboetan oinarritu behar da. Horien artean dauden hizkuntza-eskubideak zutarrietako bat dira, norbanakoaren eta hizkuntza komunitatearen bizi-modu duina lortzeko ezinbestekoak baitira, eta prozesuan euskal herritarrok hartutako erabakiak onartu behar diren neurrian, euskararen normalizazioa Euskal Herri osoan kanpotiko esku-hartzerik gabe aurrera eramateko eskubidea ere onartu behar delako.

Mendeetan zehar euskaldunok bizi izan dugun hizkuntza-gutxitzeari bukaera eman behar zaio. Egun euskararen normalizazioa oztopatzen duten legeriak gainditzeko unea iritsi dela uste dugu. Horregatik, prozesu politikoak euskararen normalizazioa ahalbidetzea ezinbestekoa du.

Ondorioz, hizkuntzaren afera ezin da gatazka orokorretik kanpo ulertu. Eta horrexegatik Kontseiluak euskararen inguruko ekarpen zehatza txertatzeko proposamena egin zuen Gernikako Akordioan: hain zuzen ere, Akordioak berak, gure herriaren normalizaziora iristeko bake bidean aterabide demokratikoaren zutabeak zehazterakoan, gure hizkuntzak behar duen estatus juridikoa eska dezala.

Udalen hizkuntza-politiken neurketa

Kontseiluak Udalen Hizkuntza Politiken Bigarren Neurketa aurkeztu zuen Donostian 2011ko otsailean. Egitasmo horren oinarria udalen hizkuntza-politiken ebaluazioa egitea da, horren bitartez udal administrazioen lanean eragin eta euskararen normalizazioan ahalik eta pausorik eraginkorrenak eman daitezen. Izan ere, euskaraz bizi nahi dugun herritarrak asko gara, gero eta gehiago gara. Eta egun, oraindik ere, ez zaigu horretarako aukerarik bermatzen.

Patxik euskara ikasi nahi du, Idoiak aerobica euskaraz egin nahi du, Mariak haurrak euskaraz eskolatu nahi ditu,

Ikerrek erosketak egin nahi ditu euskaraz, Iñakik bere etxea zaharberritzeko tramiteak euskaraz egin nahi ditu... Hizkuntza bat normalizatzeko ezinbesteko baldintza da herri gogoia, eta hori badagoela maiz aditzera eman du herri honek. Ondorioz, herri-gogo horri bide eman behar diote administrazioek dagokien arduran, bai eta udalek ere.

Helburu horri begira hizkuntza-politika egokiak garatzea ezinbestekoa da, herri gogoz bakarrik ez baita euskara normalizatuko. Horrela, Kontseiluak Udalen hizkuntza-politiken neurketa du abiaburu, politika horietan aldaketa positiboak lortzeko dinamika bat sortzeko helburuarekin.

Lehen neurketan 66 udalerrri aztertu ziren, 10.000 biztanletik gorako herri gehienak. 2008an ebaluatutako herri-kopurua handitu egin zen eta orotara neurketa 100 udalerrri baino gehiagotan gauzatu da; ondorioz, bi milioi biztanle baino gehiagorengan eragina duten udalerrri horietako politiken azterketaren irakurketa plazaratu dugu.

Tresna horren bidez, alde politikoak edota instituzionalak zer nolako bilakaera izan duen ikusi nahi izan dugu, eta horretarako hizkuntza-politika baten hiru ardatz nagusiak aztertu ditugu: corpus juridikoa, plangintzak eta baliabideak.

Halere, ondorioek kezka handia eragin izan digute 2011n. Are gehiago, neurketaren ondorioak hitz batera ekarri behar harko bagenitu, *nahaspila* litzateke. Izan ere, udaletan agintean alderdi bat edo beste egoteak ez du bermatzen aplikatuko den hizkuntza-politika homogoneoa izango dela: alderdi berak politika desberdinak aplikatzen ditu agintepean dituen udaletan.

Euskararen estatusak ere ez du determinatzen eremu horretan hizkuntza-politika homogoneoak aplikatuko direnik: euskarak estatus juridiko bera duen lurraldeetan muturreko politikak aplikatzen dira.

Finean, ezagutza-tasak zehazten ditu neurri handi batean hizkuntza politikak, eta horrexegatik ezagutza-tasaren araberako politikak aplikatzeko joera dagoela ondorioztatu ahal izan dugu.

Bi urteetan (2006 eta 2010) egindako neurketaren alderaketa eginez gero, egia da hainbat neurritan aldaketak izan direla; hortaz, herri batzuk aurrera egiten ari dira, hizkuntza-politika egokiek euskaraz bizitzeko eskaintzen dituzten aukerez gozaten dute herritar batzuek. Aurrerapauso horiek, ordea, ez dira inondik nahikoa, egoera orokorrean argi txiki bat dira. Argi gehiago behar du normalizazio-prozesuak. Tamalez, ezin esan dezakegu, aurrerapausoren bat eman bada ere, hizkuntza-politikak sistematikoki aurrera egiten duenik.

Esku-artearen kudeatu ditugun datuak aintzat hartuz, hizkuntza-politika egokiak egiteko kasu gehienetan lau urte galdu ditugula esan dezakegu, herritarren eskubideak beste lau urtez urratu direla, euskaraz bizi nahiari beste lau urtez oztopoak jarri zaizkiola.

Argi ikusi dugu bide honetan aurrerapauso eraginkorrak eman daitezen beharrezkoa dela prozesu antolatu eta orkestratua abiatzea. Norabide berean jarri behar ditugu herri honek euskaraz bizitzeko adierazi duen nahia eta horri erantzun behar dioten hizkuntza-politikak. Tokian tokiko egoera kontuan hartuz, baina egoera hori eraldatzera joko duten politikak abiatuz eta epe zehatzetan aurrerabidea izango duten neurriak inplementatuz bakarrik lortuko dugu euskararen normalizazioa. Prozesu horretan parte hartu nahi duten udalek Kontseilua bidelagun izango dute, elkarlana da bidea.

Hainbat kezka

Kontsumitzaileak eskubideez gabeturik. Jakin bagenekien gai hau etorriko zela eta azkenean aurreikuspenik makurrenak gertatu dira. 2011ko ekainean Eusko Legebiltzarrak bidea zabaldu zuen kontsumitzaile euskaldunoi hizkuntza-eskubideen urraketak betikotzeko.

2008an Eusko Jaurlaritzak 123/2008 Dekretua onartu zuen, Kontsumitzaileen eta Erabiltzaileen Hizkuntz Eskubideei

buruzkoa. Aipatu Dekretuak Eusko Legebiltzarrak 2003ko abenduan onartutako 6/2003 Legea, Kontsumitzaileen eta Erabiltzaileen Estatutuarena, garatzen zuen.

Horrela, arau batek lehen aldiz hizkuntza-eskubideak urratzen zirenerako zehapenak jasotzen zituen, eta arrazoi horrengatik Kontseiluak Dekretuaren ekarpen berri hori begi onez ikusi zuen. Izan ere, askotan esan dugu legearen urraketak aurreikusten ez dituen araudia homilia dela, alegia, baliorik gabekoa.

Are gehiago, zehapenik ez duen lege bat diskurtso hutsa da. Inork irudikatzen al du trafiko kodea zehapenik gabe? Espazio publikoetan erretzea debekatzen duen legea zehapenik gabe? Ogasuna zehapenik gabe? Zehapenak kendu nahi izatearen edo erabili nahi ez izatearen atzean euskara ez normalizatzeko nahia ezkututzen da. Hizkuntza-eskubideen urraketa sistematikoarekin bukatzeko borondaterik agertu ez duen horrek arau bitartez egin beharko du. Hala ere, guztiz komenigarria da etengabeko sentiberatze lanak egitea borondatea elikatzeko.

Hizkuntza-politika egiteko bi modu daude: araua eta laguntza. Biak ala biak dira beharrezkoak eta osagarriak. Kontsumitzaile euskaldunon eskubideak babesteko, aldiz, ez dute eskubideen bermea egikaritzeko mekanismo eraginkorrik abian jarri nahi.

Gainera, ekimen hori bultzatu duten alderdiek eztabaida beste parametro batzuetara eraman nahi izan dute, eta ha maika aldiz hitz egin dute euskararen balizko inposizioaz. Akaso, alderdi horietako eledunek ez dute azaleratu nahi izan Hego Euskal Herrian gaztelaniaren erabilera inposatzen duten 500 arau baino gehiago dagoela. Hartara, hizkuntza nagusiaren derrigorrezko erabilera ez da inposioztat hartzen.

Halere, horrek guztiak sakoneko kezka bat eragin du; izan ere, Autonomia Erkidego bateko Legebiltzar batean herritarren eskubideen urraketak sistematizatuko dituzten erabakiak har daitezke XXI. mendean. Beste eskubide batez aritu-

ko bagina, hautsak harrotuko lirateke erabat. Euskaldunon eskubideez ari garenean, aldiz, inposatzaile deitzen gaituzte. Hau paradoxa!!!

2011ko ekainean Dekretuaren aldaketa proposatzen zuten alderdiei interpelazio bat eta bakarra egin zitzaizen Kontseilutik, hain zuzen ere, azal diezaiotela gizarteari zein mekanismo juridiko-administratibo baliatuko duten euskaldunon eskubideak bermatzeko. Oraindik ez diote galderari erantzun...

Osakidetzak ez du euskaraz sendatzen. Osakidetza gaixo dagoela esan izan dugu azken urteotan. Behatokiak urtero argitaratzen duen txostenean Osakidetza beltzunea izan da. Europako Kontseiluko Adituen Batzordeak Erregio edo Gutxiengoan Hizkuntzen Europako Itunaren aplikazioa ebaluatu izan duenean ere, agerian jarri izan du Osakidetzako egoera.

Berandu onartu zuen Osakidetzak euskararen erabilera normalizatzeko Dekretua, are beranduago Dekretua garatzeko plana. 2011n Osakidetzak aipatu planaren ebaluazioa egin zuen, eta bertan jasotzen zena ez dela betetzen ari ondorioztatu zuen. Hortaz, plana porrota izan da.

Hori gutxi izanik, 2011ko uztailean Osasun sailburuak lan-deialdi baten berri eman zuen, eta deialdi horretan euskararen ezagutzaren balorazioa aurreko urteetako baino apalagoa izango zela adierazi zuen.

Zurrumbiloa eragin zuen aipatu erabakiak eta, beste behin, eztabaida desitxuratzeko saioak egin ziren: mediku ona ala mediku euskalduna, herritar guztiek lan-deialdietan parte hartzeko eskubidea... Tamalez, Administrazioak ez zion aurre egin nahi izan benetako arazoari, hain zuzen ere, kon-tuan hartuta osasun-asistentzia duina jasotzea oinarrizko eskubidea izan badela, gure lurraldeko berezko hizkuntzan jasoko dela bermatzeari.

Lege geriza gabe. Urtebete joan zaigu eta Frantziako agintariak ez dute benetako aurrerapausorik eman gureari eta

gurea bezalako hizkuntzei dagokien aitortza esleitzeko. Sirena-kantuak entzun genituen urtearen hasieran, eta lege baten zirriborroa ere izan genuen eskuartean. Halere, esan bezala, sirena-kantuak besterik ez dira izan, urtea amaitzen ari den honetan ez baitugu inolako lege berririk indarrean.

Historiak hala erakutsi digu, XXI. mendeko Europan ez dago hizkuntza bat normalizatzerik edota berreskuratzerik corpus juridiko egoki bat aitortzen ez bazaio. Frantziako Estatuak betidanik ukatu izan dio gure hizkuntzari ezelango aitortza juridiko ofizialik, eta horrek eragin zuzena izan du gure hizkuntzaren garapenean. Are gehiago, Frantziako Estatuak nazioarteko estandarrak berresteari uko egin izan dio, Greziak edota Turkiak bezalaxe.

Hala ere, inoiz baino beharrezkoagoa du euskarak lege gerriza. Are gehiago, euskarak ez ezik, bretoierak, katalanak, okzitanierak, alsazierak, korsikerak... ere behar dute, eta horrexegatik herri gogoa eta euskaraz bizitzeko nahia aktibatu eta artikulatu behar dugu. Baldintza sozialak lortu behar ditugu.

Ikuspegi ezkorregia jorratzen ari naizela badirudi ere, txanponak badu beste alde bat. Txanponaren beste alde horretan herritarrak, herri-gogoa eta euskalgintza daude. Txanponaren alde horretan apirilean Euskal Herria osoki zeharkatu zuten ehunka mila euskalakariak daude, finean, euskaraz bizitzeko hautua egin duten norbanako, eragile eta enparauak.

Euskaraz bizi nahi dut, duzu, dugu!!!

Arestian aipatutako kezka guztiak gainditzeko, instituzioak euskararen aldeko politika eragingarriak abian jartzeko... horretarako tresna bat jarri nahi izan du Kontseiluak: *Euskaraz bizi nahi dut* dinamika.

Izan ere, gure herrian euskalgintzari eta herri-gogoari esker hamaika proiektu jarri izan dira abian. Eta, akaso, asko-

tan ez gara ohartzen eragiteko gaitasunaz. Orain arte mila-ka izan gara euskararekiko atxikimendua agertu dugun herritarrak eta eragileak, baina hori nahikoa ez dela ondorioztatu ahal izan dugu. Hartara, atxikimendutik haratago inplikazioa beharrezkoa da egoera irauliko badugu, bestelako hizkuntza politika jartzeko beharra ikusi behar badute.

Finean, *Euskaraz bizi nahi dut* dinamika ez da kanpaina bezala planteatzen; hau da, ez da euskararen aldeko beste kanpaina bat. Dinamika horren bidez herritarrak, eragileak, elkarteak urratsak emateko bidean jarri nahi ditugu.

Horrexegatik, leloa izatetik haratago jo nahi dugu *Euskaraz bizi nahi dut* esaldiarekin; lelotik pentsamendurako jauzia egin behar dugu. Izan ere, pentsamendua aldatuz sortzen dira aldaketa sozialak.

Euskaraz bizi nahi dut ideia da pentsamendu hori egitura-tu behar duena. Hizkuntza bat ezagutzeak ez dakar berez hizkuntza horretan bizitzeko nahia. Gutariko askok atzerriko hizkuntzak ezagutzen ditugu, baina ez dugu horregatik hizkuntza hori erabiliz bizi nahi. Hizkuntza horiei zeregin funtzional koiunturala ematen diegu, ez dute gure bizimodua aldatzen, ez eta gure ingurunean eragiten ere. Euskara normalizatuko bada, ordea, ikuspegi funtzional eta koiuntural hori gainditu beharra dago, eta, horretarako, euskaraz bizi nahia da desberdintasuna ezartzen duena. Euskara bizitzeko hizkuntza da, euskara ez da motibazio akademiko hutsengatik ikasten den zerbait, euskara ez da motibazio pragmatiko hutsengatik ikasten den hizkuntza, euskara bizitzeko hizkuntza da.

Pentsamendu arras berritua da, hizkuntzak fenomeno sozialak direlako eta ezin delako euskaraz bizi aldaketa sozialik gabe. Pentsamendu hori gizartean errotzen dugun neurrian, herritarrak, gizarte eragileak eta arduradun politiko-instituzionalak ideia horren baitan jokatzen hasten direnean, gizarte aldaketa burutzen egongo gara. Eta zalantzarik ez dugu: egin, egingo dugu!!!¶

PANTXOA ETCHEGOIN

Belaunaldien hitz uztartuak...

Gure ondare aberatsa oinarritzat hartuz, gizabanakoak, elkar-teak edo artistak euskal kultura eraberritzen du, bere gisara moldatzen, gizarteari egokitzen, eta berriro hau guzia ondare bilakatzen da ondoko belaunaldientzat.

Ez baitira hemen 2011n euskal kultura mailan gertatu diren guziak aipatzen ahal —oro har, urte joria izan da—, ekintza batzuk lehenetsiko ditut, hain zuzen ondarea eta sorkuntza uztartzen dutenak ezinago hobeki.

Hogei'ta deitu programa berritik hasirik, ikusiko dugu zer-nolako ausartzia ukan duten Iparraldeko lau dantzarik eta bederatzi emazte antzerkilarik —batzuk adinaren lorean, besteak adinduak—, bururatzeko itsas ondarearen inguruan ekoiztu *Itsasturiak* izeneko multimedia erakusketarekin.

***Hogei'ta* programa berria: lehen sorkuntzak loratu dira**

Euskal Kultur Erakundeak bideratu du 2011n hiruzpalau urteko kultura programa berria: *Hogei'ta* izenekoa. Beste hainbat ekintzen artetik, EKEk nahi du sorkuntza artistikoa sostengatu, oroz gainetik gazteak aktore izanez. Euskal kultura dinamika berri batean sarrarazi nahi du, kultura adierazpen ezberdinetan. Horretarako, egitasmo deialdi andana bat alhan ezarriko du, ahantzi gabe haur eta gaztetxoei ekarri nahi diena, eskola denboran euskal kulturaren ezagutzeko euskarriak proposatuz, beste partaide batzuen laguntzarekin.

Hogei'ta egitaraua ez da alor artistiko bakar batera mugatzen. Naturalki irekitzen da sortzaile gazteek maite dituzten adierazpideetara, besteak beste teknologia berrien bitartez. Horrela, arreta berezia emanen zaie arte bisualei (arte plastikoak, argazkilaritza, grafismoa...).

Halere, euskal kulturaren oinarria den euskararen tokia ezinbestekoa izanen da, bai sortze prozesuan, bai sorkuntzaren inguruko bitartekaritzan ere.

Aurten hasi da programa hau, eta jadanik hainbat ekintza obratuak izan dira. Nahi nituzke hemen hiru aipagarrienak zerrendatu, non ere arte bisualak eta euskal gazte literatura lehenetsiak diren.

Lehenik, otsail hastapenean berean, *Irudimena* izeneko sormen lehiaketa bat antolatu dugu, Interneten bidez, Azkue Fundazioaren partaidetzarekin. Lehiaketa horren helburua euskal kulturaren inguruko sormen literarioa eta grafikoa bultzatzea izan da gazteen artean. Webgune baten bitartez, 12 argazki proposatuak izan zaizkie bisitariei, eta parte hartu nahi duenak argazki bat hautatu behar du. Argazkian oinarrituz bi aukera ditu: edo euskarazko testu baten idaztea, edo irudi berri baten sortzea.

Laurogei bat parte-hartzaile izan dira zazpi probintziatarik eta, oro har, arras emaitza ederrak eta nabarmenezkoak agertu dira. Lehiaketa hau berriro egina izanen da 2012an.

Hogei'ta programaren bigarren ekintza handia arte bisualen inguruan bultzatua izan da, oroz gainetik bideo, argazki eta grafismoaren alorretan. Ekimen honetan, Euskal Kultur Erakundeak bi egitasmo hautatu behar zituen, eta horiek sostengatu, bai ekonomikoki, bai sorkuntza eta hedapenean.

Epaimahai zabal bat osatu du, arte bisualen munduko jende adituekin, hala nola Miarritzeko Arte Goi Eskolako zuzendaria, Donostiako Tabakalerako arduradun bat, Hendaiako Abbadiako CPIE elkarte, Euskal Herria Zuzenean festibaleko bi gazte, edo oraino Senpereko Berinak elkarte.

Hogei'ta hamaika proposamen eskuratu ditugu, Ipar eta Hegoaldetik, baina ere Hego Ameriketatik, eta orenak eta

orenak eztabaidan iragan eta, bi irabazle agertu dira: Baionako Bertrand Dezoteux film egile gaztea, eta Donostiako Nader Koochaki Etchevarria.

Hautaketa zaila izan da, baina, epaimahaikide ezberdinak izan arren, adostasun batera heldu gara. Alde batetik, Bertrand Dezoteux hautatu dugu, bestekilakoaren gaia tratatzen baitu eta forma aldetik hiru dimentsioko filma moderno bat proposatzen baitu. Nader Koochaki antropologoak, aldiz, atzoko objektuetarik abiatu eta haien eraldaketa lantzen du, bai eta ere memento berean, jendeen irudimena ar-gazkitan edo bideotan agertuko diren objektu zaharren eta berrien aitzinean. Bi egitasmo ezberdin, beraz, ikusgai izanen direnak Baionan abenduan edo gero Hegoaldeko erakusgela batzuetan, hala nola Bilbon.

Azkenik, azpimarratu nahi nuke *Hogeita* programaren barnean garatu ekimen bat, euskal literaturaren bultzatzeko sortua izan dena, beste partaide batzuekin batera.

Euskal Idazleen Elkarteak, Euskal Itsasbaterreko IAEZIK (Ingurumen Aldeko Ekimen Zentro Iraunkorrak) eta Euskal Kultur Erakundeak beren baliabideak eta gaitasunak bateratu dituzte literatura egonaldi bat antolatzeko. Kari horretara euskal idazle gazte bat gomitatu dugu Abbadia eremura, Hendaian.

Lehen edizioan, aurkeztu diren bost euskal idazleen artean, antolatzailleek Fernando Morillo azpeitiarraren proposamena hobetsi dute. 25 liburutik gora idatzi ditu, gehienbat haur eta gazte literaturaren esparruan. Anitzetan, gazteen mundua literaturaren eta zientziaren paisaietara erakartzera saiatu da bere obretan. Fernando Morillok Abbadia eremuko Nekatonea baserri eraberrituan iragan du bere egonaldia, 2011ko urriaren 17tik azaroaren 20ra. Euskarazko eleberririk bat idatzi du tarte horretan, Abbadiako eremua esparrutzat hartuz, halaber Txingudiko badia edo euskal erlaitza, kondairek Anton Abbadia ikertzailearen bizia ere gurutza dezaketelarik.

Laster, sorkuntza hori argitaratua izanen da, eta hurbileko lan bat egingen du idazleak inguruko ikastetxeekin.

Gehitu behar dut ere, programa hau dela eta, gure elkarte kideek baliatu nahi dutela *Hogei'ta* labela gazteei zuzendu egitasmoen obratzeko. Adibide bezala, Donibane Garaziko Itzal Aktiboa elkarteak GazteArtea lehiaketa antolatu du arte plastikoen alorrean, eta Zalao Ipiña Bidaurrezaga bilbotar gazteak irabaziko du, *Argi distira 7* izeneko argazki lanari esker.

Halaber, Aldudarrak Bideo elkarteak «KlipKlap» deitu bideo lehiaketa antolatu du, eta hemen, hemezortzi bideo proposamenetarik, Amikuztarrak taldeak irabazi du lehen saria, *Euskal telebisionea* deitu film laburrarentzat.

Ekintza horiek orok euskal kulturari forma ezberdinak ematen dizkiote, eta besteak beste gazteak erakartzeko egoiak dira. Artista horiek euskal kultura berrikusten dute, errealitatetik irudimenean sarrarazteko. Eta, preseski, kulturak irudimenaren eta gogoetaren iturri izan behar du.

Horretarako, *Hogei'ta* programak segida bat ukanen du oraino 2012 eta 2013an, ikusgarrigintza sailean, besteak beste. Dena den, programa honen argibide guziak eskura daiteske www.hogeita.com webgunera joanez.

Iragana gaurkotuz

Aurten ere, Iparraldean, sorkuntza mota batzuk ikusi ditugu. Iraganean oinarriturik, lekukotasun paregabeak agertu zaizkigu geroari buruz gogoetatzeko. Hiru aipatuko ditut.

*Monzon pastoral*a. Pierre Bordazarrek, Iruri Etxahuneko nagusi kantugile eta txirula jotzaileak, *Etxahun Iruri* deituak, balentria ederra egin zuen 1953an, bere lehen pastoralaren gaia Euskal Herrian berean aurkitu baitzuen, Barkoxeko Pierre Topet *Etxahun* koblakari handiaren bizitza kontatuz.

Urte berean beste bi pastoral plazaratu ziren: *Napoléon 1er* eta *Sainte-Hélène*, azken bi izenburu horiek ezinago hobeki erakusten baitute ordura arte nolako gaiak erabiltzen zituzten pastoraletan.

Etxahun-Iruriri eskertzekoa da, beraz, Frantziako errege edota enperadoreak baita saindu ospetsuak bazterrera utzirik, haiek goraipatzen segitzeko partez, euskal poeta mada-rikatu baten ezagutarazteko eta ohoratzeko xedea hartu baitzuen. Bihurgune garrantzitsua!

Geroztik, urtez urte, Zuberoan ikusten ditugun pastoral gehienak Euskal Herriko historian oinarritzen dira, eta pertsonaia hauek, besteak beste, argitan ezarriak izan dira: Abbadia Urrustoi, Agustin Xaho, Zumalakarregi, Iparragirre, Santa Kruz, Harispe Marexala, Xalbador, Jose Antonio Agirre.

Arrokiagan sortutako *Agirre presidenta* pastoralean, Telesforo de Monzon jaunaren papera, hain zuzen, Jühañe Bordaxar bertako seme kantariak egin zuen. Orduan konturatu zen Monzon norbait handi izana zela, nola politikan, hala kulturgintzan, eta merezi zuela pastoral baten bidez hobeki ezagutua izatea. Horretarako, haren heriotzaren 30. urteurrena ongi zetorren.

Larraine herriak bere gain hartu du pastoralaren prestaketa, eta bere zazpi eginahalak egin ditu kausitua izan zedin, Jean-Pierre Recalt errejentaren laguntzarekin. Mendiko ahots ozenak eta dantzari trebeak ikusi eta gozatu ditugu, eta Monzonek berak idatzi kantuak, publiko osoak xaramelatu dituenak, ezinago hunkigarriak ziren.

Monzon pastoralala hiru aldiz eskaini digute: abuztuaren 7an eta 13an Larrainen eta irailaren 17an Bergaran.

Azpimarratu nahi dugu pastoral idazle berri bat sortu zai-gula: Jühañe Bordaxar.

Eta, hasian hasi, beste obra bat egin baitu, datorren urtean berean preziatzen ahalko dugu Arrokiagan.

Oroitzen naiz... Taula gainean hiru gizon agertzen zaizkigu eta, erdi ilunpean direlako, ez digute beren adin handia garbiki erakusten. Gainera, zut-zuta daude, gazte lerdanak irudi, beren atorra zuri apainekin.

Nor ditugun hiru gizon horiek? Filipe Oihanburu, 90 urte; Jean Nesprias, 84 urte; Koldo Zabala, 75 urte. Hiru gi-

zon, beren bizi luzean dantza eta musika munduan sekulako lana egin dutenak, eta, oraindik ere, nota bat entzun orduko, laster altxatzen direnak.

Mizel Théret koreografoak hiru artistak bildu ditu, hasieratik abisu hau emanez: «Helburua ez da sorkuntza honen bitartez nolabaiteko omenaldi bat eskaintzea, ez eta nostalgiaz beteriko begirada bat ekartzea bakoitzak ezagutu duen ibilbideaz, baina haien gizatasunaren sakontasuna agerraraztea».

Dantzari maisu bakoitza oroitu da bere biziko gertakari garrantzitsu batez, eta horrelaxe, mugimendu handirik gabe, keinu gutirekin, urrats ttipienak ere indartsu bilakatu dira, ikusgarri intimista bezain hunkigarria eskainiz.

Bukaeran, Mizel Théret bera dantzan hasi da, zaharren eta gazteen arteko lotura nolabait erakusteko. Transmisioa behar-beharrezkoa baita geroa segurtatzeko.

Horrela izan bedi alor guztietan, euskal kulturaren onetan!

Emabide. Les Translatines antzerki festibalaren barnean, *Emabide* sorkuntza plazaratua izan da. Euskal Herriko bederatzi emazte mintzo dira, bata bestearen ondotik. Adin ezberdinak dituzte: gazteenak 19 urte, zaharrenak 75.

Ikusgarri horren prestaketan, Didier Ruiz zuzendariak lagundu ditu, laguntzaile zeukala Txomin Hegi.

Emazte bakoitzak, xumeki eta xeheki, bere biziko momentu berezi bat kontatu digu, tarteka, kantu bat edo beste emanez.

Aipatu dituzten gai zenbait: Hazparneko zapatategi bateko lehenengo greba, Bigarren Mundu Gerla denboran iheslarien ezkutatzea, ikastolako irakasle izatea, Marokoko emazte bat nola integratu den Euskal Herrian, etabar.

Aipatu dizkiguten gaiak bata bestea bezain interesgarriak ziren, eta batzuek jakin izan dute, solas seriosean artean umore fina erabiliz, jendeari irri eginarazten.

Bederatzi emabide, bederatzi ikusmolde, bizitzaren beraren alde!

***Itsasturiak* multimedia erakusketa: arrantzaleak ohoretan**

Hau izan da 2011n Euskal Kultur Erakundearen beste lan ildo handia: publiko zabalari euskal itsas ondarearen ezagutarazteko gida-baliabide baten eskaintzea, *Itsasturiak* deitu dugun erakusketaren bitartez.

Erakusleihu honek itsas munduaren inguruko lekukotasun berri bat eskaintzen du, Donibane Lohizune eta Ziburuko marinelen bizia multimediararen bidez kontatuz.

Hiru hizkuntzatan (euskaraz, frantsesez eta gazteleraz) eginik, itsas mundua barne-barnetik sentiarazteko xedea dauka erakusketak, entzun eta ikusgai diren lekukotasunen bitartez: hirurogeita hamabi film-zati, sei orduko grabaketa, denek aipatzen dituztelarik portuaren eta arrantzaren inguruko historiak. Horien artean, arrantzaleak berak, baina ere haien emazteak, arrain-saltzaileak, edo berdin itsasontzietan doazen erizainak.

Lekukotasun horiek norberaren erritmoan gozatzekoak dira. Izan ere, lekukoek utzi argazki edo berdin tokian tokiko arrantzari buruzko bideo-dokumentalak aplikazio elkarrreragile batzuen bidez kontsultagarri dira.

Gure euskal ondarea osatzen duen itsasturien mundua —mundu dorpea bezain miresgarria— ezagutzeko parada ezin hobea.

Erakusketa hau Donibane Lohizunen estreinatua izan da irailan eta zinez harrera ona ukan du; halaber, anitz haur eta irakasle etorri da itsas historia horren barnatzeko. Abendutik goiti, Baionako Artxibategian egonen da hiru hilabetez, eta gero udaberrian, Donostian.

Eguzkia ederra da goizeko arginabarrean, ederragoa oraino gauekoa itsasoaren luhartzean, beti esperantza baitugu berriro agertuko dela, biharamunean. Itxaropen bera daukagu gure bihotzetan, beti nahi dugulako ikusi euskal kultura eguzkitan. Laino guzien artetik, izpi ederrik ikusi dugu urte honetan!¶

PATXI GAZTELUMENDI

Euskal kulturaz gaur

Durangoko disko eta liburu azokak atek itxi osteko bihar-munean ekin diot berbok idazteari. Bost egunez eta gaeuz euskal kulturaren herri den Durangon ikusitakoak, erositakoak, irakurri, entzun eta bizitakoak aztoratuta ia-ia. Neurgailu da Durangon. Eta behin atek itxita, urte osoaren balantze bat egiteko moduan gara. Ez naiz excel taulekin etorri, ez dira datu hutsak hona ekarriko ditudanak; estatistika eta datu ekonomikoetatik landa ere, suma dezakegu gure kulturaren egoera zein den. Negarrak ez du sorkuntzarik egiten ahal, bizi dugun krisi ekonomikoak —eredu neoliberalarenak— ez du gure kultur sorkuntza astindu; subentzio politikari subordinatutako kulturgintzak ere jakin du bere bidea egiten, lagunduta batzuetan, bakarrik bestetan, albo-koarekin auzolanean apika, ezinikusiak gaindituz behar bada. Baina bizirik iraun nahi duen Euskal Herri honetan, kulturgintza adierazpide bizia da, ezelango duda barik.

Itxi zituen atek Durangoko azokak, eta liburu elektronikoa opari hartuta jaso du erretreta Gerediagako bizar zu-riak. Garai berriak datoz. Ez da besterik entzun.

Liburu elektronikoa ala azoka. Liburuak eta diskoak, ala kultura osotasunean. Badirudi azokaren esparrua mugarik gabe zabaldu gura dela Durangon, eta ez dakit nik liburgintzan edo musikagintzan dabilzanek zer irizten dioten horri. Kultur gune erraldoi bat bilakatu da, denboraren po-
dasuz, Durango. Hala eta guztiz ere, liburuak eta diskoak (literaturak eta musikak) jakin izan dute eusten, sortzen, berri-
tzen eta eguneratzen. Inon ez bezala saltzen dira liburuak

eta diskoak gurean. Joera eta aurreikuspen guztien kontra, oraindik ere.

Musika ekoizpenak gora nabarmen

Entzun! aldizkariak plazaratu du azken urteotako disko ekoizpenaren berri Euskal Herrian. Disko borobilekin irudikatu dute urtez urte argitaratutakoen kopurua. Eta gero eta disko borobilagoa, handiagoa dakusagu 2011ri dagokionez. Nork kantatu dio krisiari? Sorkuntzak gora egin badu, sortzaileak badira, hartzaileak ere bai, eta biak dira ekoizle eta kontsumitzaile era berean. Sorkuntzaren eremua komunitate bat delako izan. Musikaria musikazale ere bada. Eta zirkuitua elikatzen du. Ekoizpenak bultzatu. Sorkuntza indartu. Autoekoizpena berriro kulturgintzaren ardatz bilakatu den garaia ezagutuko dugu. Ekoizpen osoaren kontrola du sortzaileak orain; hautu hori egin du, langileak fabrikaren kudeaketa hartzen duenean bezala. Emaitzak ikusgarri bilakatzen ari dira. Eredu bat, ekonomiarentzat bezala, kulturarentzat ere.

Digitalizazioa eta sorkuntza

Izan ere, digitalizazioaren aroak mesede besterik ez dio egin sortu gura duenari, musika ekoizten ari denari, entzuleari, antolatzaileari. Musika diogu, baina beste kultur espresioak ere ezingo dira aro berri honen onurez baino mintzatu. Errazena izan ohi da Interneti errua botatzea. Sarean dagoelako publikoa, edo dirua konexioetan xahutzen dugulako. Baina sareak ere sorkuntza uholdea ekarri du. Gurea paratu du munduan, mundua gure leihotik sartzearekin batera. Akaso sorkuntzarik izango litzateke gurean, egunkaririk gabe, irrati barik, telebista ezagutzeke, zinemari agur esanda? Internet eta egungo tresnak oro, orain arteko tresna eta komunikazio bideen uztarketa azkarra besterik ez da. Eta aukera kulturgintzarako.

Liburu elektronikoaz

Bitxia da, hala ere, aukera horiek sortzen direnean, batzuek egiten duten hautu ankerra. Dauden ereduetatik, beti sorkuntzarako okerrena dena aukeratu beharra. Liburu elektronikoen garaia bizi dugun honetan, ikustekoa da euskal argitale-txe handienen jokaera. Irakurleon eskubideok, eta agian sortzaileenak ere, murrizten dituen ereduarekin egin dute bat. DRM ditxosozkoaren alde egin dute gurean Elkar eta enparauek gurebook denda sortzean. Erosketa zaildu, irakurketa oztopatu, eta erosketa protokoloak zailtzen dituen aukeraren alde egitean, ez dira konturatzen bere buruaren kontra, eta batez ere euskal kulturagintzaren hedapenaren aurka ari direla.

Kulturagintzari giltzarrapoak eta gehiegizko salneurria jartzean, ez gara ari sorkuntza eta sortzaileen alde. Kulturaren transmisioa, hedapena, sozializazioa ez dator bat eredu oker horrekin. Sare eta digitalizazioaren aroa aintzat hartu ez eta eredu neoliberal okerrak hartzea akats larria da gurea bezalako kultura batentzat. Denborak erranen, hain begi bistakoa dena. Eta emaitzak lekuko. Behin eta berriz ezkutatu eta publiko egiten ez direnak, gainera, nahiz eta baliabideok egiteko diru publikoa ere baliatzen den.

Kultura librearen Kukutzan

Baina oro ez da urte gurean ere. Durango poza den bezala, negarra izan daiteke Bilbo, apur bat harago. Donostia kultur hiriburu izateko hautatu duten urte berean, Bizkaiko hiriburuan, maila batean kulturako aurrekontuetatik turismoa eta ekonomia suspertzea loratu den lekuan, kulturagintzari eraso egiten zaio egun ere. Bilboko kafe antzokia itxi arazi zuten berberak, Kukutza eraikina botatzeko agindua eman zuten. Kultura libreak, herritarrak, parte-hartzaileak bost solairu zituen ametsen tokia desalojatu, hustu, jo, zigortu, kolpatu, bota eta, ezelango lotsarik gabe, hori gabe utzi zuten Errekalde. Bilbo. Euskal Herria. Azkuna alkate

erdaldunak eta bere alderdiak erreparo gutxi diote diruan oinarrizten ez den kulturari. Boterearen xarmak bizi du Bilboko aginte makila. Gehiengo absolutuek ematen duten absolutismoarekin begiratzen dio Euskal Herriko hiriak kultura txiki, konprometitu eta euskaldunari. Hori da egun daukagun eredia. Eta euskalgintzak, kulturgintzak ere... ez du txintik esaten. Ez Kukutzari buruz, ezta euskaraz txintik esateko gai ez den alkate horri buruz ere. Subordinazioa ez bada, begirunea izango da, agian.

Bitartean, kulturaren planak diseinatu zizkiguten ezkertiar progreek, beren unibertitateetako epeltasunetik, sorkuntzaz, Kafkaz eta bestelakoez aritzen zaizkigu lotsa gabe. Barrikadaren zein aldetan dauden igartzea zaila den honetan, beti zutik erortzen direnak dira luma zorrotzenak. *Kafka Kukutzan* idatzi zigun Zallok, Pragan sortutakoa, inon badabil, Sabin Etxearen baitan dagoelako. Bakeaz eta halako berbez direnak eta bi esan, eta gazteak jipoitzera, kulturgintza deuseztatza poliziak igortzen dituzten agintari jeltzaleen aterpe egoitzatik. Baserri bat desjabetzetik libratzeko baserritar eta auzokideen presioa onartu arren, gaztetxe baten hustea hamabostaldi berean egikaritzen duen *euzko* alderdi bat. Kukulaga eta Kukutza bereizten, *kafkarena* egiteko gai direnak.

Agur ke arteko egunak

Baina amaitu da aro bat gure herrian. Bakea bizi dugu. Ez omen dago biolentziarik, estatu eta agintariena ez bada. Hala ere, itzaropenerako uneak dira. Euskal Herriko historia beste behin ere herri eta adierazpenez betetzen ari den honetan, toponimiak eta bakegintzak bat egiten dute. Altsasu, Amaiur, Brusela, Gernika, Donostiako Aiete, Loiola... Euskal Herria bakegintzari esker ezagutuko dugu.

Baina bake nahi edo dena delako aro honek, kulturgintzari, herrigintzari ere aukerak sortzen dizkio. Sorkuntzarako, garapenerako, lanerako. Eta profitatzen jakin beharko da. Indar eginez, gogotsu lan eginez.

Ke arteko egunak joan dira, Antton Ezeizarekin batera. Baina hala ere, ametsak badirau. Euskal zinemagintza oso bat dago sortzeko. Ekoizteko. Erakusteko. Ikusteko eta gozatzeko. Eta loraldi bat bizi du aspaldion. Zuzendari, aktore, ekoizle eta ikusleak zorioneko gara. Ia astero, badugu aukera bat gure zinema aretoetan. Desagertzearen aretoetan. Hori da kontua. Zinema euskarri eta leku fisiko bezala galzorian denean, ernetu eta esnatu dela gure zinemagintza. *Ke arteko egunak, Gartxot, Olentzero* edo *Bertsolari...* gurea den hori kontatzeko errelatoak dira. Eta bakegintzari egin diezaiokegun ekarpenik handiena etor daiteke ikus-entzunezkoetatik ere. Errelatoak horren garrantzitsu bilakatzen diren unean, gidoiak, proiektuak, grabazioak eta emanaldiak ditugu beharrezko. Eta belaunaldi honek sorkuntzarekin gainditu beharko du erresistentzia garaia.

Euskal Herrian, euskaraz bizi nahi dut

Euskal Herria, 2011n, bizirik da. Mapetan onartua ez izan arren, errealitate bizia da mundu globalizatuan. Gero eta gehiago aipatua, han eta hemen. Nazioarteko egunkari edo agerkari digitaletan. Entziklopedia edo youtube kanal berezietan. Bagara, bagaudelako. Ari garelako, besteak beste.

Wikipediak 10 urte. Eta ari garelako ikusten gaituzte, daki-te gure berri. Duela hamar urte sortu zuen Jimmy Walesek Wikipedia entziklopedia librea. Urte berean abiatu zen euskarazkoa ere. Gaur egun 300 hizkuntzatan jaso daiteke wikipediako edukien berri. Eta 37. entziklopedia da gurea adiera eta sarrera kopuruei dagokienez. Lanak eta konstantziak jarri gaitu toki horretan. Boluntarioek eta edukiak musu-truk sortu dituztenek jarri dute euskara inoizko lekurik gorenean. Pertsona anonimoek. Herritarrek. Hiztunek.

Lerrook irakurtzen dituzunerako, 2011ko abenduan 10 urte bete dituen euskarazko entziklopedia libreak 107.000 sarrera inguru izango ditu. Euskaraz bizi nahi duen komu-

nitate bat daukalako, erabiltzaileak, sortzaileak, ikasleak, irakasleak... mundu bat. Munduko herri den honetan.

.eus dominioa lortuko dugun urtea. Eta munduko egingo gaitu, inoiz baino gehiago, .eus dominioak ere. 2012ko udaberrian eskaera ofiziala egin ICANN erakundean —nazioartean dominioak kudeatzen dituen elkarte— eta udagoie-nean jakingo dugu euskarak eta euskal kulturak Interneteko ezaugarri den dominioa eskuratu dugun. Urteetako lana dago hemen. Eta atzean hizkuntza eta kultura bizi bat, herri zapaldu baina aurrera egiteko ahaleginak eta bi egin dituen batekoak. Hori ospatuz, besteak beste, jardungo gara aurreten. Bitartean, sortzen, ekoizten, kontsumitzen, ikasten, erakusten, bizitzen jarraituko dugu. Euskal Herrian eta munduan. Euskaraz. Eta tarteka, mintzatuko gara euskal kulturaz, gaur bezala. Munduari leihoak irekiz.¶

ANDER ITURRIOTZ

Kultura jakobinoaren itzalak

Ofizioz unibertsitatean giza zientzien ikerketan dabilen batentzat, kontsulta ditzakeen testuak, aplika ditzakeen teoriak eta ereduak bezain hezigarriak dira errealitate sozialarekin, gizartearekin eta kulturarekin izaten dituen harremanak. Euskal Idazleen Elkarteko lehendakari izendatu nindutenetik, lehenago ezagutzen ez nuen ikuspegi batetik ari naiz konstatatzen hori. Ikasten ari naiz gure herriaren bizi-nahiarekin, gure herriaren autoantolaketa kulturalarekin. Egin zitzaidan opari epistemiko hori, eskaini zitzaidan pribilegiozko laborategi hori eskertzeko modurik apalena izan daiteke, agian, paperera jasotzea jakituria praktikoa, sustrai-sustraie-tatik.

Okzitania, Paue

Okzitaniar kulturak Jaialdi bat egiten du, abuztuan, Paue hiri ederrean, eta, Jaialdi horren barruan kokatu dituzte, hain zuzen, Pirinioetako hizkuntza gutxituen literaturei buruzko jardunaldi batzuk. Aurton, bigarren aldiz gonbidatu zuten Euskal Idazleen Elkarte, antolaketan ere esku hartzen dugulako, besteak beste.

Hiriko alkatesak eta korporazio guztiak egin ziguten harrerera udaletxeko biltzarretarako areto klasiko apain batean, eta ongietorri hitzak, aurkezpenak eta bestelako protokoloak burutu ostean hitza hartu nuen, hitza eskaini zidaten, hala nahi izan baitzuten antolatzaileek: zerbait nahi zuten entzun euskal ordezkariaren ahotik.

Alkate sozialista baten aurrean, okzitaniar kulturaz oso sentiberatasun handia erakutsi ez duen tradizio jakobino baten aurrean, Europaz hitz egin nien. Krisian dagoen Europaz. Krisian dagoen heinean, sendabidean jartzeko aukera alferrik galdu ezin duen Europa zaharraz hitz egin nien. Europa gehiago behar genuela adierazi nien: gehiago goitik, egitura politiko handietatik; eta, batez ere, gehiago behetik, egitura politiko txikietatik, herrietatik, nazioetatik, hizkuntza eta kultura gutxituetatik. Herrien Europa, Europa fundatu zuten ideietako bat dela gogorarazi nahi nien.

Herrien eta hizkuntzen Europa hori proiektu ilustratua izan zela adierazi nion, ustez, ilustrazioaren bandera daraman klase politiko bati. Ilustrazio batek —estatu jakobinoari lotuegia egon den arren— askatasuna, berdintasuna edo zuzentasuna, alegia, ideia errepublikarrak garatu zituen bezala, beste ilustrazio batek, erromantikoak, ideia haiek ukatu gabe, aitzitik, ideia eta goiasmo haiek osatzearen, herri eta kultur eskubi-deak aldarrikatu zituela gogoratu nien. Esparru kultural hartan sortu baitzuen Goethek, esaterako, literatura unibertsalaren kontzeptua: alegia, literatura unibertsala izateko gaitasuna duen kalitatezko literatura lokal, literatura nazional unibertsalizatua. Eta aipatu nizkien Herder, Humboldt eta Kant. Eta aipatu nizkien, gerturago, Rousseau eta Montesquieu.

Azurmendik irakatsi digu hori guztia euskaldunoi.

Euskal literaturak ere, zalantzarik gabe, unibertsala izateko xedea duela erakutsi nahi nien. Unibertsalak, normalak bilakatzen ari baikara kantitatez: sorkuntza liburu bat argitaratzen da egunero, gurean, batez beste, milioi erdi inguru irakurle alfabetatu izango dituen herri batean. Unibertsalak, normalak ari gara bilakatzen kalitatez: obra handiak ditugu, sarituak, itzuliak, nazioartekotuak; aldizkariak, kritika, irakurle-taldeak, sozializazio bide eraginkorrak ditugu; eta, azken urteotan, saiakera literarioaren loraldia ari gara ikusten, gozatzen.

Hitz aspertu hura Pierre Bourdieu soziologoari eskaini nion, azkenik, Pauetik oso gertu jaiotako bearnes bati, hain

zuzen, hizkuntza eta kultura gutxituen inguruan dabilen biolentzia sinbolikoaz egin zuen gogoetak ekarpen handiak eskaini dizkidalako niri. Bere haragian, bere kulturen, bere aitaren *patois* probintzianoaren barruan txertatua zeraman zauriarekin, eramangarriago egin dit gure zauria niri.

Ez dakit ongi ulertu zuten hura gutzia. Biharamunean, jaialdiaren antolaketa zebilen emakume gazte batek, ni neu ere ofizioz soziologoa naizela entzun zuenean, zalantza pitzarazi zidan: *soziologoa*, esan zidan, *horrela ulertzen da atzoko hitzaldia*. Ni, behintzat, saiatu nintzen.

Gero, mugaren gaia hizpide harturik, jardunaldi literarioak hasi ziren. Beste muga batzuk atzeman nituen, ordea. Lehendabiziko muga, hizkuntzarena: Pirinioetako hizkuntza gutxituen arteko elkar hartze batean frantsesa izan zen nagusi. Frantsesa bera Pirinioetako hizkuntzatzat gonbidatu zuten, baina gonbidatua etxeaz jabetua zen gonbidatu aurretik ere: okzitanieraz idazten zuten idazleek, guzti-guztiek, frantsesa erabili zuten normaltasunez. Pirinioetako muga politikoaren gainetik, jakobinismoak muga sakonago bat elikatu duela atzeman nuen. Gurean pentsaezina litzateke. Hori irabazi dugu, bederen.

Bigarren muga formalagoa izan zen: oso kultura logozentrikoa iruditu zitzaidan *frantsesa*, oso dago lotuta testu kartesiarrari. Irakurtzen hasi, eta ordu erdiz egon zitezkeen testuak irakurtzen. Hipertestuaren kultura oso urruti sumatu nuen. Horretan ere ikasi du euskal kulturak, euskarri ezberdinak elkar lotzeak dakarren onura jakin du intuitzen. Adibide esanguratsu bat jartzearren, Patxi Zubizarreta egon zen mahaian bere literatura eta esperientzia esplikatzeko eta, esan dezagun, 'kasualitatez', *Joan* izeneko bere azken nobelarekin batera banatu duen DVDko pasarte batzuk jarri zituen: Thomas Canet argazkilariaren argazkiak eta bideo-lana ikusi genuen; pianoan, Joserra Senperenaren fadoak entzun genituen... Zubizarretak sorkuntza hipertestual hartara nola iritsi zen ere esplikatu zuen... Salbuespen bakarra izan zen. Beste garapen maila batean geundela iruditu zi-

tzaidan, behintzat, estilistikoki ez ezik, ideologikoki. Kasualitateak ez baitira inoiz izaten kasualitate: egitura batek sortzen ditu, inguruabar jakin batek eskaintzen dituen abaguneak egiten ditu kasualitate. Euskal literaturaren kasuan, aspaldi hautsi ditugu guk muga logozentrikoak, musikarekin, antzerkiarekin, bideo-sormenarekin... Bidean gaude, desbi-deetan galdu gabe.

Joxe Mari Karrera ipuinak kontatzen hasi zenean antzeko sentipenak izan nituen. Indartsua da Karrera.

Beste behin, bertako antolaketan zebilen Nafarroa Behereko neska batek —barkatuko dit izena ez ematea, ezin baitut hitzez eman aurpegia— Zuberoako txirula atera eta euskal doinuak ekarri zituen. Aurrekua ere dantzarazi zion Karrereri eta, poliki-poliki, jendea hasi ginen dantzara bil-tzen. Oso topikoa, ezta? Erreal bezain topikoa. Giro impro-bisatu hura ere eskertu ziguten. Gugandik hura guztia espe-ro zutela esango nuke. Euskal kulturarekiko miresmena nabarmen-nabarmena zaie.

Horrela jakin nuen, Pauen, Ipar Euskal Herriari dagoz-kion erabaki politikoak hartu ez ezik —berezkotasun kultu-ralak onartu nahi ez dituen estatu jakobinoak inposatu du hori—, euskal kulturak indar handia duela gizarte sareetan —800 familia euskaldunek halako *lobby* bat osatzen omen dute—, eta, areago, ausartuko nintzateke, erreferente sinbo-liko-politiko bezala ere. Euskal Herriko zortzigarren hiribu-ruarekin egin nuen amets.

Azken gauean, amets hark jarraipen sentimentala izan zuen: afari berezi bat antolatu ziguten. Paue hiria utzirik, bi-de gorabeheratsu baten ostean, *château* batera eramán gin-tuzten. Ardandegi bat zen, *txakolin* moduko bat, beste arki-tektura bat zeukan arren, beste kolore eta usain batzuk es-kaintzen bazizkigun ere. Ardoaren kulturari lotua, museo txikia ere bazeukaten. Bertako nagusiak esplikatu zigun ar-doa nola egiten zuten, erakutsi zigun malkar haietan ma-hastiak nola zaintzen zituzten eta, guztia, okzitanieraz, ja-tortasunez —frantseserako itzulpena bat-batean egin zuen

jaialdiaren antolatzaile batek, nahiz eta espainoletik ia errazago ulertzen zen—. Afaltzen eman ziguten eta, bien bitartean, emakume talde batek bertako abestiak kantatu zizkigun, okzitanieraz, orduan ere: Zuberoako ahotsen tradizio berbera gorde dute bearnesek.

Lehenago egona nintzen Paue hirian —/pau/ ahoskatzen da okzitanieraz, hain zuzen—. Euskal Herritik bizikletaz joana nintzen, gazterik, eta, Pirinioetan, mendian ibili ostean, gehiagotan. Baina ez nuen inoiz frantsesaren muga gailendu. Horregatik eskertu nuen hainbeste muga-hausle lan hura antolatzaileen aldetik: ardoarekin, kantuarekin, jaiarekin..., herri baten bihotza eskaini zidaten. Errioxan egon nintekeen, Getarian, Baigorri egon nintekeen. Herder bezala, Rousseau bezala egon nintekeen, Herrien Europa gozatzen. Okzitaniar kultura errealitatean, lurraren altzoan ezagutu ahal izateak beste ikuspegi bat eskainiko dit aurreantzean: etxeko Pirinioetan bezala egongo naiz beste Pirinioetan egon arren, beste etxe batean egon arren. Etxe jakobinoetan ez baitut inoiz nire leihoa aurkitzen.

Euskal Liburuaren Gaua

Euskal editoreak, ipuingileak, marrazkilariak, itzultzaileak, interpretariak eta idazleak biltzen dituzten Elkarte ezberdinek Mariasun Landari eskaini diote, aurton, beren saria, laugarren aldiz antolatu duten ekitaldi batean. Merezimenduzko saria, zalantzarik gabe.

Ekitaldi xumea izan zen, indarrez betea, sorkuntzaz eta irudimenez ase. Ekitaldi apala izan zen, gure estilokoa, ikuskizun izugarri hunkigarria. Mariasunen testuak irakurri ziren, zein baino zein sotilagoa. Bideo bat prestatu zuen Maialen Sarasuak, zinema intimista onenaren pasarte sarkorrek eta ilustratzaile sorginduaren pintzelak tartekatu zituen. Joxan Goikoetxea ibili zen eskusoinuak astintzen, infernuan baino goxoago, ibilian ibili zen, batetik bestera, aurrepegi sendoarekin gestualitatea erakusten, ia lebitazio batean.

Harro sentitu zela aitortu zigun Mariasunek, bere buruaz bainoago, bere herriaz. Munduan zehar ibili delarik, askotan esplikatu behar izan omen du zer garen, nor garen, zer nahi dugun izan herri honetan. Eta, gaineratu, esplikaziorik eman ezin izan duen guztietara bidaliko zukeela ekitaldi xume hura. Ikusi nahi ez gaituenak ikus gaitzan, bere itsutasuna senda dezan. Harro sentitu ginen guztiak, bere buruaz baino gehiago bere herriaz harrotzen den idazleaz.

Pauen nengoela gogoan nuen guztia laburbildu zitzaidan ekitaldi hartan. Aurrean aurkitzen ez dugunean gogoratzen gara, aurrean daukagula jakin gabe, aurrean eduki ahal dugun guztiaz.

Galeusca, Bartzelonan

Bartzelonan ospatu da, oraingoan, idazle katalan, galego eta euskaldunak elkartzen dituen Galeusca Federazioaren urteroko bilera. Katalanen ardura izan da, hain zuzen, jardunaldien edukiak eta eztabaidaren soslaia erabakitzea, eta egileen eskubide digitalen gaia aukeratu dute.

Esan gabe doa Katalunian gugandik urruti daudela industria kulturalaren egituraren garapenean. Asko eta hizkuntza guztietan saltzen duten autore eta ekoizpenak daukate. Eta iruditu zait horiei begira diseinatu dituztela jardunaldiak, asko saltzen duten idazle horien interes krematistikoei begira, alegia.

Oso urruti sentitu naiz jardunbide ofizialean —gertuago, noski, harreman pertsonal eta hunkidura nazionaletan—. Ikuspegi lar indibidual eta merkantilista iruditu zait hartzen zela hizpidetzat eta hala adierazi diet. Oro har, kulturaren digitalizazioak ireki dituen bideei hesiak jartzen saiatzeaz eszeptiko samarra izateaz gain, uste dut hizkuntza minorizatu batek ezin duela zorroztasunez jokatu eskubide digitalen inguruan. Euskal Herrian argialetxeek ere onartuko dizute hori. Idazle gutxiri euro batzuetako irabazia segurtzeak irakurle eta idazle askorentzat garrantzitsuagoa dena

eragotz baitezake, obraren zirkulazioa, alegia. Gurean, sarearen erabilera librearen aldeko apustuak —literaturan ez ezik, bilduma bibliografikoetan, kontsulta-liburuetan edo musikan, esaterako— ekarpen izugarria egin dio euskal kulturari eta hori ezin dugu kendu begien bistatik. Eurotan neurtu ezin den inbertsio mota bat da hori.

Distantzia politikoa dela esango nuke, bestalde: gure herri komunitaristaren praxia ez da atzematen Katalunian. Ikasurte bi daramagu EHU*n Euskal Nazionalismoa XXI. mendean* izeneko Masterra antolatzen, eta, halabeharrez, urtero gonbidatzen dugu gurera katalanen bat. Eskola magistralak amaitu ostean, harreman estuagoa eskatzen digute, ezagutu nahi dituzte —ahal bada, gauez— gure gizartearen sareak, beraiek osatu ezin dituzten herriaren xedeak. Ez dute ongi asmatzen. Kezkatuta daude, esaterako, azken aldi honetan gizarte katalanak erakutsi duen burujabetzarako nahia ez zaielako inondik, CiUz harago, proiektu politiko sendoa bilakatzeko. Jakina, ez diegu guk hutsune hori beteko, erbestetik, baina, beti esaten diegu, helburu soberanistak ezinbestean behar dituela sentipen eta indar kolektiboak bildu. Bilbatze hori oso nabarmena da Euskal Herrian, politikan bezala, kulturgintzan.

Azken Galeusca bietan egon naiz, EIEren ordezkartzarekin, eta, literaturaren esparruan bertan, berdin gertatu zaie kontraesan moduko hori katalanei. Printzipioz gai erabat profesionalak planteatzen dituzte; oinarrizko arazo politikoez jarduteak nagia ematen die. Baina, beti, nahi gabe, errealitatearekin kontrastatu beharra izaten dute. Iaz, Galizian, ez zituzten gai-ordenan sartu nahi izan galegoek proposatu zituzten salaketa batzuk, gero eta lazarriagoa zaien minorizazioaren inguruan, eta, azkenean, guztien arteko eztabaidak aldarrikapen politiko gogor bat egitera bultzatu gintuen, Espainian indartzen ari zen zentralismo jakobino espainol harroa salatzeke, besteak beste. Beraien eremu kulturean, Valentzia edo Balearrak egoera larrian daudela aintzat hartu behar izan zuten, gainera.

Aurten ere, duela 27 urte Pobleten egin zen adierazpena berritu dugu, Bartzelonan. Besteak beste, Espainiar Estatuan hizkuntza-aniztasuna ahalbidetzen duen kultura politikorik ez dagoela salatu dugu, azken hogeita hamar urteetan ez baita hizkuntza ezberdinen artean bizikidetzako demokratikoa bultzatzeko ahaleginik egin. Areago, gure hizkuntzak eta kulturak ikusezin bihurtzeko, gure izaera kultural nahiz nazionala manipulatzeko eta lausotzeko Espainian nagusitu diren keinuak nabarmendu ditugu. Hein batean, normalizazioan aurrera egin den arren, oso urruti baikaude gizarte nazional finkatu batek eskatzen dituen gutxieneko baldintzetatik. Atzerapausoak ere nabarmenak dira, bestalde, beti ere zentralizazioa bultzatzen duen asmo politiko baten eskutik etorri direnak. Esate baterako, murgiltze-ereduen debekua aipatu dugu, Espainiako Auzitegi Konstituzionalak Kataluniako Estatutu berriari egin dion zuzenketa izugarri hertsuari erantzunez. Izan ere, murgiltze-eredua baita gure hizkuntza eta kultura minorizatuak berreskuratzeko halabeharrezkoa den hizkuntza politika saihestezina. Horren aurrean, argi utzi nahi izan dugu gure nazioen burujabetza-maila handiagoak bakarrik berma dezakeela gure normaltasun osoa lortzea.

Handik aurrera, jakobinismo espainolaren aurka, hiru nazio eta literaturen arteko harremana eta esperientzia trukaketak bultzatuko ditugula berretsi dugu. Ezin gutxiago egin.

Kulturen aldeko Herritarren Kontratua

Bien bitartean hor gabiltza Patxi Lopezen gobernuak abiarazi nahi duen kulturaren plan berriarekin eztabaidan. Ia hiru urte beteko dira sozialisten gobernu osoa zenetik, eta Plan hori ez da hezurmamitu oraindik. Esan liteke Plan horrek hasieratik izan duen helburu ideologiko nagusia bete nahiak zapuztu duela operatibotasuna: euskal kultura bultzatu behar zuen Plan baten lekuan, hiritarra erreferentzia nazionalik gabeko kultur subjektu liberal bihurtu nahi du

euskal jakobinismo sukurtsalistak, alde zaurretik zeuden sare kultural nazionalekin salbuespena erabiliz, bidenabar. Jadanik abiaraz zitezkeen estrategia haiek ere geldiarazi egin dira.

Kontraesanak hor ditu Eusko Jaurlaritzak. Esaterako, liburuaren eta literaturaren esparrua garatu behar duen taldean, irakurketa bultzatu beharra lehenetsi dugu, orokorki, baina, bigarrenik, zehazki, euskal literaturaren irakurketa. Zer egingo du Kultura Sailak, alde zaurretik definitu duenez, euskal literaturak —eta euskaraz garatzen den kulturak, oro har— bere horretan badarama oinarri identitarioa?

Plana abiarazi baino lehen, ordea, partaideok proposamen zehatz batzuk ere egin dizkiogu Kultura Sailari, batzuk bete ez direnak. Euskadi Sariarentzat, adibidez, izaera unibertsala bermatzea proposatu zuen Editoreen Elkarteak, eta eztabaida taldean geunden guztiok onartu genuen proposamen hura, aho batez. Hara, ustekabea, unibertsaltasuna bermatu beharrean, saritu bati justizia osoz irabazi zuen saria eman ez zitzaiola jakin genuenean. Gero, saria eman bai, baina dirua atxikiko zitzaiola.

Joseba Sarrionandiarekin egin den itsuskeria injustizia baino zerbait gehiago izan baita. ETako militante izandako bati sari bat esleitzea ez zen ongi txertatzen errelatu historiko aldebakarraren eskeman. Nahaste ederra antolatu zuten! Azkenean, konpondu zuten, neurri batean, behintzat. Gaizki hasi zena ongi samar amaitu zen. Baina, lehenago ere adostasun guztiak biltzen ez zituzten Sari hauentzat eragin den desprestigioak ez dauka jadanik konponbiderik. Euskadi Sariak areago ilundu dituzte. Kultura Saila inkulturaren, intolerantziaren analetan sartu dute. Non dago pluraltasuna, non unibertsaltasuna, non kosmopolitismoa, non demokrazia, non garai batean hain erraz erabili ziren adjektibo horiek guztiak?

Beste auzi kezkarri bat ere agertu zen eztabaida mahian, guk lehenetsitako lerroak nork finantzatuko zituen azaldu zigutenean: gure irizpidearen aurka, euskal literatu-

rari eman beharko litzaizkiokeen laguntzak, Kultura Sailari esleitu beharrean, Euskara Saisetik kudeatuko dira. Alegia, kontsiderazio ideologikoak alde batera utzirik —batzuentzat euskarazko kultura ez baita kultura—, gero eta poltsa urriagoa duen Euskara Sailak beste aho bat izango luke elikatze-ko, bere benetako zeregina, alegia, euskararen normalkuntza, umezurtz utzirik. Hori guztia, gainera, euskalgintzaren inguruan diru sarrerak izugarri murriztuko direnean.

Agian, ihesbide estrafalario horretan, Kulturaren aldeko Herritarren Kontratu guztia kontsumoa bultzatzeko bonu pertsonal baten bidez nahi dute konpondu —hiritar bat, bonu bat—, hizkuntza bakoitzak dituen beharrak aintzat hartu gabe —hizkuntza minorizatuak ez baitu beharrik—, lehenetasunak markatu gabe, merkatu liberalaren eskuetan utziz kultura hiritarraren garapena, alegia, euskal kultura nazionalaren suntsipena. Lehenago ere argudiatu dute. Jakobinismoa estatu gailenen ideologia bilakatu zenetik, behin eta berriro argudiatu dute.¶

XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU

Hizkuntza politika eraginkorraz

Azken urteotan euskararen hizkuntza-politikaren gaia behin eta berriz agertu da gure hedabideetan, indar gutxiagoz edo gehiagoz: ‘21 euskara’ Eusko Jaurlaritzatik era jarraitu eta indartsuan egindako eszenaratzearekin; Euskararen Gizarte Erakundeen Kontseiluak, alde batetik, 2009ko apirilaren 25ean, *Hizkuntza-politika berri eta eraginkorra* dokumentua onartu zuen bere Batzarrean, eta, beste aldetik, udaletako euskara-plangintza bigarren aldiz jendarteratu zuen Euskal Herri guztiko datuak eskainiz; Patxi Baztarriaren *Babeli gorazarre* liburuaren argitalpena, aldeko eta ez hain aldeko iritziekin.

Gehiago nabaritu diot fededunaren ikuspegia benetako egoera aztertu nahi duen jakinzalearena baino. Desiragarria, ‘nahiko genukeena’ lehenetsi egiten da, errealitate gordinaren kaltean. Eta zerbait desiragarria izateak —‘erakargarri egin behar dugu euskara’, ‘adostasuna beharrezkoa da’...— ez du zertan, berez, inolako aurrerakuntzarik ekarri; areago, kalterako ere izan liteke, egoeraren larriari aurre egiteko indarrak ahuldu baititzake, atsegintasunezko autoengainuaren bidez (Martin Rezola, *Argia*, 2.297. zkia.).

Edo *Jakinen* Daniel Escribano soziologoak eskaini dion artikulua luze bezain kritikoarekin, zeinen aburuz, «Eusko Jaurlaritzaren hizkuntza-politikaren eta EAEko zein Espainiako Erresumako esparru juridiko-linguistikoaren defentsa hutsa baino ez baita» Euskararen Sailburuorde ohiaren liburuua.

Bestalde, Baztarriaren ahalegina begi onez ikusten duen Erramun Osak berriki hauxe esan du:

Euskararen indarberritze ahalegina klabe politikoan eta erabat baztertzailan garatu nahi dutenen mezuak besarkatuz, horien aurrean amore emanez, euskara denona eta denontzat izan dadin azken urteetan egindako ahalegina zapuzten ari da Auzmendi, bere egitekoari uko eginez. Trukean sektore horien isiltasuna erosi edo kritikak apalduko ditu, gertatzen ari denaren aurrean atzo arte horren oldarkor azaldu direnak beste aldera begiratzea lortuko du... baina ez euskararen normalizazioan pauso sendorik ematerik.

Ikusten denez, hizkuntza-politikan egiazki eta benetan gertatzen ari dena baino gehiago agertzen zaigu ikuspegi eta irizpide politikoan joko, beti bezala herritar arrunta, euskara aurrera joatea nahi duen eta aurreiritzietan katigaturik gelditu nahi ez duena, nora begiratu eta zer sinetsi ez dakie la gelditzen den bitartean.

Baina parez pare, Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak, behin baino gehiagotan aldarrikatuak zituen «hamar nagusien» ildotik, dagoeneko burutua du *Hizkuntza Politika Berri eta Eraginkorra* izenburupean gai horri buruz bere baitako elkarteekin partekatutako testu trinkoa, eta esan dugunez haren Batzar Nagusiak onartua. Horrelako dokumentuek, tamalez, ez dute izaten gure artean merezi eta beharko luketen adinako oihartzunik, eta uste dut baduela aski mami kontuan hartua izan dadin.

30 orrialdeko dokumentu hori irakurtzen duenak, baldin eta euskararen beharretatik epaitzen badu, nekez aurkituko du sobera dagoen ezer, eta zerbaitekin ez badago ados, argudiatu egin beharko du bat ez etortze horren arrazoa.

Testuak eskema sinple eta argia du: sarrera, hizkuntza-politika eraginkorraren ezaugarriak, corpus juridikoa, baliabide administratiboak, baliabide ekonomikoak, giza baliabideak eta ebaluazio-sistemak.

Ondoren, atal bakoitzaren berri laburra ematen saiatuko naiz, hurrenez hurren.

Sarrera. Euskal Herriaren lurraldean nagusiki erabiltzen diren hiru hizkuntzen eta haien arteko diglosia-harremana

aipatu ondoren, eta hizkuntzaren normalizazio-prozesuari buruz interpretazio desberdinak daudela aitortu ondoren, adierazten du esamolde horren atzean Kontseiluarentzat «eguneroko jardunean, normaltasun osoz eta lehentasunez euskara erabiltzen duen gizartea dagoela, interes pertsonalen arabera, herritar eleaniztunez osatua».

Normalizazio Prozesuaren dimentsio politikoari dagokionez, hizkuntza-politika da elementurik azpimarragarriena. Gaur egun, Euskal Herria eta, ondorioz, hizkuntza-komunitatea Administrazio desberdinek zatikaturik egonda, asko dira eta oso desberdinak aplikatzen diren hizkuntza-politikak, eta horrek, dudarik gabe, zaildu egiten du Normalizazio Prozesua. Hala ere, Kontseiluaren proposamenak dio:

Euskararen normalizaziora eramango gaituen hizkuntza-politika egokia definitzen saiatuko gara, hizkuntza-komunitatea zatitzen duen edozein Administraziotan aplikatzeko modukoa baina, logikoa den bezala, hizkuntza-komunitate osoan aplikatu beharko litzatekeena.

Gure hizkuntza-politika proposamena gaur egungo errealitatek abiatuko da, posiblea eta pragmatikoa izango da, interes alderdikaririk gabea, euskararen normalizazioaren beharrek sortua, osoa, ekarpen saihestezina euskara normalizatu nahi duenarentzat. Gure proposamenaren sortze motibazioetan konstatazio bat dago, gaur egun aplikatzen ari diren euskararen normalizazioa lortuko ez dutelako konstatazioa, alegia. Urte hauetan guztiotan, xeheki aztertu ditugu politika desberdinak, izan ere halaxe baitira. Aztertu ditugu sektorialki, osoki, Administrazio desberdinetan, herri mailan eta Administrazio Orokorretan, alor publikoan aplikatzen direnak eta pribatuan, aztertu ditugu arreta bereziz emaitzak eta orain, huts egiteko inolako kezkarik gabe esan dezakegu, politika horiek ez digutela euskararen normalizazioa epe onargarri batean ekarriko.

Hizkuntza-politika eraginkorraren ezaugarriak. Kontseiluak «hamar nagusi» izendapenarekin era eta une askotan aditzera emandako ezaugarriak dira hizkuntza-politikarako proposatzen dituenak: tokiko Administraziotik nagusirainokoa izatea, sektoreen eta sailen artekoa, helburu eta epe

zehatzekoa, baliabidez ongi hornitua eta egoki kudeatua, norbanakoak eta espazioak euskalduntzeari begirakoa eta jomuga sozial normalizatua helburu duena, instituzioekin eta gizarte-eragileekin egoki koordinatua, ikuspegi osokoa, Euskal Herri osoan aplikatzeko modukoa, burujabea, kanpoko esku-hartzerik gabea eta, azkenik, hizkuntza-eskubi-deen bermea duena. Enuntziatu bakoitzaren atzean aise sumatzen da gaurko egoerak nolako gabeziak dituen.

Ondoren, norbanakoen motibazioak aipatzen ditu normalizazioaren zereginetan eta horiek direla prozesuaren motorrik eraginkorrena, eta identitatearekin erlazionaturiko motibazioez gainera motibazio pragmatikoak aipatzen ditu, aurreantzean euskara ikastea nagusiki kontuan hartuko direnak.

Ondoren, euskararen unibertsalizazioaz, espazio edo gueneen euskalduntzeaz eta gizarte-zirkuitu euskaldunak eratzeari hitz egin eta gero, euskararen gutxitze eta Normalizazio Prozesuaren diagrama aurkezten da haren zazpi puntuko azalpenarekin.

Gero, gaur eguneko egoeratik abiatuz lortu beharreko lau helburuen aipamena egiten du dokumentuak euskararen unibertsalizazioa lortu arte: %30, —> %50, —> %75 eta —> %90, hurrenez hurren ezagutza-portzentajeekin.

Corpus juridikoa. Hiru gai lantzen dira sail honetan: euskarak izan behar duen estatusa; arkitektura juridikoa, hau da, normalizazioa arautzeko behar den lege-egitura; eta, azkenik, euskararen lege nagusiak zer ezaugarri izan behar duen. Eta dokumentuak adierazten du euskararen estatus egokia lau kontzeptuk osatzen dutela: euskara Euskal Herrian berezko hizkuntza da, ofiziala eta lehentasunezkoa eta bertan bizi diren herritar guztientzat ezagutu beharrekoa.

Egiturari dagokionez, irizpide orokorrak definituko dituen legearen ondoren sektorekako legeak etorriko dira eta honako hauek izango dira: Administrazio Publiko Orokorra euskalduntzeko legea, Osasun-sistema euskalduntzeko legea, Justizia-zerbitzua euskalduntzeko legea, Hezkuntza euskal-

duntzeko eta Hezkuntzak euskalduntzeko legea, Lurralde-antolamenduan hizkuntza-irizpideak ezartzeko legea, Alor sozioekonomikoa euskalduntzeko legea, Herrizaingoa euskalduntzeko legea, Hedabideak euskalduntzeko legea, Eskaintza kulturala euskalduntzeko legea, Aisia eta kirola euskalduntzeko legea, Zerbitzu erlijiosoak euskalduntzeko legea, Arduradun politikoak euskalduntzeko legea.

Bukatzeko dio euskararen legea osoa, zehatza eta dinamikoa izango dela: normalizazioaren alor guztietan erantzunak izango dituena, anbiguotasun ahalik eta gutxienekoa eta egoera aldatuz doan heinean tresna juridiko gisara hartara moldatuz joango dena.

Lege-testua. Kontseiluaren dokumentua euskararen normalizazioak une honetan dituen beharrak kontuan hartzetik abiatzen da lehen kapituluak euskararen estatusa landuz. 2. kapituluak, hizkuntzak jakiteko eta erabiltzeko eskubideak eta eginbeharrak aipatzen ditu. 3. kapituluak, herri-administratioetan diren hizkuntza-eskubideak dakartza bederatzitaletan. 4. kapituluak kontsumitzaileen eta erabiltzaileen hizkuntza-eskubideak lantzen ditu. 5. kapituluak hezkuntza arloko hizkuntza-eskubideak jorratzen ditu zazpi artikulutan. 6. kapituluak, hizkuntza-eskubideak hedabideetan gaia dator, eta, 7. kapituluak, hizkuntza-eskubideak kirol, kultura eta aisialdian. 8. kapituluak alor sozioekonomikoko hizkuntza-eskubideen gaia lantzen du lau artikulutan. 9. kapituluak euskararen kale-presentzia aipatzen du, eta 10. eta azken kapituluak hizkuntza-eskubideak eta segurtasunaren gaia darabil.

Baliabide administratiboak eta ekonomikoak. Dokumentuaren egileek garrantzi handia ematen diote baliabide administratibo eta ekonomikoak egoki orekatzeari, eta aitortzen dute diru-inbertsioak (nahiz eta garai hoberenetan ez egon horretarako) ezaugarri positiboak eta atseginak dituela baliabideak beti mugatuak izan arren; aldiz, arauak izaera inposatzaile eta betearazlea duen heinean ezaugarri negatiboak ezarri zaiz-

kiola diote, horrelakoak proposatzen direnean «inposizio» hitza hitzetik hortzera erabiltzen baita. Horregatik testuak dio arauak eta diru-baliabideak erdi eta erdi behar direla.

Giza baliabideak. Hizkuntza-politikak ezinbestekoak ditu giza baliabideak, horregatik garrantzi handikoa da profesio-nalak prestatzea eta haiek egitura eraginkorretan kokatzea. Unibertsitateak egin behar duen lan garrantzitsua aipatzeaz gainera, Soziolinguistikako Institutua sortzea proposatzen da, herritar guztiei irekia. Jarraian, zutabe batzuetan, Hizkuntza-politikaren jarraipenerako bulegoak, Administrazio guztiek izango duten eta euskalduntzeaz arduratuko den lantaldea, udal guztietan sortuko den hizkuntza-politikako lantaldeen eta hizkuntza-politika sektorialetako jarduerak aipatzen dira, hau da, alor sozioekonomiko, aisia, kirol, kultura, hedabide eta teknologia berrietakoen jarduerak.

Ebaluazio-sistemak. Azkenik, Hizkuntza-politikak ebaluazio-sistema zorrotza, independentea, baliabidez ongi hornitua proposatzen du, eragin-adierazleak hertsiki kontrolatuko dituen politika errealitatera egokitzeko, epeak ongi zainduz eta sektoreak era orekatuan garatuz. Arrakasta neurri handian ebaluazio horri loturik dago, eta, alor ekonomikoan egiten den bezala, urtero ikuskatze-sistema batez alor publiko administrazio orokorra, toki-administrazioa, mankomunitateak, partzuergoak, enpresa publikoak, erakunde eta baltzu publikoak, erakunde autonomoak eta azpikontratatu-tako enpresa eta zerbitzuei auditoria egitea proposatzen da, alor pribatuko elkarte eta enpresa mota guztiak bezala.

Nik ez dakit datozen hilabete eta urteetan zer-nolako hizkuntza-politika ezarriko den (diren) Euskal Herrian. Baina gauza bat dakit ziur, euskaldungoaren gehiengo handi baten nahiak bideratu nahi badira oso kontuan hartu beharko dela Kontseiluak landu duen dokumentu hau, eta nekez urrundu ahal izango dela bertan ezarritako ildotik euskarak dago-kion maila lortzea nahi duena.¶

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

Great Expectations

Gogoan daukat gaztetan entzundako mitin bat, artean halako gauzetarako interes pittin bat geratzen zitzaidanean. Botoa emateko eskubidea lortu nuen garaitsuan izango zen, 1982an edo. Historiaurrean, ia. Gure herrian zen ekitaldia, eta Itziar Aizpurua mitinlari; gainerako hizlariak eta han esandakoak ahaztu zaizkit, baina gauza bat buruan geratu zitzaidan: nola Aizpuruak halako batean esan zuen, gutxi gorabehera, KAS alternatiba lortu arte ezin zela euskara salbatu.

Beti izan dut joera, nonbait, kasurik txarrean jartzeko, eta orduan ere halatsu pentsatu nuen: ados, KAS alternatibarekin hobeto, baina lortzen ez bada zer? Eta, inportanteagoa, bitartean zer? Garai hartan kartzeletan zeudenei esaten zieten, eta askok sinistu, «datorren urtean denak kalean». Geroztik zer etorri den denok dakigu, ez naiz zaurian piko egiteko bezain gaiztoa. Zergatik etorri zait pasadizoa gogorra, hortaz? Seguru asko, espektatiba handien ondorengo emaitza kaxkar eta zapuzgarriekin oroituta; zenbat aldiz entzun ote dugu urteetan esaten: ETArena amaitzen den egunean (garaipenaz, derrotaz, negoziazioz...), sekulako gorakada izango dugu. Eta orain zer dugu?

The Big Crunch

Bitxia ere bada urtearen balantze kulturala egitea, noiz eta ekonomia hankaz gora dagoenean, inoiz ezagutu den krisirik sakonenean eta zulotik ateratzeko itxaropenak gero eta txikiagoak direnean. Pentsatzen jarrita, nori axola zaio kultura

bere lanpostua kolokan egon daitekeenean? Erantzun ziniko bat eman nezake: bada, benetan inporta, bere bizimodua eta ogibidea kulturarekin loturik dituen jendeari inporta zaio, bistan da; eta, gaizto segituta, halakoak ez dira gutxi izango aldizkari hau hartzen dutenen artean. Horrez gain, baina, garbi daukat orriok irakurtzen ari dena ez dabilela bere poltsikoaren kezkarekin, kultura oro har eta euskal kultura bereziki bere arduren artean dituela. Zuretzat segituko dut bada.

Paradigma aldaketa aipatu ohi da sarritan, behar baino maizago, baina ez da oso azkarra izan behar oraingoan bai, halako baten atarian gaudela sumatzeko. Ez bakarrik armen amaierak euskal politikan aro berri ospetsu hori ekarri delako, edo ezker abertzaleak EAJri hegemonia kendu diezaiokeelako. Marxista jartzea barkatzen badidazue, ekonomia-aren mugimenduak dira oinarritzko eta funtsezkoenak, forma politikoen gainetik, eta orain bizi dugun aldagoiak erabat baldintzatuko du guztion etorkizuna.

The Great Depression

Hasieran, AEBetako hipoteka-maileguen kontua omen zen munduko finantza-merkatuak aztoratu zituen; gero, eraikuntza-sektorerara zabaldu zen; oraintxe bertan, inork ez daki azaltzen zein den nahaste-borraste honen muina, ez zergatia, eta are gutxiago zein izan litekeen irtenbidea. Garbi dago, ordea, konponbiderik izatekotan, ez dela berehalakoa izango, eta inoiz burua jasotzea lortzen badugu, ondo sufritu eta gero izango dela.

Baikor antropologiko edo patologikorik ez da inoiz falta izaten, eta gure artean ere ez dira gutxi kapitalismoaren amaiera iragartzen dutenak, ezkila pozez joka. Ba, hala bada hala bedi, baina nik susmoa dut kapitalismoa baino zerbait sakonagoa dela behea jo duena: etengabeko hazkundean oinarrituriko sistema; planeta finitu batean bizi gara, lehen-gaiak mugatuak dira beraz, baina sekula amaituko ez balitz bezalaxe jokatu dugu eta jokatzeko segitzen dugu, ipuineko

eskorpioiaren gisan, besterik egiten ez dakigulako. Des-hazkondeaz hitz egiten digute zenbait mugimendu alternati-bok; posible ote? Orain arte ez da inoiz halakorik izan. Historia unibertsalean, hainbat garai eta lekutan gertatu dira hazkundearen osteko gainbeherak, erorialdi orokor eta bortitzak; oraingoa, gainera, bestelakoa da, arrazoi simple bezain biribil batengatik: ustiaketaren ostean kolapsoa iristen bada, zibilizazio industrialak krak egiten badu, ondorengo anabasa ez da izango herrialde kapitalistena, ez Europarena, bai-zik eta planeta osoarena.

Badago beheraldi bat denon artean adosterik, modurik leunenean gerta dadin? Antolatu ote liteke denok pobrexeargo egingo gaituen mundu bat, era koordinatu eta harmonikoan? Duda egiten dut. Beharbada apokaliptiko samar nabil baina, nolana dela, *Mad Max* garaia iritsi bitartean, jarrai dezagun biolin musikaz dantzan, Titaniceko pasaiariak bagina bezala.

Beharrezkoak eta ezinbestekoak

Ingeles izenburuekin gure *center*-maniaren parodia egin nahi nuen, baina aspertu naiz txantxaz, eta segi dezadan artikulua-ren mamiarekin. Kulturak luxuaren tankera dauka batzuentzat; beharrezkoa ez den denbora-pasa, eskisito batzuen jolasa, jende bitxiaren obsesioa. Horretatik ere izango du akaso, baina baita askoz gehiago ere: herri baten arnasa, pertsonaren hazkurri espirituala, gizadiaren sorkuntza go-rena... Kontuak kontu, oso litekeena da, inoiz behi gizen eta guririk dastatu gabeak izan arren, behi argalen aroa etortzea; alegia, aurrekontu publikoak murrizten ari diren sasoi honetan, ez litzateke harritzekoa kulturari ezartzea mozketarik sakonenak.

Panorama horren aurrean, gogoan eduki behar genuke, diru publikotik parrasta handiak etorri arren azken hamarkadetan «kultura» etiketaren pean, diru multzo hori, batez ere, eraikuntza dotoreetara joan dela: hau da, arkitekto eta

igeltseroak, elektrizista eta iturginak, pintore eta tapizatzaileak izan dira aurrekontu horren onuradun zuzenak, denak ere lanbide serio eta nobleak, ez artista txoroen sailekoak.

Turistak txunditzeko eta hiriak biziberritzeko eraikuntza horiek bete egin behar dira gero, azpiegitura horien eguneroko martxa eramango duen jendea behar da, eta hor sartzen dira kudeatzaile eta gerenteak, administratzaile eta kontulariak, itzultzaile eta zaindariak, aholkulari eta garbitzaileak: horiek ere ogibide beharrezkoak, noski.

Esan nahi dut, adar-soinua alde batera utzita, sortzaileen-tzako laguntza zuzenak gutxienekoak izan direla gure kultur politikan; ez dakit hala behar zuen edo bestela egin zitekeen, baina orain, mozketarik egitekotan, egin dezatela azpiegituretan, lehenik, eta, bide horretan jarraitu behar badute, gestio eta burokrazian ondoren; teknikari, agente, produktore eta bitartekariak mesederako izaten dira, dudarik gabe, beharrezkoak ere bai neurri batean, baina zinez ezinbestekoak beste ganorabako horiek dira: margolari eta musikariak, argazkilari eta dantzariak, aktore eta idazleak. Hobe ez ahaztea.

Auzolana bueltan da

Gerrako ekonomia aipatzen entzun nion eskuineko politikari bati orain dela gutxi, eta dardarka hasi nintzen, ez gerraren beldurrez, halako adierazpen batek ekar dezakeenagatik baizik, lehenaz gain larri dauden sektoreetan.

Adibidez, *Berria*. Mundu osoko prentsa idatzia krisian dagoen garaian, egunkariak han-hemen ixten, gure eguneroko berriemaileak gero eta estuagoa du bizirautea; alabaina, «estrategiko» deitu ohi zaien eta benetan aparra eta itxurakeria izaten diren proiektu gehienak ez bezala, guretzat premia-zko lehentasuna da *Berriak* aurrera segitzea. Dirulaguntzak onenean izoztuta, paperaren erosleak apurka beheraka, sareko irakurleek irabazirik eman ez, iragarle pribatuak urri eta instituzionalak xuhur... Zer bide geratzen da? Ziztaden kanpaina eratu da, euskaltzaleoi dirua eskatzeko.

Batetik, irudi lezake diru eskatze betiko hori atzera egite bat dela, jendea aspertuta dagoela halakoekin, eskea amateurismoari lotzen diogula eta ez profesionaltasunari, gure hizkuntzak duen egunkari bakarrak bestelako tratamendua merezi lukeela... Hori guztia egia da, baina, gauden egoeran gauden bitartean, ez dago soberan komunitate bat garela gogoratzea, guztion zeregina dela denon gauzak aurrera ateratzea, auzolanaren kultura eta sentipena lantzea, alegia; norberak lagundutako egitasmo hori, gainera, geureago sentituko dugu.

Gure egunkariak bezala, diru eskera jo dute Euskal Memoria fundaziokoek, diru eskera jotzen ari dira han eta hemen filmak egiteko hainbat proiektu ere. Eskea ezin da izan etengabea eta mugagabea ordea: emaileak nazkatzeko arriskua dago, eta artistak erretzeko ere bai, sormenean jarri beharreko energiak finantzazioarekin agortuta. Asmatuko ahal dugu orekan!

Zeuk egizu

Auzolana bezala, zaharberritzera doalako itxura guztia duen beste ohitura bat autoedizioarena da: hau da, ohiko bitartekari eta azpiegituren ordez, norberak plazaratzea produktua, zuzenean. Musikan gero eta ohikoago ari da bihurtzen; garai batean, diskoetxeetan kasurik egiten ez zieten musikari «marjinalek» joko zuten halakoetara (eta baita prozesu osoa bere gain hartu nahi zuten musikari ospetsu batzuek ere: Fermin Muguruzak, esaterako); gaur egun, berriaz, disko-salmenten krisiaren ondorioz, salbuespena arau ari da bihurtzen, eta handi batzuk kenduta, gehienak ari dira beren diskoak produzitzen eta argitaratzen, diskoetxeek baldintza eskasegiak eskaintzen dizkietelako, batetik, eta diskoetxearen beharrik gabe proiektuaren nondik norakoak musikariak berak kontrola ditzakeelako ere bai; azken aldi-koetan burura datozkit Xabier Montoia (Bidehuts zigiluarekin atera arren), Rafa Rueda, Gose... Lehendik ere zuzeneko emanaldiak ziren musikarien irabazpide normala, ez diskoen

royaltyak, eta orain, diskoa saldu ere zuzeneko emanaldietan saldu beharko dute.

Eta liburuetan? Garai batean, argitaletxeek aski kalitaterik edo bideragarritasunik ikusten ez zieten produktuak izaten ziren autoediziora jo beste erremediorik izaten ez zutenak; berriki, argitaletxeetan tokirik bilatzeko batere arazorik ez daukan egile batek erabaki du bere zigilu propioa eratzea: Gaumin argitaletxea, Fernando Morillok sortua, behiala Xabier Gereñok bezala. Etorkizunean gehiago izango ote diren? Geroak erranen.

Berriak eta beteranoak

Urteko literatur produkzioa komentatzeko baliatu ohi dut tarte hau; aurten, produkzio osorako astirik ez-eta, deigarria egin zaidan zertzeladatxo bat aipatzera mugatuko naiz: aurreko urteetan egile berri eta gazteen plazaratzea azpimarratu bada, hainbat idazle nobel beterano dira nobedade udazken honetan, mende erdia pasa eta gero literatur plaza-ira irteten ausartu direnak.

Narratibazko liburuak ditugu sorta horretakoak; zehatzago, eta zerrenda labur bat eginda, bi ipuin-liburu: Xabier Artola Zubillaga donostiarraren *Argi-itzalen neurria* eta Juan Modesto Arrieta zarauztarraren *Izen bereziak*; eta hiru nobela: Gaizka Zabarte berriztarraren *Zaharrak ez zuen hil nahi*, Joseba Lozano gasteiztarraren *Argiaren erreinua*, eta Koldo Zuazo eibartar bilbotartuaren *Neure buruaren alde*.

Gazteak estreinako aldiz kaleratzen direneko ilusio eta nerbio berberak izango dituzte, seguru asko; berdinak izan daitezela gure harrera eta txaloa.

Zazpigarrena lehen

Dena dela, euskal kultura bere osoan hartuta, arlo bat nabarmendu baldin bada urte honetan, zinema dugu hori. Urte askotan egon gara euskarazko estreinaldi bakar bat ere

gabe; bat izan dugunean, pozik, eta birekin zer esanik ez. Aurten, berriz, bost film luze estreinatu dira areto komertzialetan, bata bestearen atzetik, irailetik hona: genero, ikuspegi eta tankera askotako pelikulak.

Aipa ditzagun banan-banan: Alberto Gorritiberearen *Arriya*, baserri giroko drama; Asier Altunaren *Bertsolari*, bat-bateko kantuari buruzko dokumentala; Telmo Esnalen *Urte berrri on, amona!* komedia beltza; Imanol Rayoren *Bi anai*, Bernardo Atxagaren testuan oinarrituriko esperimentu bisuala; Juanjo Elordi eta Asisko Urmenetaren *Gartxot*, Kanpionek idatzitako leienda marrazki bizidunetara eramana.

Bostetatik lau, behintzat, kalitate estandarretik gorakoak, eta batzuk oso onak. Normal hartzen ditugu halakoak, eta normala beharko luke herri normal batean. Beharbada ez gara jabetzen zenbat lan, buruhauste eta atzera-aurrera eskatzen dituen halako film batek, ezta zenbat diru kostatzen den ere. Datorren urtean beste horrenbeste izango ditugun, zaila da esaten. Bitartean, hauek ikus ditzagun eta goza.¶

LAURA MINTEGI

Koleraren garaitik azukrearen garaira

2011. urteak lekua hartuko du Euskal Herriaren kroniketan garai politiko berriaren hasiera markatzeagatik, ezbairik gabe. Politikak, baina, bete-betean eragiten du euskararen herrian. Batetik, kultur industria sustatu edo ito dezakeelako. Gogoratu, bestela, nolako eragina eduki zuen kulturgintzarako diru-baliabideak bideratu izanak Guggenheim finantzatzeko. Erabaki politiko hark kulturgintzaren haserrea sorrarazi zuen, Euskararen Unibertsoa eratu zen eta horrek Euskararen Gizarte Erakundeen Kontseilua. Eta nola ahaztu politikak eman zion kolpe latza euskarazko kulturari eta kulturgileei, *Egin* eta *Egunkaria*, *Egin Irratia* eta *Ardi Beltza* aldizkaria itxi zituztenean. Kulturgileak epaitu, atxilotu, torturatu eta kartze-laratu zituzten, eta horietariko batzuk oraindik daude espetxean 2008tik. Politikak kulturaren duen eragina dudabakoa da.

Bestetik, kultur produktuan ere atzematen dugu politikaren eragina. Giro itogarritik ihes egin nahian, literaturak, esaterako, testuinguru naturaletatik atera izan ditu istorioak, eta nobelak koordinatu espazio-tenporaletatik kanpo kokatu dira.

Honela, bada, haurtzaroan bilatu da abaroa batzuetan, umetako barne-munduan ez delako beharrezkoa azaltzea zer gertatzen den inguruan; eta, azalduta ere, ez zaigulako eskatzen posizionamendurik har dezagun. Rilkek esan baino lehen «benetako aberria haurtzaroa da», antzeko esaldia esanda zeukaten Baudelairek («nire aberria nire haurtzaroa da») eta Antoine de Saint-Exupéryk («haurtzaroa gu guztion aberria da»).

Egoera politikotik ihesean, Erdi Aroan ere kokatu izan dira istorioak, perspektiba historikotik ikusita gertakizunek zama ideologiko itogarria galtzen dutelako, urruntasunak lagun.

Eta, azkenik, geografia imajinarioak ere iheserako baliabide ohikoa izan dira. Macondo Kolonbia dela jakin arren, eta Obabak Asteasurekin antz handia badu ere, Macondon eta Obaban saihestu daitezke Kolonbian eta Asteasun dauden arazo politiko lazgarriak. Istorio hutsa konta daiteke tes-tuingurua enoratuta.

Koleraren garaian idaztea konplikatua izan da beti, eta horrexegatik bilatu izan da nola edo hala saihestea Orain eta Hemen beldurgarriak *La Cosaz* ez mintzatzeko xedeaz (Iban Zalduak dioen moduan). Anabitarte irakasleak bezala, helburua da ihes egitea, eta ezin bada, orduan asmatu mundu berri bat, neurrira eginda.

Ihes egiteko tentazioari muzin eginda, ordea, azken urteetan dezente azaldu da gatazka politikoa literaturgintzan: gutxitan modu esplizituan (liburu bakanak badira ere) eta gehienetan zeharka. Gatazka politikoa istorioaren jatorrian dago, baina gaia ez da borroka bera, baizik eta borrokak nola baldintzatzen duen pertsonaien bizitza. Gizakien oinazea atzematen da (oinaze psikologikoa batez ere), baina ez da galderarik egiten borrokaren jatorriaz edo beharrianaz, nahi-taetzkoa den ala absurdoa, baliagarria ala arbuigarria. Gatazka da guztia estaltzen duen itzala, gauza ororen gainetik eta azpitik dagoena, paisaiaren parte balitz bezala, fatalitateak inposatu duen atabismoa, min etengabea ematen duen gaitz kronikoa eta, patuarekin gertatu bezala, ez da epaitzen: egon badago, haatik, kito. Xabier Etxaniz Rojok zioen bezala, «beti lekuko gisa aritzen naiz, inor epaitu gabe».

Goizegi da jakiteko nola eragingo duen aro politiko berriak kulturgintzan, bai industrian nola produktuan, baina pentsatzekoa da eragina izan izango duela. Sintomatikoa da, esaterako, aurten Markos Zapiainek atera duen *Etakideen ametsak* liburua, erakundeak jarduera armatuaren amaiera

iragarri baino hiru aste lehenago argitaratuta. Zapiainek aurkezpenean esan zuen «ETAren ekarpenik garrantzitsuena Euskal Herriari, ETARI buruzko euskal literatura izan da», eta *boutade* kutsua badauka ere, garai berri baten zantzua delakoan nago. Fribolizatzeko beta irekirik balego bezala.

Aldaketa gutxienez bi arlotan nabarituko da: gaiak auke-ratzeko unean eta gauzak esateko moduan. Gaiei dagokiela, 2007an Edu Zelaietak eta Ibon Egañak koordinatu zuten *Maldetan sagarrak. Euskal gatazka euskal literaturan* liburu-an, Jokin Muñozek zioen «nik uste dut hemen, biolentzia politikoaren amaierarekin batera, testimonio literatura, li-teratura autobiografikoa eta abar, nagusituko direla». Hau da, Estatu Batuetan orain 15-20 urtetik hona egiten ari di-ren gauza bera.

Esateko moduari dagokiola, urtetan ezin izan da argi hitz egin, zeharka edo hitzerdiz baizik. Berma daiteke, dagoene-ko, esatea guttiz librea dela? Oraindik badaude kazetariak kartzelan terrorismo delitua egotzita.

EiTB gain behera

Garai berriek ekarriko dutenaren zain egon bitartean, egiaztatu ahal dugu Jaurlaritzak ezarri duen politika begiba-karrak amildegira eraman duela EiTB erakundea 2011 urtean. Euskal nazio-bokazioarekin sortua zenari, eta arima nazio-nalista zuenari, berezko izaera politikoa erauzi nahi izan zaio beste kolore bateko nazionalismoa txertatzeko. Desas-tre hutsa.

Ander Iturriotzek «*Vaya Semanita* eta borroka identita-rioa» artikuluan zioen moduan,

Duela hilabete batzuk, inork uste gabe, aurkezlea eta aktore gehienak kenduta, bigarren saio bat iragarri zuten: *Vaya se-manita, cambio radical* izena eman zioten. Aldaketa horretar-ako eskaini zuten argudioa audientzia indize apalena izan zen. Harrigarria, bere horretan, lege hori aplikatuz gero, as-koz audientzia txikiagoak dituzten beste saio asko eta asko

lehenago kendu beharko baitzituzten; agian, ETB bera itxi beharko lukete.

Telesaioan egindako aldaketak aldaketa errenkada luze baten azkenak izan dira, aurretik neurri dezente hartu baitzituzten borroka identitario horretan aurkariaren nazionalismoa ezabatzeko. Iturriotzek berak zerrendatu ditu neurriok:

Ajuria Enera modu iruzurtian iritsi ostean, Euskal Herriaren mapa kamustu zuten, Espainiako bandera eta armada legebiltzarrera sartu zituzten, A eredu indartu zuten, gure bazter zoragarriak *I need Spain* leloarekin lotu zituzten, Ertzaintzari txapela kendu zioten, zezenketei berme juridikoa eskaini zieten, *Vuelta a España* ekarri zuten... eta, euskal nortasun ikurrak suntsitzeko estrategia horren barruan, urrats bat gehiago egin dute.

Vaya semanita aldatu aurretik, garbiketa egin zuten kolaboratzaileen plantillan eta disidentzia isilarazi zuten. Josi Basterretxeak argi eta garbi azaldu zuen urtebete lehenago:

Une zailak bizi ditu ETBk: entzulerik gabe ari da geratzen eta nepotismoaren hatzaparretan eroria da haren politika editoriala. Gizartearen konfiantza galdu eta bere inguru naturaleko merkatua erosi du ETBk. [...] Telebistak ez du asmatu diskurtso propiorik, bereizgarririk eraikitzen. Besteren urratsen jarraipen hutsa praktikatzen du, modu nabarmen eta nekagarrian gainera. ETBk ez du begi propiorik auzo hurbila nahiz mundu urrunagoa interpretatzeko, eta bestek diseinatzeko dutenaren kopia egiten eta pantailaratzen du. [...] Herriko-etxe eta eskuin espainiarrarentzako moduko telebista egin nahi dute oraingo telebista-arduradunek, antza. Baina esparru horretan, ETB baino hobeak diren kateak ditu entzuleriak gustuko.

Basterretxeak dioen moduan, «errespetua galdua dio ETBk bere merkatu naturalari». Arazoak, baina, aurretik zetozen, disidentzia isilaraztea ez baita sozialisten patrimonioa.

EAJren garaietan, ezker abertzalea erauzi zuten kate publikoaren informatiboetatik. PSE-PPren garaiotan, eskuin abertzalea erauzi dute albistegietatik. Eta ezker abertzalearen sentsibilitate guztiekin (Batasuna, Aralar...) aurreko zuzendaritzak erabilitako gutxiespen-politika darabil berriak.

Soluziobidea erraza da Basterretxearen ustez:

Herri bati dagokion telebista oso bat demandatzen du ETBren audientzia iheskorrak. [...] Oinarri-oinarrizkoa da lotura emozionala sortzea zerbitzatu behar den gizartearekin. Eta lotura emozional hori elikatzea egunero.

Eta lotura emozionala ez da lortzen zeharo artifizialak diren keinu hutsalekin. Buruan dut, esaterako, Patxi Lopezek lehendakari kargua bereganatu zuenean euskal bi poeten poema bana irakurri zituela. Bata zen Kirmen Uriberena eta bestea Joseba Sarrionandiarena, poema potentea alajaina. Sarrionandiaren hitzak bere egin zituen lehendakariak kargua bereganatu zuen egunean. Handik bi urtera Euskadi saria ukatu zion poetari damubako terrorista izateagatik. Horrela nekez lortzen da lotura emozionala euskalgintzarekin. Hobe zuen *Moroak gara behelaino artean?* liburu ederra irakurtzea eta saria berak ematea Sarrionandiaren arrebari, sari-banaketara Blanca Urgell anderea bidali ordez.

Bernardo Atxaga katedra NYen

Aurtengo irailean New Yorkeko CUNY (City University of New York) unibertsitateko Graduondoko Zentroan ezarri zen *Bernardo Atxaga Chair in Basque Literature and Linguistics* izeneko Katedra, Etxepare Euskal Institutuak sustatua.

Pozgarria da euskal literatura ahalik eta gehien hedatzea munduan eta euskal letrak gure mugetatik kanpo hedatzea. Hain zuzen ere, euskal letrak direlako gure afana, ulergaitza suertatu zitzaigun ikustea irakasgai magistrala eta lehenengo mintegiak emateko ez zela erabili ez katedrak erabiliko omen duen hizkuntza, ezta katedraren kokalekuarena ere, baizik eta hirugarren hizkuntza bat. Zergatik? Zer ikusia du gaztelaniak euskal literaturarekin eta New Yorkekin? Lorea Agirrek galdera berberak plazaratu zituen «Manel tesia» artikulu ederrean:

Ze behar dago espainoletik pasarazteko euskal kulturaren zabalkundea, legitimazioa eta homologazioa non eta New

Yorken? Zergatik ez euskaraz? Eta euskaraz ezin balitz, en-fin, zergatik ez ingelesez gutxienez?

Euskaldunok morrontza handia dugu Estatu Batuetako hezkuntza sisteman sartzen garen bakoitzean, hizkuntza sailak antolatuta dauden moduan, departamentuek hizkuntza-familiak hartzen dituztelako aintzat, eta familia linguistikorik ez duten hizkuntza bakanak sailkatzeko, irizpide geografikoak erabiltzen dituzte. Honela, bada, euskara *Department of Romance Languages and Literatures* edo *Department of Hispanic Languages and Literatures* sailen barruan sartzen dute, gaztelera, katalanera, galego eta portugalerarekin batera, besteak beste.

Antzekoa gertatzen da MLA (*Modern Language Association*) elkarte ospetsuan eta baita *World Literature Today* aldizkari ezagunean ere; irizpide linguistikoak desagertu egiten dira eta egitura politikoa nagusitzen da hizkuntzak sailkatzerakoan.

Horrexegatik da garrantzitsuagoa kanpotik egiten duten identifikazioa guk ez elikatzea. Euskal literaturaz ari bagara, mintza gaitezen euskaraz edo anfitrioiaren hizkuntzan. Eta bigarren hori jakin ezean, *lingua franca* den ingelesez egin dezagun berba. Bestela mezu kontrajarriak igortzen ditugu nazioartean: euskal idazleak gara, ez gara idazle espainiarak, baina espainieraz mintzatzen gara nazioartean. Kontraesana begi bistakoa da.

trak direlako gure afana, ulergaitza suertatu zitzaigun ikustea irakasgai magistrala eta lehenengo mintegiak emateko ez zela erabili ez katedrak erabiliko omen duen hizkuntza, ezta katedraren kokalekuarena ere, baizik eta hirugarren hizkuntza bat. Zergatik? Zer ikusia du gaztelaniak euskal literaturarekin?

FITO RODRIGUEZ

Sarien ondoeza

Sarriren sariak, aurtengo literatur saiakeragatik Joseba Sarrionandiari aitortu arren ordaindu nahi ez izateak, gure kulturaren ondoeza erakutsi du argi eta garbi. Halere, zinema munduan ez dugu aspaldiko partez izan aurten bezalako uzta, nahiz eta urte honetan Antxon Ezeiza joan zaigun. Eta, *Euskaldunon Egunkariaren* aldeko epaiak, ene ustez, ekar dezakeen kalte ordainen ebazpenak beste sari berri bat (benetan berria!) suposa lezake, nahiz eta, sari guztiek beren ondoezik badutenez, 18/98 aferan (*Egin*, Joxemi Zumalabe, Ezpala...) gero eta loteriaren antz handiagoa duen espainiar justiziak ez duen saririk eman, harria berritu baizik. Izan ere, froga berberetz, *Euskaldunon Egunkariako* epaian magistratua izan zenak (Gómez Bermúdez) Arnaldo Otegi absolbitu zuen, aipatu 18/98ko epaimahaiburuak (Angela Murillo) zigoritu zuen bitartean. Saria, baina, halaber, ondoeza.

Moroak gara behelaino artean? eta iazko *Jakinen* bertan aipatu nituen beste saiakerek ederki asko frogatu dute orduan nioena, hau da, saiakera literarioaren gorakada gurean; horrek, euskararen berreskurapenean hainbeste azpimarratu ohi diren hizkuntzaren alde komunikatiboez gain, mintzairaren eremu barnekoari ekiten dio, euskaraz pentsatu beharrari. Zinez, ez da jauzi makala...

Gogoeta joera hori euskaraz lantzeko sortu dugu aurten Filosofia eta Hezkuntza Zientzien Fakultatean *Oihenart Aforismoen Lehiaketa* eta, irabazleen lanak bilduz, *Utriusque Vasconiae* argitaletxean *Iragana gero eta handiagoa da* izeneko liburuxka ere kaleratu dugu.

Joseba Sarrionandiaren kasuan, aldiz, liburu mardula kaleraturik zegoen jada, eta Euskadi Sarien epaimahaiak bere ekarpena hobetsi du. Gobernuak, berriz, Sarrik irabazi arren ordaindu nahi ez ziola zioen, eta diru-saria bereganatu zuen horretarako inolako ebazpen judizialik izan gabe, Montesquieuk irudikatu zuen botere banaketari muzin eginez, eta, bide batez, beraiek ezarritako sarien araudiari berari iruzur eginez. Eusko Jaurlaritza, kultur arloan ere, lotsagarri geratu da.

Blanca Urgellek diru-saria Sarrionandiari «bergizarteratu» ondoren emango zaiola adierazi zuen... Beraz, eman ondoren Sarri «bergizarteratu» dela ulertu behar al dugu?... Izan ere, euskal kulturari Joseba Sarrionandia ezezagun bat bailitzan! Nor da, bada, euskal kulturari ezezagunago, Urgell andrea edo Sarrionandia idazlea? Faborez! Hori adierazten ausartzera ere!

Okerrik ezean...

Kultura eta Politika nahastu nahi izan dituzte betidanik Euskadi Sarietan eta, bistan da, orain arte gauzak ez dira inoiz ondo atara. Oraingo honetan, hasiera batean behintzat, saria aitortu da baina diru saria ez ematea erabaki da; aurrekoetan, ostera, alderantziz ere egin izan dute, dirua bidali sariak emateko ekitaldia burutu gabe. Noiz? 1993an, okerrik ezean, Joxe Austin Arrietak Euskadi Itzulpen Saria eskuratu zuen dirutan (*Eulien ugazabarengatik*), baina urtea ekitaldirik egin gabe pasatu zen... Joseba Arregi zegoen orduan Eusko Jaurlaritzan kultur arduradun, eta ez zion nonbait HBko parlamentaria zen Arrietari bostekoa eman nahi izango, baina hala suertatu zen: dirua bai baina ekitaldi publikorik ez.

Politikak kultura nahi omen du gertu, baina ez edozein kultura, noski. Udalek kultur parte-hartzea lehenetsi nahi omen dute, baina begira Azkunak nola saritu duen Kuku-tzaren lan kulturala.

Zinema munduan, OK

Nahiz eta Antxon Ezeiza, euskal zinemaren aitzindari eta aldarrikatzailea, aurtan hil, urtetako lehortearen ondoren bere ametsa zena ari da ikusten zinema arloan.

Zinemaldian, *Bertsolari*, *Bi anai*, *Urte berri on, amona!*, *Arriya...* eta azaroan, *Gartxot* irudi animatueta... Aurtengo urtabea ederra izan da, sari garrantzitsurik gabe pasatu arren, baina euskal ikus-entzuleriaren ikusmina aseztatu behintzat.

53. Zinebi jaialdian, berriz, hamaika euskal film labur lehiatu dira. Euskal Herriko zuzendariak honakoak izan dira: Ivan Caso, Roberto Caston, Javier Etxaniz, Gregorio Muro, Galder Gaztelu-Urrutia, Jose Muniain, Roberto San Sebastian, Jon Aitz Urrutxi, Niko Vazquez, Haritz Zubillaga eta Jon Garaño.

«Inork ez zidan esan euskalduna izatea zein nekeza dan», idatzi zuen poetak eta kantatu zuen abeslariak. Baina nik, euskal kultur ondoeza honetan, ezagutzen ditut euskaldunak, batzuk behintzat, pentsamenduak sortzeko eta ideiak adierazteko hizkuntzat euskara hautatu dutenak; kultur esparruaren mugak, zerbitzuak, hedabide zein hezibideak, olgetarako nahiz aisialdirako joeretan, euskaraz liburuak idazten, marrazten eta argazkiak edo filmak egiten dituztenak.

Kulturaren ondoeza

Gure euskal kultur eremuaren funtsezko ezaugarria menpekotasuna izan da. Unescok euskararen zerraldoa aurreikusi omen du XXI. menderako, nahiz eta, Koldo Izagirre parafraseatuz, jakin badakigun denok hilko garela... Baina, hil arte bizi!, arrapostu egiten dugu hilerrri ondoan hazitakook. Izan ere, marka da gero! Berezko hizkuntzaren erabilera arazotzat jo izan da aberastasuntzat baino gehiago menpekotzan; badakigu jakin kultur edukien erabakiguneak hemendik kanpo daudela eta sormenaren nahiz kontsumoaren artean desoreka handia dagoela euskarari buruz, goian aipatutako men-

pekotasuna areagotuz. Horren ondorioz, *Moroak gara behelaino artean?* liburuan Sarrionandiak dio, adibidez, euskal idazle gehiago dagoela euskal irakurleria baino gurean...

Eta zer?, Islandian ere bai, nonbait, aurtengo Frankfurteko liburu azokan esan dutenaren arabera, zeren eta, ohiko parametroetan neurtuta behinik behin, euskaldunon kultur jarduera ona bezain aberatsa da (Raquel Gallego, Ricard Gomà, Joan Subirats (koord.) (2003): *Estado de bienestar y comunidades autónomas: la descentralización de las políticas sociales en España*, Tecnos, Madril). Prentsaren irakurketa inguruko lurraldeetan baino handiagoa izaten da eta era anitzean gauzatu ohi da (egunkaria gehiago irakurtzen da eta, halaber, irakurle bakoitzak egunkari bat baino gehiago ere irakurtzen ditu...). Era bertsuan, euskaldunok irratia gehiago entzuten dugu telebista ikusten ohi duguna baino. Euskal Herriko Interneten erabilera tasak espainiar estatuko handienak omen dira, euskararen ezaguerak ez du parekorik aurreko garaiekin alderatuz gero, eta Iparraldea horren gertu izatearen edota zenbait ikuskizunen ondorioz (musika hamabostaldia, Donostiako zinemaldia...), euskara hizkuntzaren erabilera eta euskal kulturaren hedakuntza handituz joan dira gure arteko hartu-emanetan, kultura frantzesaren edota gaztelaren kaltetan. Esan daiteke, oro har, europar herri garatuenekin erkaturik, gurean bertoko joera kulturalak oso finkatuta daudela folkloreak harago (bertsolaritza, trikitixa...), kosmopolitismoa galdu gabe.

Irakurketa tasak (oro har) handiak dira euskaldunon artean, eta, gainera, euskarazko irakurleria gora doa. Horrenbestean, hemengo kultur kontsumitzailea hedabide handienek daramaten merkatu borrokatik at dago. Ikusi besterik ez dago Susa argitaletxeak euskarri digitalean komertzializatzeke aurten egin duen salmenta eskaintza. Zinema ekoizle nahiz banatzaileez aparte, bertako kultur industriak badiu, eduki, aski azpiegitura sorkuntza eta salmentarako prentsa idatzian, irratietan, argitaletxeetan, antzerkian, ikus-entzunezkoetan...

Inguruko estatueta lurrekin konparaturik, bertako kultur bezero ohikoak irizpide askeagoak ditu jarduerak edota gustuko ekitaldiak hautatzerakoan.

Baina erakunde publikoen laguntza, ordea, aipatutako joesora horiek indartu beharrean, espainiarren (gaztelaniadunen) homologazioaren bila doa beren kultur politikak sustatzerakoan.

Erakunde politikoaren kultur planen ahulezia

Eusko Jaurlaritzaren Kultura Planak, Etxepare Institutuak edo kultur ohiturez egin ohi diren inkestek ez dute egoera euskarazko ekoizpenetatik aztertu, eta are gutxiago proposamenik egin; aitzitik, indarrean dagoen elebitasun diglosikoan oinarritu izan ohi dira (Fito Rodriguez: «Euskal literaturaren sustapenerako proposamenak», Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte/Koldo Mitxelena hitzaldiak, 2011-05-19; hitzaldia KMK jasoa du). Euskararen garapena ezin da pertsonen atxikimendu soilaren esku utzi. Honez gero, Artzeren aforismoak ez du balio, ene ustez behintzat. Inoiz egon den euskaldunon kultur indar handiena baitago egun... Askok, askok ez bada ere.

Eta ez da nahikoa, tratatuta dagoelako. Hor dago euskaldunon ahulezia. Espainiar nahiz frantziar estatuen erakundearen menpekotasuna nabarmena baita oraindik ere. Honez gain, merkatuaren liberalizazioak, alde batetik, eta, aisialdiaren jendartearen eraginez, kulturak eskuratu duen balio erantsiak, bestetik, kultur portaera kanpotik moldatua izatea ekarri du. Merkatuak agintzen dituen ikuskizun erraldoiak izaten dira eskaintza ohikoenak eta, horretan, herri kultura gero eta zokoratuagoa geratzen da.

Bertako kultur industria ere, aukerazkoa izan arren, desegituratuta dago: prentsa idatzia, irratia, argialetxeak, telebista lokalak, antzerkia, ikus-entzunezkoak eta abar ez dabilte elkarren artean adosturiko plangintzaren arabera, merkatuak ezarritako lege-faltaren ildotik baizik.

Kanpotik eragindako menpekotasunaren aurrean (dela merkatua, direla eremuko transnazionalak edota estatuaren aginduak...), erakunde publikoak ez dira gauza izan arloa behar bezala gobernatzeko, eta morrontza handituz joan da. Euskaldungoa, inoiz baino indartsuagoa izanik ere, inoiz baino ahulagoa dugu bere jardun kulturala garatzeko aukeran.

Aipatu menpekotasunetik irteteko eta gure kultur premiei erantzuna eman ahal izateko, euskal esparruak behar du, alde batetik, benetako demokratizazioa. Erakunde politikoek eragile bihurtu direnez, aurrekontuen zati handiena beraien egitasmoak garatzeko bideratzen dute, herri ekimenetik sortutako proposamenak etsaitzat hartuz eta elkarlana zailduz.

Bestetik, gaurkotzearen premia. Kultur teknologia berriek eskaintzen dituzten aukera berriez baliatzeko, biztanleria birziklatu beharra dago, eta azpiegiturak horren mesederako egokitu. Euskara, zorionez eta behingoz, garaiz eta presu iritsi da kultur egokitzapen sasoi horietara.

Ildo beretik, hizkuntza nahiz kultur sormenerako baliabideak hedatzea premiazkoa da. Kultur jardueretan sortzen nahiz zabaltzen den guztian asimetria handia baitago euskara eta erdararen artean. Halaber, erakunde politikoen programazio erreferentziak kanpoko proposamenetan oinarrituta egon ohi dira bertako sorkuntzan baino.

Horretarako, egituraketa berria antolatu behar da. Kultur esparruan dauden desoreka horiei aurre egiteko, erakunde politikoek kultur kontseilu berri baten bidez jarduera kulturalerako egiaztagiriak erabaki beharko lituzkete, bertako ekoizpenen aldeko diskriminazio positiboa erabiliz.

Era berean, ekoizpen zentro-uneak (prentsa idatzian, irratietan, argialetxeetan, antzerkian, ikus-entzunezkoetan...) eta banaketa sistemak partekatzeko aukerak eskainiko lituzkeen euskal sarea antolatzea ezinbestekotzat jo beharko lituzkeen eraketa beren beregikoa litzateke burujabetasunaren bidean. Euskal kulturak, ez irauteko, baizik eta bizitzeko, behar dituen baliabideak, eskubideak eta irtenbideak bermatzeko.

Arazoa ez baita norbanakoarena, egiturazkoa baizik; eta, bide horretan, egoera politiko berriak kultur arloan lagundu duelakoan nago, *Euskaldunon Egunkariaren* auziatik kalte ordainak behar bezala ordainduta batik bat (gertatuko ote da?!)...¶

ALLANDE SOKARROS

Euskara biziko da... mintzatzen bada!

2009. urtean eratu eta lanean hasi zen *Xiberoan Eüskaraz Bai* elkarteak *Eüskararen Egüna* antolatu du joan den ekainaren 25ean, Maule-Lextarren. Euskara harrotasunez plazaratzeko eguna egoteaz gain, jaialdi horrek lortu nahi zuen ere erdaldunak gure herriko jatorrizko mintzairari hurbildu zitezten eta euskararen jakiteak zelako aberastasuna eta abantailak dakartzan ohartu daitezten. Helburu handinahikoak eta txalogarriak, duda barik, eta paratu zein sustatu beharrekoa zen ekimen bat, zalantza izpirik gabe.

Egun horretan, jendearen aurrean hitzaldiak egin zituzten artean egon nintzen, Xiberoa-Herri Alkargoako 'Eüska-
ra / Kültüra' batzordeko buru gisara. Nire aldia etorri aurretik mintzaldiak aditzera eman zituztenek laudorio sorta bana bota zuten euskararen alde, horren biziarazteko eta hazteko zer egina izan den, zer egiten den eta zer egin behar den zehaztuz eta aldarrikatuz. Nire aldia etorri zenean, denek pentsatuko zuten aipatuko nuela Herri Elkargoak Zuberoran euskararen alde egiten dituen urratsak eta bultzatzen dituen ekimenak. Hori egin... egin nezakeen, aipatzekorik egongo baitzen, partaide naizen erakunde publiko horrek bere baliabide aski mugatuen neurrian ahaleginak egiten baititu euskara babesteko eta sustatzeko.

Alabaina, ez nuen holako adierazpenik egin, laudorioak aiera botatzeko orde euskararen egoera tamalgarria beste behin ere gogoraraztea erabaki bainuen. *Jakinen* irakurle zaudetenek nire betiko —edo behintzat aspaldiko urtetako— lelotzat jo dezakezuena errepikatzea aukeratu nuen, nahitara,

eta batzuen harridura edo atsekabea ere sortzerik eragin baten. Ez dut hemen berriz zehaztuko mintzalditxo haren edukia, horren ardatz nagusiak aipatuko baizik. Lehenik eta behin, nire iritzitik, Euskararen Egundun bat egotea, Zuberoan edo Euskal Herriko edozein tokitan, ezin da albiste pozgarritzat hartu. Zergatik bada? Bizi eta sendo dagoen hizkuntza batek ez baitu dedikatuko zaion egundun berezi baten beharrik... hori eta beste gehiagorik ez! Euskararentzako egundun baten antolatutako beharrak, horrek bai argi agertzen duela gure hizkuntza egoera oso txarrean dagoela, larrian errateko ez.

Euskaldun erdara hiztunak erantzule

Hori airera bota ondoren, egoera hori nondik datorren argitu beharrean, euskara gutietsi, zokoratu, baita debekatu ere zutenak erantzule jartzea zilegi da, nola zilegi ere: Frantziako aginte politikoak, eskuin zein ezkerrekoak, eta horiek gure Ipar Euskal Herri honetan urtetan izan dituzten jarraitzaile sutsu eta eskumakila grinatsuak. Politika horiek eta horien bideratzaileek, bai, argi eta garbi, lehenbiziko erantzukizuna dutela euskara kinka larrian egoteaz. Hori ukalezina da, nabari baino nabariagokoa... baina gaur egundun hori ez da euskararen errekaratzearen eragile bakarra, ezta nagusia ere. Euskararen gainbeheraren erantzule nagusiak... euskaldunak berak daude, euskaradunak, alegia. Izan ere, gaur egundun hainbat aipatutako euskararen aldeko «giro on» horretan murgilduta egoteak begi-bistatik kentzen digu, antza, euskara biziko dela... mintzatzen bada!

Zenbat eta zenbat dira, aldiz, euskaraz dakitenak eta euren artean beti edo nonahi frantsesez ari direnak? Asko eta asko... gehiengo oso handia, egia erran. Eta ez bakarrik frantximant (erdaldun) bakar bat egongo bailitzateke euren artean... denak euskararen jakile direlarik ere! Hau da, bai, nire aburutik, gaurko egundun euskarak pairatzen duen galbide handiena: euskaldunek, euskaradunek beraiek heriotzara eramane dezaten. Euskara dakitenak euskararen lurpe-

ratzaile eraginkorrenak izan daitezten... Ez dakit Parisek sekula ere asmatuko zuenik horrelako gidoi tragikorik. Ezen, argi baino argiago eta nabari baino nabariago baita mintzaira bat ez dela bizitzen ahal... mintzaten ez bada. Nola egon liteke hizkuntzarik hitz egilerik gabe?

Baikor agertu nahi dutenek erranen digute bai, euskaraz dakien mordoia badela, karrikan, saltokietan, lantegietan, administrazioen egoitzetan, etxean ez badira euskaraz ari entzuten ere. Hitzaren gordintasuna agian barkatuko didate, baina benetan inozoa iruditzen zait pentsatzea euskaraz berba egitea dela hitz bat edo bi sartzea frantsesezko solasaldi batean. Eta horretan gaude! Zenbat aldiz ez da entzuten «aita» edo «ama» bezalako hitzak frantsesez barra-barra ari direnen ahoan? Edo euskarazko hitz bakan batzuk erdaraz soilik mintzaten direnen artean, bereziki gazteen artean? Badirudi euskara dela orain *originaltasun* apurtxo bat agertzeko zerbait bezala, baina hori baino gehiago inondik inola ere ez. Bai, ageri-agerizkoa da diglosia egoera tamalgarri batean murgilduta gaudela, eta hori gehien hazten dutenentarik daudela euskaraz dakiten asko eta asko, berriz ere diot gehiengo handi bat.

Gauzak horrela, pena eta bihozminez baina, nire hitzalditxo hartan erran nuena errealitate gordina dela errepikatzen noa hementxe bertan. Hots, euskara ez dutela instituzioek eta hautetsiek salbatuko, bai ordea, lehenik eta behin, euskaldunek beraiek, euskara dakitenek... eta mintzaten dutenek egunerokoan, etxean eta kanpoan. Egia latza baita erakunde publikoek, zinegotziek, oraingoan baino hamar aldiz, ehun aldiz, nahiz mila aldiz diru gehiago sarturik ere euskararen aldeko ekimenetan, indar egite eta konprometitze horiek ezertarako ez dutela balio izango... euskaldunok ez badugu euskaraz egiten. Erronka hori irabaztea ala galtzea geure gain dago, beraz. Behingoz badugu zerbait geure kabuz zinez erabakitze eta aurrera ateratzeko modukoa. Ez genuke galtzera utzi behar... euskararen galtzetan. Orduan gu geu izango baikinake euskararen etsai handienak.

Battittu Coyos zuberotar euskaltzain berri kementsua!

Maule-Lextarren antolatutako Eüskararen Egün hark utzi didan sentipen gazi-goza eta orain arte diseinatu dudan egoera aski iluna nolabait argitu nahian, ekainaren 25 hartan izandako beste gertakizun aipagarri bat gogorarazi gura nuke: Jean-Baptiste *Battitu* Coyos Mauleko semeak euskaltzain oso kargua hartzearena. Battittu —denok hala deitzen diogun bezala— hizkuntza-ikertzaile bat da, eta nolako ikertzailea ere, orain arte paratu dituen idazlanak sakonki landutakoak baitira. Egari zor diot —eta agian hitz hauek irakurriko baditu, barkatu egingo dit...— ez naizela haren ikerketen eta idazlanen jarraitzaile tinkoa eta zaletu zorrotza. Arrazoi sinple batengatik: ez naizelako batere aditz edota gramatikazalea... ez euskaran ezta beste edozein hizkuntzatan ere. Euskararekiko nire zaletasuna —mintzatzeaz gain, jakina!...— hitzen jatorrian eta esanahietan zein gaur egungo eta biharko beharrei egokitzean kokatzen da. Hiztezigizalea nago, zerbait izatekotan.

Battittu Coyos, aldiz, hizkuntza-ikertzailea da erran dudan bezala, eta egindako azterketa eta zehazketengatik merezi zuen euskaltzain oso izendatuta egotea. Jardun horretan jarraituko duela pentsatzekoa bada ere, seguru nago Battittuk beste lanik ere egin nahi izango duela euskararen mesedetan, eta bereziki Zuberoan. Bere jarrera eraginkorrek argi uzten dute horrelako asmoetan dabilela, eta espero dut —espero digu, errango nuke ere— jokaera horietan jarraituko duela. Hala, Battittu Coyosek ia hasieratik parte hartzen du *Xiberoan Eüskaraz Bai* elkartearen bileretan. Zuberoan euskararen sustatzeko orain dela 30 urtetik gora sortu zen Sü Azia elkarteko arduradunetan bada ere. Bestalde ere, Zuberoan euskararen sail ezberdinetan eginkizun eta esku-hartzerik duten egiturekin harremanetan jarri da, hala nola Ikas-Xiberoa pedagogia eta ikasgaietarako zentroarekin edo Xiberoa-Herri Alkargoarekin. Erran izan digu ere —agian

ez zaio gaitzituko hementxe salatu dezadan...— bere egitasmo nagusietarik bat litekeela Zuberoan euskararen arlo ezberdinetan jarduten dutenen artean sare bat edo hobeto erran etxe komun bat eratzea. Nire partetik ideia oso ona dela deritzot eta lagundu behar diogu bururaino eramaten. Battittu Coyosen euskaltzain jokabidea ez dela *akademikoa* pentsatuko du baten batek. Nik neuk, eta euskararen biziarazte eta sendotze ahaleginetan ari garenok pentsatzen dugu, ordea, Euskaltzaindiaren zereginetan dela euskararen mundua modu horretara laguntzea.

Xiberoko Botzak 30 urte

Xiberoko Botza Zuberoako euskarazko irratia sortu zutenetik 30 urte beteko dira datorkigun 2012. honetan. Hogeita hamar urte... bada zerbait! Ongi oroitzen naiz irrati honen sorrerako ingurugiroaz, François Mitterrand Frantziako Errepublikako presidente sozialistak egin zituen agiantzen artean —ez zuen denetan hitza jan, haatik...— irratiak eratzeko eskubidea indarrean jarri zuelarik. Gogoratzen naiz ere irrati honen sortzeko asmoa aurreratzeko egin ziren bilera batzuetan parte hartu nuela. Hasiera hartan, tokiko sozialista kide batzuk egon ziren Xiberoko Botzaren sorrerarako bultzatzaileetan... baina ez ziren luzaz egon, euskarazko hedabide baten eratzeko eta biziarazteko xedean zinez kontzientziaduna behar baita izan... eta haiek ez ziren —eta oraindik ere ez dira— halakoak.

Gogoan bizirik daukat ere Xiberoko Botzako lehenbiziko emanaldia, 1982ko agorrileko arratsalde batean entzun nuen. Laburra izan zen, oso laburra ere, baina zelako zirrara bizitu nuen irratigailu batean euskaraz mintzatzen entzuteagatik. Gaur egun zaila bazaigu ere asmatzea, garai haietan euskara ia tutik ere ez zen entzuten irrati edo telebistetan... nahiz eta karrikan, lan-guneetan edo etxeetan gaur baino gehiago mintza zitekeen! Bai, sekulako poza bizitu nuen —genuen— eta ilusioz beteak izan ziren Xiberoko Botzaren sorrera au-

rreko eta oste aski luzeko garai haiek. Herritar batzuek osatutako hedabide bat herriaren biziaz mintzatzen zitzaigun... eta euskaraz mintzatzen.

Hogeita hamar urte pasatu dira eta ilusioen denborak haiekin batera. Gaur egun, entzuleria kontu, eta horiek neurtzen dituzten inkestei fidatu behar bazaie, Xiberoko Botza Zuberoako hirugarren irrati entzunena baino ez da orain. Aurrea hartu diote Radio France irrati estatalaren Baionako Bleue Pays Basque emisorak eta Xiberoko Botzaren ostetik sortu zen Radio Mendililia Mauleko irratiak, biak gehien oso handiz erdaraz ari direnak. Euskararen mintzamina atzera egiteak ziur asko zerikusirik badu Xiberoko Botzaren arrakasta galtze horrekin, baina niri —eta beste batzuei— argi deritzot(gu) ez duela horrek dena azaltzen. Nabari baino nabariago da zuberotar askok ez dutela Xiberoko Botza Zuberoaz eta zuberotarrez mintzo zaien irrati bat bezala ikusten eta horretarako dietela lehenik eta behin bizkarra ematen.

Zuberoa ez ahaztu

Hori zergatik, bada? Nire irudiko erantzuna argi dago: Xiberoko Botza gehiegi integratu egin baita Euskal Irratiak federazioan. Zuberotar anitzek beste probintzietako euskarari egokitzeko indar gutxi —edo batere ez— egiten dutela egia bada ere... herria horrelakoa da eta horrela dela aintzat hartu behar da. Orduan bai, albisteak eta emankizun batzuk elkarlanean eta elkartrukean egin behar direla zalantzarik ez dago. Euskal Herriaren islatze hori egin behar da... baina Zuberoa ahaztu gabe. Adibide bakar bat ematearren, Xiberoko Botzaren musika animazioetan, Zuberoako ohizko kantagintza —lehengoa eta gaur egungoa— baztertuta dela iruditzen zaie entzule izan ziren asko eta askori... rocka eta bestelako musika garaikide horiek, aldiz, *a tope* eta noiznahi entzuten dituztelarik. Orduan ez da harritzekorik, Etxez Etxe diru bilketa kanpainan sosa poliki jasotzen badute ere,

«...baina ez diogu Xiberoko Botzari entzuten» bezalako esaldiak deblauki botatzen badizkiete.

Krisi giroaren adierazgarri iruditu zait ere ikustea Xiberoko Botzaren 2011ko biltzar nagusian... dozena bat lagun baino ez azaltzea... eta, gainera, horiek denak irratiko langile eta administrariak! Orduan bai, uste dut Xiberoko Botzaren egoera larri honetaz ohartzeaz gain buelta emateko garaia ere badela. Tokiko irratia bat ez baita egiten eta biziarazten ahal tokiko bizilagunen harrera ona eta atxikimendua gabe. Herriaren errealitateari egokitua izan gabe. Orduan, entzun berri dut Xiberoko Botzaren biltzar ezohiko bat gerta litekeela abendu honetan, zeinetan entzule direnen —eta izan direnen— parte-hartze zabalena espero den, gauzak argi eta zehatz errateko eta egoerari buelta emateko asmoekin. Esperantzarik badut batzar horretatik zerbait onik eta balia-garririk jalgiko den, irratia leloa zinez egiaztatuta, *Xiberoko Botza, Xiberoko bihotza*, berriro egin dadin.¶

ANDRES URRUTIA

Kultura, euskalgintza ala krisia?

Urteak joan, urteak etorri, 2011. urteak areagotu egin du, besteak beste, lehendik gainean geneukan krisi ekonomikoa, egunero auzitan jartzen baitu horrek, komunikabideen mezuak irakurri ahala, gure mendebaldeko gizartearen bizi-raupena, gaur egun ezagutzen dugun modu edo tankeran.

Olio tanta gisa, hasieran goi mailako finantza-arazoak zirenak hedatuz joan dira etxe barneko eremuetara. Hasteko, erakunde publikoetara, geroago, gizartearen sarea osatzen duten hainbat esparrutara.

Hartara, arian-arian, krisiaren mamua hurbiltzen ikusi dugu; eta euskal kulturaren alorrean, krisi delako horrek agerian utzi dizkigu, beste behin ere, euskararen inguruko kulturegintzak dituen ajeak eta ahuleziak, alegia, diru publikoaren mendekotasun larregizkoa, aitortza eta laguntza sozialaren eza eta, zer esanik ez, erabilera ideologikoa, euskararena, guztiona baino, batzuen edo besteena balitz bezalaxe.

Halako giro latzean murgiltzea ez da lan erraza; are gehiago, askoren bizimodua eta bizibidea jokoan daudenean. Bi aldiz pentsatu beharko da, hortaz, nondik gatozen eta nora goazen, zer sare sozial behar dugun euskararen inguruan eta ororen gainetik, zer den euskara eta euskal kultura guztiontzat.

Izan ere, egunotan, baliabide aski ezak direla eta, hobesten eta lehenesten dira gizartearentzat ezinbesteko zerbitzu direnak. Behin eta berriro aipatzen zaizkigu hizkuntza eta gizarte laguntza; ez, ordea, euskalgintza, horrek luxuzko zerbituen antza balu bezalaxe.

Nago, ez ote den ikuspegi hori murriztaile ez ezik txikitzailea ere, argi ikusten baita krisi honek erakarriko dituela, euskalgintzaren hamaikatxo eragilerentzat, txikizio eta birrintze gogorrak.

Bada, alabaina, krisi honetan zer ikasi eta zer baliatu. Age-rian dugu, inoizkorik larrienean, euskalgintzaren barneko kontuak hobeto kudeatzeko premia, inork inoiz inon ere kontu arrazoiak eskatu ez dituelakoan bizi delako hori hainbat kasutan. Hobetu beharra dagoela nabarmenkiro azpimarratu behar da eta hitzetik ekintzetara igaro beharra, esana, egintzarik gabe, deus ez baita.

Aukerak ditugu oraingoan horretarako. Ez nahiko genituzkeen bezain gozoak, bai, ostera, horretarako trebezia erakusten bada, nahi adinakoak izan daitezkeenak, euskalgintzaren etorkizun onuragarriago baten peskizan.

Bizkaiko euskalgintzaren bi zutabe joan zaizkigu: Xabier Gereño eta Jose Antonio Arana

2011. urteak ekarri du, apirila bitarte, bi euskaltzain bizkaitar handiren heriotza. Lehena, Xabier Gereño, euskaltzain ohorezkoa izan da, bigarrena, berriz, Jose Antonio Arana Martixa, euskaltzain oso eta emeritua. Biongan sumatu dugu euskalgintzaren ildoak, biongan nabarmendu ditugu euskararekiko atxikimendua eta gogoak, tankera eta zeregin desberdinetan bada ere. Bitzuok, zer esanik ez, ekimen handikoak, geroko euskalgintzaren makina bat errealtate osatzen eta moldatzen lagundu dutenak.

Xabier Gereño. Xabier Gereño Euskaltzaindiaren egoitzan ezagutu nuen, buruz buru, laurogeiko hamarkadan, bertan lan egiten zuela, Bilboko Erribera kaleko eraikinean. Lehendik ere izana nuen haren berri, batik bat, bere argitalpenen bidez eta, esan gabe doa, bere euskal kulturgintzaren bidez. Basamortua zen orduan euskal kulturarentzat Bizkaiko hiriburua eta basamortu hartan oasi euskaltzale batzuk baziren. Besteak beste, berak zuzentzen zuen Cinsa etxe ekoizlea.

Handik zetozen, hurrenkera gozoan, orduko hartan gose eta ezin ase ginen gazteen euskal jakingura betetzen zutenak.

Argi erakutsi zuen hark bere egitekoa, Aitor Zuberogoi-tiak *Jakin* aldizkariaren 138. zenbakian (2003ko iraila-urria) egin zion elkarrizketan:

Nire bizitza luzea izan da. Datorren urteko [2004] abuztuan 80 urte beteko ditut. Osasunez ondo nago eta burua ondo daukat. Ohitura osasungarriak izan ditut beti eta orain ere bai. Bizi naizen artean horrela sentitu nahi dut, bizirik sentitu nahi dut.

Era berean, pentsamendutik ekintzara doan bide zail eta malkartsuan, honelatsu ikusten zuen bere zeregina:

Erabat. Hori da nire filosofia. Pentsaera praktikoa daukat. Jakin behar da jendeak zer behar duen, eta behar duen horixe eman behar zaio jendeari. Behar duena, horixe; ezin zaitzke hasi zeure gustuak besteei inposatzen. Ikusi behar duzu nortzuk diren eta zer behar duten eta hori eman behar diezu.

Xabier Gereñorekin joan zaigu, ezbairik gabe, euskalgintza ontzeko tankera bat, euskalgintza egiteko modu bat, urte luzetan emaitzak ekarri zituena euskararen eta euskal kulturaren alorrera; hain juxtu ere, horrexek ahalbidetu zuen, frankismoaren garairik gogorrean, euskal hizkuntza eta kulturari eustea, gizarte-erresistentzia bati esker.

1924. urteak ekarri ziguna, 2011. urteak eramán digu. Gorputzez ez bada, espirituz eta obraz hor izango ditugu bilbotar honen oroitza eta gomuta, aldirik ezezkorrean ere, borondatea eta nahia izanez gero, zer egin daitekeen argi eta garbi erakusten diguna. Hitz laburretan esateko, hor izango dugu Xabier Gereño euskaltzain ohorezkoaren lorrataz.

Jose Antonio Arana Martixa. Lorratz berberekoa ez bada ere, Jose Antonio Aranaren biografiak baditu hainbat lotura Xabier Gereño zenaren bizitzarekin. Gernikan jaioa, erbesteratua eta berriz ere aberriratua, zuzenbidean lizentziatua eta nonbaitetik hasi beharko banitu haren nondik nora-

koak zerrendatzen, berehala aipatuko nituzke liburu zaletasuna, musikarako grina, historiari buruzko joera eta jakituria eta, ororen gainetik, haren ardura eta kontzientzia, euskara eta Euskal Herria une oro ezpainetan eramatera bultzatzen zuena.

Hori nahikoa ez bada ere, Jose Antonio Arana Martixa ekimeneko gizona zen, hainbat ekitaldi eta jarduera aurrera eramane zuena. Orobat, ideia-emailea eta -sortzailea, arlo anitzetan.

Berba batez esateko, herritarra, Euskal Herria xede zuena. Horren erakusle, sariak eta aitortzak. Azkenak, besteak ere bazterrean utzi gabe, Gernika herriaren omenaldia eta Eusko Ikaskuntzaren Manuel Lekuona saria.

Aipa dezadan, hala ere, Euskaltzaindiari dagokionez, euskararen Akademiaren barruan ondu zuen lan ikaragarria, luze izan baitzen bertan zuzendaritza kide eta arduradun. Legelari eta ekonomian aditua izanik, ondo ulertzen da haren aspaldiko erantzukizuna, alegia, Euskaltzaindiaren diruzaintzarena, taxu osoz moldatu zuena Juanjo Zearreta zenaren laguntza paregabearekin. Hil arte, bestalde, euskaltzain bibliotekaria, Azkue Bibliotekaren batzordeburua eta Argitalpen batzordearen kidea izan da.

Ahalegin bereziak egin zituen, bide beretik, belaunaldi berriek Akademiaren barruan erakundearen lekukotza har zezaten. Neurea ez ezik, beste hainbatena ere bada Jose Antoniorengandik jaso dugun eragina, Akademiaren lan eta neketan parte hartzeko.

Jose Antonio Arana Martixa, eredu euskal kulturaren, eredu Euskal Herriaren, eredu Euskaltzaindian. Honetara laburbildu zuen berak Akademiarekiko kezka, *Jakin* aldizkariaren 161. zenbakian (2007ko uztaila-abuztua), Miel A. Elustondok egin zion elkarrizketan:

Nire lanez beterik dago *Euskera* aldizkaria. Ehun baino gehiago ditut han argitaratuak. Asko, erakundeari berari buruzkoak. 1978an Euskaltzaindiak lanean hasi eta urgazle nintzen hurrengo urtean. Euskaltzain oso, berriz, 1989tik naiz.

Orduan egin nuen sarrera hitzaldia, euskaltzainen historia eginez. Izan ere, inork ez zekien nor izan zen euskaltzain, nor noren ordezeko etorri zen, nor hurrengo... ezer ez zekien inork. Sarrera hitzaldian egin nuen hori, baina egun batean handik honako euskaltzainen historia egin beharko da.

Bera, dagoeneko, gure historia bizia da, beti gogoratuko duguna.

Luis Villasante, euskararen ikergunea

Aspaldikoa du Euskaltzaindiak, sortzetik bertatik hain zuzen ere, euskarari buruzko ikerkuntza lana. Horretarako sortu ziren *Iker* eta *Jagon* sailak. Egun, hala ere, Akademiak egin beharreko ikerkuntzak aintzat hartu behar ditu, besteak beste, halako ardatzak, ezinbesteko direnak Euskaltzaindiaren moduko erakunde bati galdatu behar zaionaren arabera, berori baita, euskarari dagokionez, erakunde aholku emaile ofiziala.

Lehena da ikerkuntza lan hori modu koordinatu batean egiteko beharrezana, egun ikerkuntza arloan diren unibertsitate, hizkuntzaren industria, hizkuntza eragile, irakaskuntza, administrazio publiko eta, orokorrean, euskalgintzaren inguruan ari direnekin. Egin ere, azken urteetan Euskaltzaindiak halako hitzarmenak egin ditu horietako hainbatekin, zertarako eta euskararen esparruan sare iraunkorra bilbatzeko, euskarari gizartearen bermea ekarriko diona. Horiekin ari da aspalditik, elkarlanerako hitzarmenak ontzen eta atontzen, euskararen sare soziala, jardunaren poderioz, iruteko. Sare hori dago egunotan arrisku gorrian, egoera ekonomikoaren atzaparretan. Horren aurrean, beste behin ere, aldarrikatu behar dira euskararen inguruko gune erki-deak indartzeko bideak.

Bigarrena dator beste ikuspegi batetik, hau da, ikerkuntza lan hori taldeka egitetik, talde horietara biltzen direla hainbat ikertzaile eta aztertzaile. Talde horiek dira garai bateko izen eta sona handiko euskaltzale haien lanari segida eman

behar diotenak. Horra Akademiaren beste erronka, eta horretarako ere gehitu zaio Akademiaren barruan, lehenagokolan moldeari, alegia, osoko bilkuraren eta batzordeen lanari, ikerkuntza taldeen ahalegina, hortxe egon daitekeelako gaikoa aurrera egiteko, batez ere, talde horiek diziplinartekoak badira, hizkuntza bera, gizartearen barnean errotuta egon eta aditu askoren eginahalak eskatzen baititu.

Hirugarrena dator teknologia berriek dakartzaten abantailak profitatzen, egun guztiz egingarria baita corpus handiak eratzea eta antolatzea, horietan barruratzen den hizkuntzari buruzko informazioa ukazinezko oinarria izanik, hizkuntzaren normatibizaziorako eta gizarte zabalkunderako. Horretan ere, zer esanik ez dago, Euskaltzaindiak gizaritari itzultzen dio horrek ematen dion finantziario publikoa, guztion baliabideekin ontzen dena.

Laugarrena dator Akademiaren baliabide ekonomiko eta finantzazkoen kudeaketa egokiaren aldetik, irtenbide egokiak bilatuz eta emaitzak gizartean islatuz, are gehiago oraingo garai zail eta latzetan. Horretan ere badabil Euskaltzaindia eta aurki izango du abian bere lehen plan estrategikoa, erakundearen erradiografiarekin batera, egungo inguruabarrei egokitutako kudeaketa-tresnak emango dizkiona.

Bosgarrena dator beste bide batetik, hain zuzen ere, ezagutza eta jakituria gizarteratzearen aldetik. Nahitaezko zimentarria da hori euskararen normatibizazio arloan erabaki egokiak hartzeko eta bere estatusa normaltzeko gizartean.

Ardatz horiek gidari, Euskararen Akademiak egunero dihardu ahalegin bizietan, zertarako eta bateratzeko eskakizun akademikoak eta jendaurreko presentzia euskararen baitan; orobat, erakunde izaera eta euskararen sustapena bultzatzeko, betiere irizpide alderdikoi eta politikoei muzin eginez.

Ardatz horiek aurrera eramateko, Euskaltzaindiak 2010. urtean jaso zuen Tolare eraikinaren erabilera, Donostiako Udalen aldetik. Lagapen horrek ahalbidetu du eraikina egokitzea eta abian jartzea 2011. urteko urrian eta, bide beretik, Gipuzkoan Akademiak dituen talde guztiak bateratzea, Gi-

puzkoako ordezkartzarekin batera eta baliabide egokiagoak izatea, Akademiaren zereginak aurrera eramateko zein herritarrei harrera eskaintzeko.

Izanak izena dakar, hala esan ohi da euskaraz. Horrexegatik jarri dio euskararen Akademiak ikergune berriari *Luis Villasante* izena. Hartara, euskaltzainburu ohiaren gomuta ohoratzen da, bera izan baitzen euskara batua eta ikerkuntza zereginak bultzatu zituen Akademiaren barruan. Gisa horretan, haren izenak aldamenean ditu, bateko, Carlos Santamaria ohorezko euskaltzainarena, horren izena eman baitio Euskal Herriko Unibertsitateak biblioteca berriari eta, besteko, Koldo Mitxelena euskaltzain osoarena, egunero barreiatzen dena Donostiako kulturunearen ekintzaren bidez. Aurrerantzean, bistan da, batera izango dira hirurok gure oroimenean, euskara eta euskal kulturaren inguruan.¶

EGUZKI URTEAGA

Irakaskuntza hirueledunaren inguruko eztabaida

Isabel Zelaak irakaskuntza hirueleduna bultzatu nahi du Euskal Autonomia Erkidegoan, bere Sailaren egitasmorik nagusietarikoa dela esanez. EAE munduari irekitzeko eta globalizazioari prestatzeko asmoarekin, euskara eta espainolarekin batera, ingelesa ere ikasleei irakatsi nahi die. Asmoa interesgarria den arren, kontuan izanik Autonomia Erkidegoko bi hizkuntzak menperatzeaz gain nazioarteko hizkuntza den ingelesa ezagutarazi nahi dela, hainbat galdera sortzen ditu, bereziki orokortzen bada: euskarari sagaratuko zaion denbora gutxitzen bada, nola berma daiteke ikasleek lurralde horri propioa zaion hizkuntza behar bezala menpera dezaten? Hiru hizkuntza pixka bat erakusteak ez al du eragingo hizkuntza horiek zerbait ezagutuko direla baina ez dela bakar bat behar bezala menperatuko? Irakaskuntza hirueledunaren atzean, ez al da euskara zokoratu nahi?

Irakaskuntza hirueledunaren eredua interesgarria izan daiteke, beti ere baldintza batzuk betetzen badira. Batetik, argi geratzen bada EAeko hizkuntza propioa euskara dela eta, horrela den neurrian, gainerako hizkuntzen gainean lehentasuna eduki behar duela, kontuan izanik koofiziala den espainola gisa guziz ikasleek ikasiko dutela beraien ingurugiroa espainol eleduna baita, batik bat, aisialdian, komunikabideetan, lagunartean eta maiz familian. Bestetik, hasiera batean euskarari lehentasuna eman behar zaio, eta espainola eta bereziki ingelesa pixkanaka sartu behar dira haurra-
ren eskola ibilbidea aurrera doan neurrian. Horri esker ber-

matuko litzateke 18 urte dituztenerako gazte guztiek EAEko bi hizkuntza koofizialak behar bezala ezagutzea eta erabil-tzea, eta, handitzen diren neurrian, beraien ingelesaren menperakuntza hobetzea. Hori dela eta, bigarren mailan eta bereziki unibertsitatean ingelesa maila hobetzeko aukera edukiko lukete.

Hezkuntzaren marko hirueleduna

Gogora dezagun, 2010eko martxoaren 3an, Eusko Lege-biltzarrean egindako diskurtso batean, Isabel Zelaak, Hez-kuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailburuak alegia, Hez-kuntzaren marko hirueleduna aurkeztu zuela, egitasmo ho-rren helburua hizkuntza eredua (A, B eta D ereduetan oina-rritua) gainditzea eta hobetzea zelarik. Zelaaren arabera, modelo berriak hiru oinarri ditu:

Euskara indartzea, elebitasuna egonkortzea eta ingelesa sus-tatzea. [...] Ez dugu hizkuntza hausturarik nahi, ez gure ko-munitatean, ez kanpoari begira. Sustrai sakonak dituen zuhaitz bat gara eta gure adarrak munduan zehar hedatu nahi ditugu.

Egitasmoaren ezaugarriak honakoak dira. Deialdi publiko baten ostean, 40 eskola aukeratuko dira, hiru urtean zehar irakaskuntza elebiduna abian jar dezaten. Hasiera batean, horietariko 25 publikoak eta 15 kontzertatuak izatea aurrei-kusten zen. Lehen mailako laugarren urteko eta bigarren mailako lehen urteko 2.000 bat ikaslek euskara, espainola eta ingelesa ikasiko dituzte gutxienez bost ala sei ordu ba-koitza astean. Hortik aurrera, zentro bakoitzak askatasuna edukiko du irakaskuntza denboraren %40 zein hizkuntzatan ematen duen aukeratzeko eta bere hezkuntza egitasmoari egokitzeko. D ereduan ikasten duen ikasle batentzako, alda-ketak suposatzen du bi ordu gehiago sagaratuko dizkiola bai ingelesari eta bai espainolari. Bestela esanda, euskarari sagra-ratuko dion denborak behera egingo du (lau ordu gutxiago astero). Hizkuntza bakoitza, irakasgai bezala irakatsia izateaz

gain, erabilia izango da Zientziak, Historia ala Matematika bezalako irakasgaiak emateko.

Eusko Jaurlaritzak ahalik eta adostasun handiena lortu nahi du alderdien, irakasleen zein gurasoen artean. Horretarako, modu esperimentalean gauzatuko da eta, ikasturte bakoitzaren amaieran, ebaluaketa zorrotz bat egingo da jakiteko ea eredu berriak aurrekoak baino emaitza hobek lortzen dituen. Ebaluaketa OCDEk finkatutako irizpideen arabera egingo da. Ebaluaketaren emaitzak ez daitezten galdetzatuak izan, nazioartean prestigio handia duten erakundeek gainbegiratu dute. Baina, irakaskuntza hirueleduna arrakastatsua izan dadin, ezinbestekoa da ikasle zein irakasleak laguntzeko neurriak har daitezten. Batetik, irakasleak hizkuntzetara trebatzeko hainbat diru-laguntza eskainiko dira. Horrela, 2011-2012 ikasturtean, hizkuntza heziketari sagaratuak aurrekontua hirukoiztu da, 600.000 eurotik 1,6 milioi eurora igaroz. Bestetik, ingelesezko barnetegiak sortu dira, ikasleek Shakespeareren hizkuntza erabiltzeko aukera eduki dezaten.

Egitasmoaren gauzapena

Irakaskuntza hirueleduna praktikara eramaterakoan, hainbat arazo sortu dira. Esaterako, hautagaitza aurkeztu duten zentroetatik %75,6 kontzertatuak direla eta soilik %24,4 publikoak. Hori ez dator bat Eusko Jaurlaritzak zeuzkan asmoekin, zeren gehiengoa zentro publikoek osatua izatea espero zuen. Era berean, probintzien artean alde nabarmenak daude, zeren aurkeztu diren 74 zentroetatik 44 Bizkaikoak dira, 19 Gipuzkoakoak eta 11 Arabakoak. Aldiz, eskaera sozial bat badagoela argi geratu da, zeren egitasmoak aurreikusten dituen 40 plazak betetzeko 74 eskaera egin dira, ia bikoitza, alegia. Era berean, ingelesezko barnetegiak eskara geroz eta handiagoa dute. Hain da egia, ezen plazen kopurua bikoiztu egin den, 122 taldetan banatuta dauden 3.261 ikasle batuz.

Baina, datu kuantitabo horiez gain, egitasmo horrek zenbait galdera planteatzen ditu. Batetik, bost urtero Eusko Jaurlaritzak egiten duen inkesta soziolinguistikoak erakusten du tarte geroz eta handiagoa dagoela euskararen ezagutza eta erabilpenaren artean. Tarte horren arrazoiak anitzak dira: 1) euskara menperatzen duten pertsonen kopuru urria, bereziki eskualde batzuetan, 2) euskararen menperakuntza ez nahikoa, eta 3) hizkuntza gaitasunaren sentimendu apala. Hori dela eta, euskal herritarrek ez badute euskara nahikoa ondo menperatzen eta erosoago sentitzen badira erdaraz hitz egiten, arrisku handia dago espainolez hitz egin dezaten ala erraztasun handiz erdarara lerra daitezen. Zentzu horretan, irakaskuntza hirueledunak, euskararen eta euskarazko irakaskuntza murriztuko duen neurrian, euskararen menperakuntzari kalte egingo dio, bere erabilpena are eta gehiago txikituz.

Bestetik, hiru hizkuntzak maila berean jartzen badira eta tarte berdina eskaintzen bazaie, horietariko bi (euskara eta ingelesa, alegia) kaltetuak aterako dira, zeren haurren ingurugiroa, maila handi batean, espainol eleduna da. Izan ere, komunikabideek, aisialdiak eta lagun-taldeek batik bat espainola erabiltzen dute. Datu horiek oso garrantzitsuak dira, kontuan izanik, esaterako, haur batek antzeko denbora igarotzen duela telebistaren aurrean eta eskolan. Izan ere, gaur egun, 4 eta 12 urte arteko ikasle batek 900 ordu igarotzen ditu eskolan eta ia beste hainbeste telebistaren aitzinean. Hala ere, haurren %30 eskolatik etxera itzultzen direnean egiten duten lehen gauza telebista piztea da, eta 4 eta 12 urte arteko haurren %31,3k telebista dauka bere gelan. Bestela esanda, irakaskuntzak euskara, espainola eta ingelesa modu berean irakasten baditu, espainolari fabore egiten zaio.

Aterabide posibleak

Beraz, helburua baldin bada euskal herritarrak hirueledunak izan daitezela beraien eskola ibilbidea amaitzen dutenean, ezinbestekoa da zenbait puntu argi uztea:

- Euskara, Euskal Autonomia Erkidegoko (baita Nafarroako eta Ipar Euskal Herriko hiru probintzietako) hizkuntza propioa den neurrian eta hizkuntza koofiziala den mailan, lehentasunezkoa da, batetik, ingurugiro sozio-linguistikoa erdalduna delako, eta, bestetik, hizkuntza gutxitua baita, bai eremu publikoan bai eremu pribatuan. Euskarari ez bazaio lehentasunik ematen, kaltetua aterako da eta euskal herritarrek ez dute beraien hizkuntzaren ezagutza nahikorik izango egunerokotasunean erabili ahal izateko.
- Euskarari lehentasuna emateak esan nahi du hasiera batean euskararen irakaskuntzak leku handiena bete behar duela eta espainola zein ingelesa pixkanaka sartu behar direla. Bigarren mailan eta are eta gehiago unibertsitatean, bereziki ingelesaren tokia handitu beharko litzateke, ikasleak hirugarren hizkuntza horretan behar bezala prestatuak izan daitezten. Ukaezina da ingelesa menperatzea baliabide kognitibo eta komunikatibo nagusia dela goi mailako ikasketetan eta lan harremanetan behar bezala jarduteko.

Frantsesaren tokia

Alabaina, ingelesa menperatzea ezinbestekoa bada, nazioarteko hizkuntza nagusia den neurrian, zein toki uzten zaio frantsesari? Bestela esanda, irakaskuntza hirueledunak ez du esan nahi hirugarren hizkuntza, nahitaez, ingelesa izan behar denik. Frantsesa hirugarren hizkuntza bezala erakustek bere interesa dauka hainbat arrazoiengatik:

- Euskal Herria errealitate politiko, kultural eta linguistikoa den neurrian eta bertan dauden herritarrek komunitate komun bat osatzen duten heinean, ezinbestekoa da mugaz gaindi bizi diren herritarrek elkar uler dezaten, elkarrekin bizi eta lan egin ahal izateko. Elkar ulertze hori partekatzen duten hizkuntza komunaren bidez egin daiteke, nahiz eta euskararen bilakaerek kontrako

joerak jarraitu azken hiru hamarkadetan (Hego Euskal Herrian euskararen ezagutzak gora egiten duen bitartean, behera egiten du Ipar Euskal Herrian), eta baita espainol ala frantsesaren bitartez ere. Horrek eskatzen du Hegoaldeko biztanleriak frantsesa menperatzea eta Iparraldekoak espainola ezagutzea.

- Hurbiltasun geografikoak eta mugen desagerpenak (Europar Batasunaren eraikuntzarekin) eragiten du askoz harreman gehiago dagoela mugaz gaindiko erakunde, enpresa, elkarte, kirol-talde, komunikabide eta herritarren artean. Geroz eta ohizkoagoa da Ipar Euskal Herriko herritarrentzat Gipuzkoara joatea erosketak egitera, jai giroaz gozatzerela ala futbol zein errugbi partida bat ikustera. Era berean, Hego Euskal Herrian jai eguna delarik, Baiona eta Miarritzeko kaleak Hegoaldeko herritarrez beteak daude. Testuinguru horretan, interesgarria izan daiteke batzuek besteek erabiltzen duten hizkuntza menperatzea, trukatu eta elkar ulertzeko.
- Frantsesa ikasteak badauka beste hobari bat, alegia, historia, kultura eta tradizio bat ezagutzeko parada eskaintzen duela, baita mundua ezagutzeko modu berezi bat ere. Izan ere, ingelesa nagusitzen den neurrian, berari lotuak zaizkion pentsamolde, kode eta erreferentziak nagusitzen dira. Joera hori oso nagusia da unibertsitatean, ikerkuntzan, baita literaturan eta zineman ere. Erreferentzia guztiak iturri beretik datozen neurrian, pentsamoldea uniformizatzeko arriskua dago. Zentzu horretan, frantsesa menperatzeak, frantses kultura ezagutzeko parada eskaintzeaz gain, frankofoniaren mundua irekitzen du eta, ondorioz, kontinente guztietara irekitzeko aukera eskaintzen du.

Beraz, irakaskuntza hirueleduna ezinbestekoa bada, baldintza batzuetan egin behar da, ez bada nahi euskara kalte-tua ateratzea, hizkuntza ezberdinen menperakuntza ezegokia izatea eta pentsaera bakarraren baliokide izatea.¶

LIBURUAK

PRUDEN GARTZIA

Kiribilaren antzea

Joseba Sarrionandiaren liburu baten iruzkina

Kiribilaren antzea

Joseba Sarrionandiaren liburu baten
iruzkina

PRUDEN GARTZIA

Euskaltzain urgazlea

Sarrionandiaren liburu bat iruzkintzeak zailtasun eta erraztasun bereziak ditu, biak aldi berean. Zailtasunak egilea idazle biziki konplexua delako, alor oso desberdinetara zabaltzen den obra nasai baten egilea eta, besteak beste, honez gero ikerketa eta eztabaida akademiko ugarietan aztertua izan delako (azkena, 2011ko azaroaren 4an, haren itzulpengintzari buruz Aiora Jakak irakurritako doktorego-tesia); horrek guztiak, dudarik gabe, aditzera ematen du hura iruzkintzeko ahaleginak aurrez egilearekiko eta haren idazlanekiko ezagutza akademiko zabalak eskatzen dituela eta, horrekin estuki lotuta, beldur eszeniko nabarmen bat. Baina, bestalde, Sarriri buruz hitz egitea bereziki erraza dirudi edozein euskaldunentzat, izan ere, nork ez daki *guztia* Sarriri buruz? Zeren badirudi irakurle euskaldun ugariak lotura afektibo berezi bat sentitzen duela berarekiko, hori ematen du aditzera, adibidez, honez gero berrogeita hamar bat kanta grabatu izana haren testuetan oinarrituta.

Eta, behin pentsatzen hasita, esango nuke kontua hain zuzen ere alderantziz aurkez daitekeela, alegia, ustezko zailta-

sunak erraztasun direla, eta alderantziz: ba ote dago ezer berririk esaterik *gure* idazleari buruz?

Nago Joseba Sarrionandiaren ezaugarri nagusia ondo islatuta geratzen dela goiko bi paragrafoetan aurkeztu dugun dileman, hau da, idazle *barokoa* da ororen buru (edo *manierista*, berdin dio): kontraesanak, kontrasteak, hitz-jokoak, figura erretorikoak, iruditeria, preziosismoa eta kiribilkkeria biziki maitatzeaz gain, bere literaturaren zinezko oinarri bihurtzen ditu. Sarrionandiarena etengabeko hausnarketa da, lineala baino espiralean antolatua, alegia, puntu beretik behin eta berriro pasatzea, baina ez zehatz-mehatz gauza bera esateko, hura behin eta berriz birrausnartzeko eta kiribilkatzeko baizik. Eta, jakina, hizkuntzarekin jolas estetikoetan aritzeko.

Gauzak zehazten hasita, nire irudiko posiblea da Sarrionandiaren bi etapari buruz hitz egitea. Alegia, esan dezagun bi alorretan aritu izan dela, bata literatura zentzu estriktuan (poesia, narrazioa) eta bestea entsegua, saiakera. Lehen etapa batean testu laburren bidez aritu da beti: poemak, ipuinak, hausnarketa laburrak... Bigarren etapa batean obra luzeak idazteari ekiten dio: nobelak eta saiakera luzeak. Bigarren etapa horren lehen mugarrria *Lagun izoztua* (2001) litzateke, eta horren parekoa saiakeran gaur iruzkintzen ari garen *Moroak gara behelaino artean?* (2010). Beste modu batean ere azal daiteke kontua: obra *txikiak* idatzi ondoren (poemak, ipuinak, hausnarketa laburren bildumak), obra *nagusiak* idazteari ekiten dio (nobelak eta saiakera luzeak). Azalpide horren azpian, prozesu osoari zentzua ematen, literaturaren *umotze* bat legoke, edo egilearen *nagusitze* bat, txikitik handira, gaztarotik helduarora. Ondorioz, haren idazlan nagusiak, eboluzio luze baten kariatz, bi hauek lirarteke: *Lagun izoztua* eta *Moroak gara behelaino artean?*, bi gailur, elkarren artean osagarri. Aurreko guztia berriz (saiakerari dagokionez *Ni ez naiz hemengoa* (1985), *Han izanik hona naiz* (1992), *Ez gara gure baitakoak* (1993) eta *Hitzen ondoeza* (1997)); aurreko guztia, diogu, nolabaiteko *entre-*

namendu bat litzateke, gailurrera iristeko maldetako bidezidorrak. Orobat, literaturari buruz antzeko zerrenda bat osa daiteke beste idazlanekin. Planteamendu orokor horretatik kanpora geratuko litzatekeen lan bakarra (sistema guztietan beti dago anomaliaren bat) *Marginalia* (1988) litzateke.

Beraz, Sarri *gazte* bati eta Sarri *heldu* bati buruz hitz egin beharko genuke, eskema horri kasu egitekotan. Justifikazio askoz ere landuagoa beharko lukeen tesia, noski, baina iruzkin hau antolatzeke aski eta sobera. Esan dezagun, bada, liburu hau (*Moroak*) aurrez idatzitako beste saiakera guztien laburbilduma moduko bat dela, apur bat exajeratuz haren iritzien bilduma *sendo* eta *behin betiko* izateko bokazioz taxutua. Ondorioz orain bai, orain galdetu beharko genuke: aurrekoen bilduma hutsa da? Zer berritasun dakar aurrekoekiko?

Noski, berritasunik badago eta horien artean nabarmene-na *sakontasuna* da. Alegia, aurreko liburu guztietan Sarri-nandiak gai ugari tratatu ditu, baina beti laburki, txinparta solte eta ugarien forma emanik; zenbait gaitara behin eta berriro itzuli da (gogora aipatu dugun espirala) baina beti testu laburren bidez, gertakari bat, sarritan paradoxa bat, aitatuz eta hura laburki iruzkinduz. Oraingoan, aldiz, badi-rudi bere asmoa izan dela *sakontzea*, arrazoibide luze, sakon eta askotarikoak ematea *gaia agortu arte*. Eta badirudi gaia Maroko dela (edo Arrif, edo Magreb) edo, bestela esanda, bertako biztanleak, bereziki amazigak, eta bereziki beren hizkuntza, amazigera. Baina hori ote da liburuaren zinezko gaia edo aitzakia bat besterik ez da beste gauza batzuei buruz hitz egiteko? Zeren ontzat ematen badugu liburuaren gaia magrebiarrak (*moroak*) direla, nekez defenditu ahal izango genuke liburu hau aurrekoen laburbilduma bat dela, aurrekoetan ez baitu inoiz (buruz ari naiz, baina esango nuke hala dela) gai hori tratatu.

Nire begietan garbi dago: zinezko gaia Sarriren betiko gaia da, Euskal Herria, euskaldunak, euskara. Eta gaia tratatzeko modua ere neurri handi batean betikoa da: gertakari bat

hartu (sarritan paradoxa bat) eta hura iruzkindu *ispilu horretan begiraturaz* euskaldunon arazoak argiago agertuko direlakoan. Aldatzen dena, funtsean, hau besterik ez da: oraingoan ez du hausnarketa hirurogeita hamar hitzetan (edo, asko jota, zazpiehunetan) garatuko, zazpiehun orrialdetan baizik. Aldaketa hori ez da ahuntzaren gaueko eztula, baina nekez esan dezakegu Sarri guztiz berri baten aurrean gaudenik, alderantziz baizik: betiko Sarri da daukaguna, bere garapen *naturalaren* azken fasean (momentuz, jakina).

Konparaketa batek agian lagunduko gaitu kontua argitzen. Liburu honek, zenbait alderditatik, antz handia izan lezake Bernardo Atxagaren azken liburuarekin (*Zazpi etxe Frantzian*, 2009). Kasu biotan egilearen traiektorian erabateko aldaketa bat irudikatzen du, aurreko lanekiko haustura handi bat, Euskal Herria utziz eta horren ordeztan (kasu biotan) akzioa Afrikara eramanez. Nire iritzia da Atxagaren kasuan benetako aldaketa baten aurrean gaudela (edo, gutxienez, aldaketa-saio sakon baten aurrean, garbi baitago paisaia erabat aldatzen bada ere pertsonaiek *atxagianoak* izaten segitzen dutela neurri handi batean), baina Sarrionandiaren kasuan ez dago benetako aldaketa bat, aurrekoaren garapena baizik, azken muturreraino eramana. Terminu gordinetan esanda, liburu honetan aldaketa batez ere *kuantitatiboa* da, ez *kualitatiboa*.

Tesi horren baieztapenik osoena izenburuan bertan dago: moroak bezalakoak ote gara gu ere? (gu hori, jakina, euskaldunak gara). Testuan zehar, behin eta berriro, izenburuan galdera dena baieztapen huts bihurtzen da, batzuetan inplizituki, bestetan esplizituki:

Labur azal daiteke zer gertatzen den Magrebeko kolonia ohietan. Ez dut esan nahi gure herri zuri, arrumi, zaharra beste neokolonia bat denik, baina agian gure hizkuntza eta kultura subordinazio egoeratan mugitzen dira (531. or.).

Jakina, ez da planteatzen egoerak zehatz-mehatz berdinak direnik, baizik eta gako nagusi batzuk berdinak dituztela, nagusiki «subordinazio egoera». Horrekin batera dimentsio

historikoa ere bereziki azpimarratzen da: euskaldunon esperientzia, zentzu askotan, amazigena bezalakoa da, baina hogeita hamar urteko aldearekin:

Nondik natorren adierazteko ahalegina egiten ari naiz, konturatu bazarete. Gure ume denbora moroa izan zen, Pedro H. Sarrionandiarena bezala, Mohamed ben Abdelkrimena bezala, gaur egun Nafarroan eskolara sartzen den edozeinena bezala (539. or.).

Dimentsio historiko horrek gako nagusi bat du: euskal autonomia estatutua (1979), zeinaren bidez utzi diogun frankismo garaiko zapalketa hutseko egoerari, hots, orain ez gaude Abdelkrim bizi izan zen egoera berean (kontuz! EAEn bakarrik, ez Nafarroan!).

Beraz, moroak gara baina, adi honi, aldi berean ez gara. Eta puntu honetan Sarri *barokoak* hainbeste maite duen paradoxa batean murgiltzen gaitu, beti bezala:

Baina ez naiz moroa, ez delako mororik existitzen. Ez naiz euskalduna ere. Gizakia naiz, itsasora jaurtiriko botila huts bat bezalakoa. Arraina airean arnasestuka. Ez naizela ezer, ez bada nork berak esaten duena eta egiten duena (539. or.).

Beraz, moroak gara ala ez gara? Honetan datza Sarrionandiaren mezuaren muina: *moroak* gizaki zapalduak dira, herri zapalduak, kultura zapalduak. Horregatik esan dezakegu euskaldunak eta amazigak (eta, ziur aski, munduko beste herri asko) funtsean berdinak garelako guztiok zapalduak garelako, zapalketa historia luze baten oinordekoak garelako. Baina aldi berean inor ez gara *moroak*, zapalduak izan nahi ez dugulako eta zapalketaren kontra matxinatzen garelako. Beraz, Sarrionandiarentzat garrantzitsua da gure zapalketaren historia ezagutzea, baina garrantzitsuago zapalketa horren aurka altxatzea, matxinada horren bidez askatasuna eta giza duintasuna irabaziko dugulako:

Ez gara moroak. Euskaldunak ere ez. Ezer ez garelako erabaki dezakegu zer nahi dugun izan, eta zer nahi dugun egin. Ez gara ezer, egin arte. Ez dugu ezer, hizkuntzarik ere ez daukagu. Ez dugu, egiten ez badugu. Hizkuntza bat egin egiten da. Hitzak denenak dira, hau da, inorenak ere ez. Eta denenak

aldi berean. Euskara egin gabe dago oraindik. Amazigera bezala. Frantsesa bezala, Voltairek idatzi zuen legez (540. or.).

Baieztapen paradoxiko horien bidez gure egilearen iturri ideologiko nagusietara iristen gara erraz: berrogeita hamar eta hirurogeita hamarretako pentsamendu iraultzailea, anti-kolonialista eta antiinperialista. Erreferentzia labur eta eza-gun batzuk aipatzeagatik, nabarmena da hor Franz Fanon (1925-1961) (eta bere *Les damnés de la terre*, 1961) edo Albert Camus (1913-1960) (adibidez, *L'homme révolté*, 1951) edo Jean-Paul Sartre (1905-1980) (adibidez, *L'existentialisme est un humanisme*, 1945) eta antzeko autoreen eragina. Eta, ziur aski, ooren buru Che Guevararena. Alegia, herri zapalduen arteko anaitasun unibertsala eta zapaltzailearen kontra matxinatu beharra; halaber, matxinatze hori giza duintasuna berreskuratzeko bide gisa ikustea eta akzioaren lehen tasuna zentzu existentzialistan: berez ez gara ezer, egiten duguna baizik, alegia, egitea erabakitzen duguna izango gara. Bestalde, Marx ez dugu inon ikusten, aipatu autoreen begietatik pasatuta ez bada. Aldiz, *subordinazio* kontzeptuaren agerpenak adierazten digu Sarrik pentsamendu *posmodernoaren* iturrietatik ere edan duela. Ildo horri buruzko argibideak lortzeko modurik praktikoa, ziur aski, Imanol Galfarsorok azken urteotan Pamielan bertan argitaratutako bi liburuak kontsultatzea da (*Kultura eta identitate erbesterratuak: nomadologia subalternoak*, 2005; *Subordinazioaren kontra*, 2008). Dena den, nire uste apalean *subordinazioaren* kontzeptua ez da zentrala Sarriengan, azken orduan nola baiteko *azken-karrasitasun* berniza eman nahi dion apaingarria baizik. Sarriendiaren baitan zentrala ez da multikulturalismoa edo Zizek, Che Guevara baizik.

Betiko Sarri, beraz. Betiko gauzak esaten, apika? Bai eta ez. Gorago esan dugun bezala, gure egileak oraingoan benetakako *tour de force* bat egiten du bere pentsamendua argitzeko, zehazteko, dokumentatzeko, justifikatzeko finean. Eta gauza asko esaten ditu, asko, oso zailak sistematizatzen azterketa zehatz bat egin ezean. Orobat, are zailagoak konpa-

ratzen bere aurreko liburuekin, non testuen laburtasunak eta lirikotasunak ate asko zabalik uzten zituen beti. Honetan ere horixe azpimarratu beharko dugu: gogor saiatu arren Sarri ez dela pentsalari diziplinatu eta sistematiko bat, haren barokotasunak etengabe daramalarik paradoxetara eta leihoak zabaldu ondoren zabalik uztera. Liburu hau inoiz ez da katixima bat, galdera laburrez eta erantzun argiez bete, aitzitik, sigi-saga kontrasteen eta paradoxen artean aurrera doan sugandila baizik. Dena den, laburbilduma bat eskaintzen ahaleginduko gara.

Liburua «Atalaurre» (11-15. or.) batekin zabaltzen da, laburra baina mamitsua, zehatz biltzen baititu gero, azken kapituluak, planteatuko dituen ondorioak: denok gara *moroak* (edo *juduak*) eta, era berean, inor ere ez da *moro*, hots, gorago iruzkindu dugun bezala, denok gara zapalduak baina denok errebelatu behar dugu zapalketaren aurka. Hasiera-hasieratik, beraz, garbi dago zein den bere asmoa liburu honetan, zapalketaren aurkako matxinada horretan laguntzea. Halaber, berak ez du azterketa akademikorik aurkeztuko, bidaiaria literario bat baizik, itzulinguruz eta paradoxaz betea («Gaiak mugatuz gero, akademikoagoa litzateke dena, elementu diskordanteak kanpoan geratuko lirateke, ordea», 14. or.), baina, ororen buru, asmo garbia du: «iraganaz eta botereaz idaztea» (14. or.). Eta hori da 33 kapitulutan zehar egingo duena, azken orrialdeetan (537-542. or.) puntu berberera iristeko.

Ondorioz, liburua barrurantz antolatutako espiral baten moduan egituratzen du, alegia, urrunetik abiatuz aurrez erabakitako puntu batera doana zirkulu gero eta estuagoak eginez xedea erdietsi arte.

Horrela, lehen 23 kapituluak Arrifen (Magreb edo Ipar Afrika, kasu askotan) historia deskribatzera dedikatuta daude, erromatarren garaitik abiatuz baina batez ere XIX eta XX. mendeko gertakariei pisu (eta leku) handiago emanaz, gaur egunera arte (Fronte Polisarioaren borroka aipatuz amaitzen da (336-337. or.), azken data 2005 delarik). Oro-

bat, historia osoa iruzkinduz eta narratuz, baina hizkuntzari arreta berezia emanda. Esan dugun bezala, garapena ez da lineala, zirkularra baizik, gaiak errepikatuz eta zirkuluak gero eta estuago marratuz: adibidez, jendeari dagokionez momentu batzuetan musulman guztiak aipatzen baditu ere, gero arabiarrek, gero magrebiarrak, bero marokoarrak, gero arrifiak, gero amazigak eta gero Arrifeko amazigak (bere argudiaketaren eta kezken zinezko gunea), baina ez modu linealean, itzulinguruz, errepikapenez, anekdotez eta excursus-*ez* betetako orrialdetan zehar, eta amazigen Historia etengabe euskaldunenarekin nahastuz (euskaldunak ere gunea dira, kanporago espainolak, frantsesak eta europarrak daude). Beraz, egia bada ere bere asmoa amazigei buruz hitz egitea dela, ahal duen guztietan euskaldunekin konexioan jarritz, egia da ere gunea horrek *aldameneko gai* asko tratatzen daramala, naturaltasunez. Kontakizunak, beraz, gutxi gorabeherako logika bati segitzen dio, baina ez da sistemati-koa eta, era berean, literario xamarra suertatzen da bere mugen barruan, baina honetaz beherago mintzatuko gara.

Hemen ez dugu lekurik kapituluak banan-banan laburbiltzeko, ezta multzoka ere, gorago esan dugun bezala, benetan ugariak baitira tratatzen dituen gaiak eta beti ñabardura handiz garatzen ditu, baina kontu batzuk aitatuko ditugu berariaz.

Interesgarrietakoak, gure begietan, Mohamed ben Abdelkrim lider abertzaleari dedikatzen dizkion atalak dira (12-19. kap., funtsean). Zilegi bekit anekdota pertsonal bat gehitzea: Historiako ikasle nintzela, unibertsitatean, broma ugari egiten genuen pertsonaiaren kontura, espainolen Historia liburu-*etako cabecilla rifeño* gaiztoa zena Marokoko liburu-*etan líder nacionalista marroquí* omen zela entzun bai-kenuen; atsegina izan da niretzat berarengan sakontzea eta, Sarriren kontakizunaren bidez, Marokoko monarkiarekin edota nazionalismo arabiar klasikoarekin izan zituen enkon-*truez* eta desenkontruez jabetzea, pertsonaia izen interesgarri-*agoa* baita, zinez, eta kasurik onenean ere oso azaletik

hitz egiten da beretaz Espainian (eta orain arte tutik ez Euskal Herrian). Badirudi Marokon ere ikuspegi partziala ematen dutela, eta ez da arraroa, irakurle bipila berehala konturatu den bezala.

Sarriren begietan, dena den, bere arbaso Pedro Hilarion Sarrionandia da pertsonaia nagusia, hasierako kontakizunari koherentzia eman eta aitzakia eskaintzen diona kolonialismoaren arazoetan murgiltzeko. Izan ere, paralelo asko ditu Pedro Hilarionek, batetik bera bezalako misiolari ilustratu eta herrizaleak, hala nola Jose Lertxundi euskalduna (Sarri «José Lerchundi» idazten enpeinatzen da, ez dakit oso ondo zergatik) edo Charles de Foucauld frantsesa, baina baita ere guretzat askoz ere ezagunagoa den Resurreccion Maria Azkue. Baina nire begietan, aldiz, pertsonaia ez da oso erakargarria, bai ordea hura erabiltzea amazigen eta euskaldunen paralelismoak trazatzeko eta haietaz hausnartzeko. Eta hori da, hain zuzen ere, 23 kapitulu hauetako 300 orrialde luzeetan gehien apreziatu dudana; bestea, Arrifeko amazigen Historia, interesgarria da beti ere eta ondo kontatuta dagoela dirudi, baina euskaldunekiko konexioarengatik ez balitz indar asko galduko lukeelakoan nago.

Euskaldunekiko konexio hori pertsonaia askoren bidez ikusten da, baina ziur aski inon baino ondoen Sabino Arana, Pio Baroja eta Miguel Unamunori buruzko iruzkinetan, ahaztu gabe José Martí poeta eta lider abertzale kubatarra (6., 8. eta 11. kap.); zinez interesgarriak eta bihotz altxagarriak dira Sarriren kontsiderazioak, iruzkin luze eta aberatsak mereziko lituzketenak. Agian beste noizbait.

Hizkuntza, amazigera, da liburuaren sakoneko gakoetako bat, kapitulu guztien arteko lotura ziurtatzen duena. Hain juxtu ere amazigerari dedikatzen dio osorik 24. kapitulua, Marokoren deskolonizazioak eta independentziak sortutako egoera aztertzeari dedikatu dionaren ondoren (23. kap.), eta horren bidez liburuaren bigarren zatian sartzen gara, hots, askoz ere teorikoagoa: Historiako kontakizuna albo batera uzten da eta, horrekin batera, arazo konkretu batzue-

tan gehiago sakontzen da, aldi berean euskaldunon arazoei buruzko hausnarketak ugariagoak eta esplizituagoak bihurtzen direlarik. Arazo zentrala, espero izatekoa zen bezala, herrien identitatea da eta, horren ondorioz (edo horri lotuta), kolonizazioa, multikulturalismoa, immigrazioaren *integrazioaren* komediak eta tragediak, hizkuntzaren garapena eta ofizializazioa, elebitasuna, literatura *txikien* arazoak eta, nola ez, bortizkeria politiko abertzalea. Gai horiei dedikatzen dizkie beste zazpi kapitulu (24-31. kap.). Kapitulu *sakonagoak* dira, nolabait esan, baina narratiborik ez badago ere (edo askoz ere gutxiago), hala ere aurreko moldeei eusten die: garapen linealik ez, errepikapenak, anekdotak, paradoxak... Niri, egia esan, aurrekoak baino interesgarriagoak begitandu zaizkit oro har, zoliagoak, problematikoago eta ausartagoak. Beste hitz batean ere esan dezaket, agian egokiago: pertsonalagoak. Baina ziur aski gustu kontua dago hemen jokoan, ez berezko ezaugarri bat.

Egiten dituen afirmazio bereziki interesgarri batzuk jasoko ditugu, adibidez hau:

Diskurtsoaren eta jardunaren arteko ohiko kontraesana azaltzen da behin eta berriro demokrazietan: Ilustrazioaren diskurtso humanista, unibertsalista, tolerantea alde batetik; eta jardunbide harrapari, asimilazionista eta antidemokratikoa bestetik (387-388. or.).

Nago hori dela Sarrionandiaren pentsamendu politikoaren oinarritzko printzipioa, alegia, demokraziaren mugak, bai hemen (hots, Europan) zein lurralde kolonial ohietan (adibidez, Magreben). Ondorioz, «nazio arazoa demokrazia arazoa besterik ez da» (389. or.), uler bedi, bai hemen, bai Magreben, hots, edonon. Eta klase sozialak? Bai, han hemenka agertzen da horren aztarnarik, baina modu marjinal batean; bereziki, materialismo historikoaren arrastorik ez, demokrazia mintzagai ez denean arazoa kolonizazio/deskolonizazio parametroen arabera planteatzen da edo, horren garapen gisa, hizkuntzaren auziari garrantzi berezia eman. Hortik aurrera, neuk ez dut beste elementurik ikusten.

Hizkuntzaren auziari heltzen zaionean ere eztabaida demokraziaren esparruan geratzen da beti, adibidez:

Elebitasuna ezinezkoa delako axioma gainditu dela ematen du, hizkuntza aniztasuneko egoeraren abantailei eta zailtasunei begiak itxi beharrik gabe. «Beste hizkuntza» lurperatze-ko gogo hori indargabetu egin dela esan daiteke, askatasunaren eta bizikidetasunaren mesedetan. Euskaldunen artean, propioaz gainera, hizkuntza guztiak duin eta laintzat hartze-ko joera zabaldu da (368. or.).

Alegia, *aniztasuna*, *askatasuna*, *bizikidetasuna*. Horiek dira Sarriren ezpalak hizkuntza zapalduen auziari heltzeko. Hizkuntza-borrokarik ez, beraz, demokrazia zabaltzea aski izango da. Eta sozialismoa? Horretaz hitzik ez.

Baina hizkuntzaren kontua biziki interesgarria bada ere, ezin diogu azterketa luzerik eskaini. Aipatu dezagun, hori bai, arreta berezia eskaintzen zaiola immigrazioaren arazoari, ohar interesgarriak plazaratuz (374-380; 475-488. or.), baina esango nuke arestian marraztu dugun markotik atera gabe. Beste horrenbeste esan daiteke literaturari buruz (432-451. or.), egileak bereziki maite duen alorra, bistan da. Eta, hirugarrenik, bortizkeria politikoak eta terrorismoak kapitulu berezi bat dute (30. kap.), hori ere bereziki interesgarria edonorentzat. Ezin aipatu gabe utzi Hiroshima eta Nagasaki bonba atomikoei buruz eskaintzen zaien hausnarketa: «Horra paradoxa, egundo egin diren ekintza terroristarik larrienak askatasunaren eta demokraziaren izenean egin direla» (462. or.). Merezi du kapitulu hori arretaz irakurtzeak.

Liburuaren azken atala, interesgarriena dudarik gabe, azken bi kapituluek osatzen dute (32-33. kap.), horietan bete-betean heltzen baitie Euskal Herriko gaur egungo arazoei: gatazka politikoa eta bere inplikazioak. Eta puntu honetara iritsirik, argi eta garbi aitortu nahi dut ez naizela ausartzen laburpen bat eskaintzera. Nire arazo pertsonala izan daiteke, baina suertatu zait liburuaren parterik handiena ETak urriaren 20an emandako komunikatuaren ondoren irakurtzea eta, agian horregatik, une oro ezin izan dut burutik

kendu Sarrionandia, azken bi kapitulu hauetan behintzat, hitzerdika dabilela, benetan esan nahiko zukeen hainbat gauza iradokiz, baina argi eta garbi esan gabe. Har dezagun, adibidez, baieztapen hau:

Arrazoi geografikoak ere eman dira, eta lurraldetasuna aipatzen da nazioaren ezaugarritzat. Baina territorio mugatua estatuen atributoa da, nazioaren naturaren kontra doana sarritan. Nazioa ez da lurra, baizik eta jendea, eta espazioa konpartitu egin daiteke. Nazio-estatuen kartografiak «geogorputzak» kreatu zituen. Baina hor gorputz asko daude, bizikidetzaren bila. Nazioa ezin da mugak txizaz markatzen dituen txakurra bezalakoa izan (510. or.).

Ez ote da hori *lurraldetasunaren* kritika gordin bat, *lurraldetasuna* izan delarik (orain arte bederen) Ezker Abertzalearen politikagintza osoaren giltza nagusia, *dena* justifikatzen zuena? Ala oker nabil, irakurketa izun bat egiten ari ote naiz? Bego.

Beste txatal bat:

Politika egitea ez da derrepentean dena erabat aldatzea, XIX. mendean izan zen bezala, 1917 arte. [...] Ez da derrigorrez mundu osoa aldatu behar, nahikoa dira puntu txiki batzuk, baina izan daitekeena dena baino benetakoagoa eta hobe delako erakutsi behar da (521. or.).

Beraz, iraultzaileen ametsak 1917an agortu ziren? Iraultzarik ez? Eta iraultzarik nahi ez bada, zer da nahi dena? Erreforma zentzudun batzuk, apika? Besterik ez?

Azkena, dena den, asko luzatzen ari baikara eta berriz ere azpimarratu nahi nuke ez dudala laburpen oso eta koherente bat egin nahi:

Geu gara estatu hori, bere burua ezagutzen ez duen mamua. Badakigu itzelezko hondamendiak eragin ditugula, beldurra izan ez duen jendea suntsitu dugula [?], baina ezin dugu ondo jakin zein den botere horren neurria mamuaren barreneatik atera arte. Ume bat bezala irten eta, haren aurrez aurre paratu arte: «Ni ez naiz zuetakoa» (522. or.).

Zertaz ari da hemen Sarri, zehazki?

Erreseina bukatu aurretik ezinbestekoa da alde estilistikoari aipamen bat egitea, laburra bada ere. Gorago esan dugun

bezala, liburu honen berritasun nagusia bere *sakontasuna* da, hortik segitzen delarik beraren luzera neurrigabea (709 or.). Liburu gaitza da, hitz horrek dituen bi adieratan, alegia, handia eta zaila. Une batzuetan astuna ere, esango nuke, batzere ere lehen herenean-edo; hori da, nire begietan, interes gutxien duen partea, hortik aurrera biziagoa delarik. Dena den, balantze orokor gisa esango nuke atseginez eta arazo berezirik gabe irakurtzen den liburua dela, salbuespen honekin: bere *oharrerria* itzela: 1.387 oin-ohar, 160 orrialde (543-703. or.). Insoportablea, hori da definizio zehatza. Egia da ohar horietako asko biziki interesgarriak direla (adibidez, 72, 76, 434, 986, 992 eta abar); egia da ere badirela zenbait liburu ilustre (adibidez, Karl Popperren *Gizarte irekia eta haren etsaiak*, 1945) egitura hori darabiltenak, baina gure kasuan esango nuke egilearen akats handia dela, barkaezina. Galerak galera, hobe zen batere oharririk gabe kalera-tzea, zegoenetan; izan ere, edozer gauzaz esan daiteke *beste zerbait gehiago*, baina liburu bat idaztea pentsamenduari mugak jartzea da funtsean. Eta testu nagusia bera dagoeneko aski korapilatsua da, itzulinguruz aski betea, berriz ere kiribilaren kiribila entseatzeko amaigabeko espiral batean.

Ildo beretik: edizio lana Iñigo Aranbarririk egin duelarik, zorionik beroenak ematea baino ez zaigu gelditzen, ziur baikaude (itxura guztien arabera) lan gaitza egin behar izan duela eta emaitza oso-oso ona izan da nire aburuz; akats bakarra aurkitu diot, gorago dagoeneko seinalatua: ez dut ulertzen euskal herritarren izenak eta deiturak grafia zaharretan (José Lerchundi, Joannes Etcheberri, etab.) erabiltzeko tema; «Mohamed Xukri» edo «Thomas von Kempis» idazteko arazorik ez badago, ez dut ulertzen zergatik ezin den erabili «Lertxundi» edo «Etxeberri». Egiaren alde, dena den, esan beharko da euskal testu ugari baino ugariagoetan errepikatzen den gaitza dela, tamalez.

Laburbilduz, badirudi liburu honekin Sarrionandiak mugari berri bat jarri nahi izan diola bere literaturgintzari: desafio latza jarri dio bere buruari (*sakontasuna*) eta aski on-

do atera da dematik, liburu biribila izan gabe *betiko* Sarriri dimentsio berri bat ikusi ahal izan diogulako eta, beti bezala, leiho ugari zabaldu dizkigulako, hausnarketa interesgarri ugari aurkeztuz. Horrek baieztatuko luke bere traiektorian bi fase ikustea (*gaztea* eta *heldua*) zilegitzen dela? Ez nuke jakingo erantzun osorik ematen; agian zuhurrena da esatea *hurrengo liburua*ren zain geratzen garela planteamendu orokorra baieztatu ahal izateko.

Dena den, nire ustez garbi geratzen da Joseba Sarrionandia batez ere poeta dela, hots, intuizio distiratsuen emaille, txinparta eta izar iheslarien idazle, sortzaile handi bat, funtsean. Baina bere pentsamendua ez da sistematikoa, espiral formakoa eta paradoxikoa baizik, hots, *barokoa*. Horretan datza bere indarra baina baita bere ahuldadea ere. Hitz batez, poeta da ooren buru.

Bere pentsamenduari dagokionez, gorago iradoki dugun bezala uste dut praktikoa izan daitekeela Bernardo Atxagarekin erkatzea, ez alferrik askotan biak batera aurkezten baitzaizkigu beren literaturgintzari dagokienez. Sinpleki esanda, biak dira Gabriel Arestiren *semeak* (liburu honetan bertan oso alusio esplizitua dugu, 540-541. or.), baina, era berean garrantzitsua da gaineratzea hein berean Txillardegiren *semeak* ere badirela biak. Horretaz konturatzeko aski da Joxe Azurmendiren testu labur bat arreta apur batekin irakurtzea («Txillardegiren ohorez: ETaren zikloa», *Berrria*, 2011-11-19, 10. or.); neure aldetik, azalpen luzeetan katramilatu beharrean berez askoz ere konplexuagoa den kontua bere oinarri-oinarrizko baieztapenera laburbilduko nuke: biak izan dira ETako militanteak, horrek dakarren guztiarekin (Azurmendik seinalatzen dituen terminotan).¹ Belaunaldi gehienetan gertatzen den bezala, biak errebelatu dira beren *gurasoen* aurka, baina ez molde berean; Arestiri dagokionez biak markatu nahi izan dituzte diferentziak beren literaturgintzan, ez modu berean baina bai nahiko antzekoan; aldiz, Txillardegiri dagokionez diferentzia sakonagoa da: Atxaga askoz ere lehenago errebelatu zen haren aurka eta, ziur as-

ki, askoz ere modu erradikalagoan, bereziki borroka armatuaren gaiari dagokionez. Hortxe dago agian gakoa. Izan ere, borroka armatua bukatu delarik, ba ote dago sakoneko desberdintasunik Atxagaren eta Sarrionandiaren pentsamendu politikoaren artean? Bai, noski, bien proiektu literarioen artean dagoen bezala, baina, agian, diferentzia horiek gorabehera, bada sakoneko adostasun bat, azaleratzeko geratu dagoena.

Borroka armatuaren amaierak aldaketa handiak ekarriko ditu gure kultur bizitzara. Agian ustekabeak. Bitartean, liburu eder hau irakurtzea gomendatzen dut.¶

-
1. Ez da erraza Azurmendiren artikulua laburtzea, baina zilegi bekit haren muina hona ekartzea: «Atzera begiratzen badugu, gerraondoko uhinaren ekarpen nagusizat hauek aipa litezke, boteprontoan aipatzeko: nazio kontzeptuaren berrikuntza, politiko (kritikoa abertzaletasun historikoarekin) hala soziala (abertzaletasuna eta sozialismoa uztartuz), internazionalismoa; mugimendu sozialen erupzioa (feminismoa, ekologia); hizkuntza-aren garrantzia nazioarentzat, arrazarena edo historiarena baino lehen. Praktikan, euskararen batasuna eta normalizazioa, bizirik iraun ahal dezan eta hizkuntza nazionala izan. Literaturaren berrikuntza, nobelan adibidez, edo zeinahi gaitara zabaldu den saioan. Tradizioarekin etena eta pentsamenduaren modernizazioa, aitaren etxe zaharreko leihoak lehenengo aldian batez ere existentzialismora eta pentsalari kristau moderno frantsesetara zabalduz, gero nolanhiko ideietara. Euskaltzaleen munduaren lerrapena ezkererantz. Sozialismo demokratiko ala marxista-leninista iraultzailearen eztabaida. Erljioaren kritika, gure kasuan nazional-katolizismoarena, eta azkenean horren eraberrikuntza edo arbuioa, eta moralaren askapena Elizaren eta tradizioaren menpetik... Den-denak Txillardegiren ideiak eta ekimenak» (Joxe Azurmendi, «Txillardegiren ohorez: ETA-ren zikloa», *Berria*, 2011-11-19).